

צידות

צידון

דמשק

עכו

חיפה

יפו

ירושלים

עזה

חברון

גדרה

באר שבע

אילת או עזיה נבר

עסבת

ארץ ישראל

קנה המידה

0 10 20 30 40 50

- מושבה עברית
- מסלת ברזל
- - - כביש
- - - גבול

ישראל בלקינד

ארץ ישראל

הוצאת המאיר

COPYRIGHT, 1919
BY ISRAEL BELKIND
(*All Rights Reserved.*)

לבתי האהובה עכסה

בתי החביבה !

עוד כשחר ילדותך היית אומרת :
אין יפה מארץ ישראל, אין נעימה
משפת ישראל ואין טוב מעם ישראל.
לכן הנני מקדיש לך את הספר אשר
כתבתי על אדות ארץ ישראל בשפת
ישראל למען עם ישראל.

ואני תפלה כי יהיה לבבך תמיד
תמים עם ש ל ש א ל ה ואז תחול
על ראשך ברכת אביך האהוב איתך
אהבה כלי מצרים.

המחבר.

ת כן הענינים:

7	דף	מקום הארץ, גבולותיה וגדלה	פרק ראשון:
10		פני הארץ	" שני:
23		מימי הארץ	" שלישי:
43		האקלים	" רביעי:
		תוצאות הטבע:	" חמשי:
51		(א) עולם הצמחים	
59		(ב) עולם החיים	
73		(ג) עולם הדומם	
74		התעשיה והמסחר	" ששי:
		יושבי הארץ:	" שביעי:
83		(א) הכללים	
88		היהודים	
		הארץ לחקיה:	" שמיני:
97		(א) בימי קדם	
100		(ב) בזמן הזה	
101		(ג) פלך ירושלים	
125		(ד) פלך שכם	
127		(ה) פלך עכו	
136		(ו) עבר הירדן מזרחה	
139		הערות והארות	

פֶּרֶךְ ראשון

מקום הארץ, גבולותיה ונחלה.

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹכֶנֶת עַל שְׁפֹת הַיָּם הַגָּדוֹל אוֹ הַיָּם
הַתִּיכוֹן בְּדְרוֹמִית-מְעֻרְבִית שֶׁל אֲסִיָּה, בֵּין $29^{\circ}30'$ וְ $33^{\circ}30'$
רֹחֵב צְפוֹנִי וּבֵין $34^{\circ}30'$ וְ 37° אֶרֶץ מְזֻרְחִי (מְזֻרְיִיטְשׁ).¹
הָאֲרָצוֹת הַיּוֹתֵר קְרוֹבוֹת לָהּ הֵן: אֶרֶץ מִצְרַיִם עִם
הָעָרִים קָאֵהִיר, אֶלְכְּסַנְדְּרִיָּה וּפּוֹרְט־סַעִיד מִצַּד דְּרוֹמִית-
מְעֻרְבִית, וְסוּרִיָּה עִם הָעָרִים בִּירוֹת וְדַמְשֵׁק מִצַּד צְפוֹן.
הַתּוֹרְכִים וְיֵתֵר הָעַמִּים חוֹשְׁבִים אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
לְחֶלֶק הַדְּרוֹמִי שֶׁל סוּרִיָּה.

מִלְבַּד שָׁמָּה הִרְגִּיל יֵשׁ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹד שְׁמוֹת
אַחֵרִים: אֶרֶץ יְהוּדָה, אֶרֶץ בְּנֵי עֵין, בְּפֶרֶט לְחֶלֶק הָאֶרֶץ
אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מְעֻרְבָה², אֶרֶץ הַקְּדוּשָׁה, בְּשֵׁפּוֹת
הָעַמִּים יְדוּעָה הָאֶרֶץ הַזֹּאת בְּשֵׁם פֶּלֶא שְׁתִּינָה.

גְּבֻלֹתֶיהָ: מִמְּעֻרֵב הַיָּם הַגָּדוֹל אוֹ הַיָּם הַתִּיכוֹן, מִצְפּוֹן
הַיָּם הַמִּתְחִיל עַל שְׁפֹת הַיָּם הַגָּדוֹל מֵעַט צְפוֹנָה מִהַעִיר צִידוֹן
וְהוֹלֵךְ מִזְרָחָה וּמִזְרָחִית-דְּרוֹמִית עַד מִדְּבַר סוּרִיָּה; מִמְּזֻרְחָה
מִדְּבַר סוּרִיָּה אוֹ מִדְּבַר עֶרֶב: מִדְּרוֹמִית-מְעֻרְבִית הַמִּדְּבַר
הַמִּפְרִיד בֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבֵין אֶרֶץ מִצְרַיִם. הַיָּא הַמִּדְּבָר,
אֲשֶׁר בּוֹ הָלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה אַחֲרֵי צֵאתָם מֵאֶרֶץ

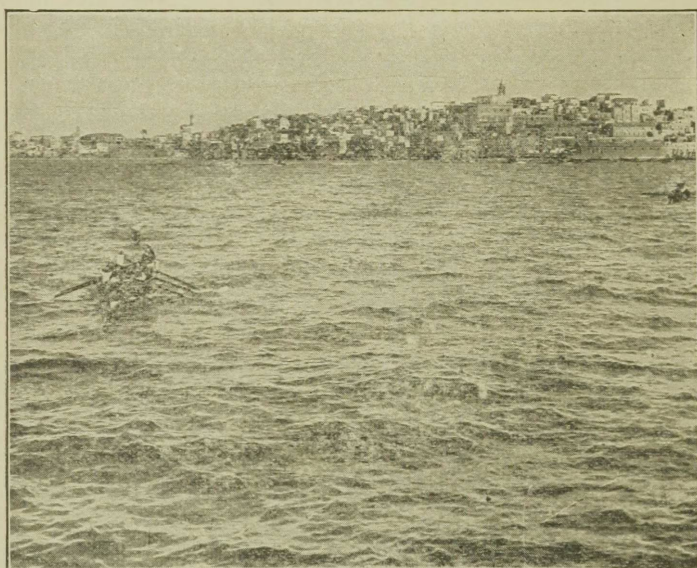
מִצְרַיִם. הָעֲרָבִים קוֹרְאִים לוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה "בֶּרֶךְ-אֶל-תִּי עֲה" לֵאמֹר הַמִּדְבָּר, אֲשֶׁר בּוֹ תָעִי (הָעֲבָרִים). הַיְּהוּדִים קוֹרְאִים לוֹ בְּשֵׁמוֹת שׁוֹנִים לְפִי הַמְּקוֹמוֹת הַשׁוֹנִים הַקְּרוֹבִים לוֹ: מִדְּבַר צֶן, מִדְּבַר פֶּאֶרָן, מִדְּבַר שִׁיֹּר, מִדְּבַר קָדֵשׁ וְעוֹד. כִּן הַגָּבִיל מִתְחִיל עַל שְׂפַת הַנֶּם הַגָּדוֹל בְּמָקוֹם אֲשֶׁר נוֹפֵל אֶל תוֹכוֹ נַחַל מִצְרַיִם וְהוֹלֵךְ מִזְרָחוֹת-דְּרוֹמִית עַד מְפָרֵץ אֵילַת אוֹ עֲצִיּוֹן גָּבֵר. מִשָּׁם יֵלֵךְ הַכּוֹן מִזְרָחָה עַד מִדְּבַר עֲרָב וְהִנֵּה לַגָּבִיל דְּרוֹמִי בֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֶרֶץ עֲרָב.

בַּגָּבִילוֹתֵיהֶם אֵלֶּה תְּכִיל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְחַד עִם הַמִּדְבָּרִיּוֹת, אֲשֶׁר בָּהֶן פֶּתָשִׁעִים אֵלֶּה קִלְיַמֶּתֶר מְרַבֵּעַ אוֹ כְּשִׁלְשִׁים וְשִׁשָּׁה אֵלֶּה מִלִּ אֲנִילִי מְרַבֵּעַ.³

מִדְבָּרִיּוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹנִים הֵם בְּטַבְעָם. כִּכְלָל קוֹרְאִים "מִדְּבַר" לְאֶרֶץ, אֲשֶׁר אֵין בָּהּ יֹשִׁיב קְבוּעֵ. הוּא מְקוֹם מְרַעָה וְרוּעִים נוֹדֵדִים בּוֹ עִם עֲדָרֵיהֶם. אֲבָל יִשְׁנִם מִדְבָּרִיּוֹת אֲשֶׁר אֲדָמָתָם אֲדָמַת חוֹל אוֹ אֲדָמַת סְלָעִים, וְאֵין בָּהֶם לֹא מִים לְשִׁתּוֹת וְלֹא מְרַעָה לַבְּהֵמָה. מִדְבָּרִיּוֹת בְּאֵלֶּה נִקְרָאִים לְפַעֲמִים צִנָּה אוֹ יִשִּׁי מוֹן. בְּמְקוֹמוֹת רַבִּים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַנִּזְרָאִים בְּמִדְבָּר מוֹצֵאִים שְׂרִידֵי בְּנֵינִים, שְׂרָשֵׁי עֲצֵי פְרִי, הַמִּזְרָאִים כִּי לְפָנִים הָיָה הַמְּקוֹם נוֹשֵׁב וְנִנְעָבֵד מֵאֵת בְּנֵי אָדָם, וְנִכּ בְּאֲשֶׁר עֲזָבוּהוּ וַיִּשְׁבּוּ, נִהְפָּךְ לְמִדְבָּר.

הַנֶּם הָעֵיקָרִי שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא הַנֶּם הַגָּדוֹל אוֹ הַיָּם הַתִּיכוֹן, הַנִּקְרָא גַם כֵּן הַנֶּם הָאֲחֵרוֹן וְגַם יָם פְּלִשְׁתִּים. הוּא

מיליד בנבול ארץ ישראל מפרץ⁴ אֶחָד הוּא "מפרץ עכו".
מלבד המפרץ הזה במעט אין בארץ נמלים טבעים,
הטובים למעמד אניות ולמחסה להן בעת סערה וסופה.
על ידי מפרץ אילת או עציזן נָהָר (עקבה) יגיע בארץ
ישראל גם סוף או תום האדום.⁵

נמל יפו

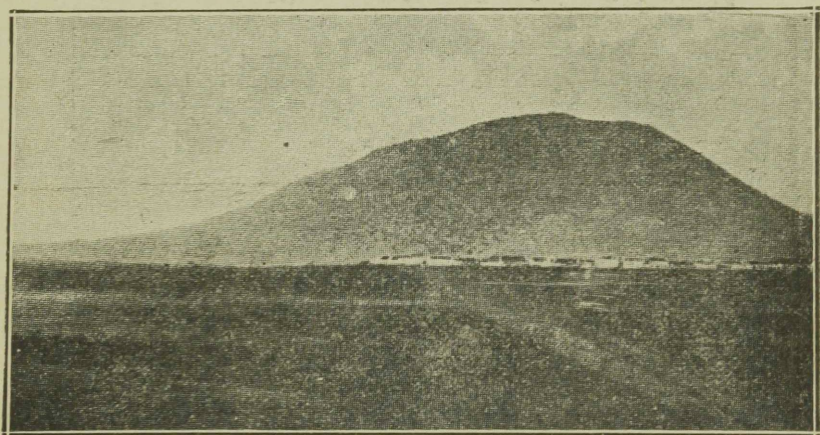
פֶּרֶק שְׁנִי

פְּגִי הָאָרֶץ.

תִּירְדֵּן מִחֶלֶק אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִשְׁנֵי חֳלָקִים הַשְּׂוִיִּם
כַּמַּעֲט בִּינִיָּהֶם בְּנִדְלָם: הָאָרֶץ אֲשֶׁר בְּעֶבֶר תִּירְדֵּן מִעֶרְבָּה,
הִיא אֶרֶץ כְּנָעַן, וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר בְּעֶבֶר תִּירְדֵּן מִזְרָחָה, זֶהִיא
אֶרֶץ גִּלְעָד וּכְשָׁן.

הַהָרִים וְהַבְּקָעוֹת בְּעֶבֶר תִּירְדֵּן מִעֶרְבָּה.

הַהָרִים: מִצְּפוֹן לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּאֶרֶץ סוּרְיָה, עוֹבְרוֹת
שְׁתֵּי שׁוּרֹת הָרִים גְּבוּהִים, תִּנְפְּרוֹת בִּינִיָּהֶן עַל יְדֵי בְּקָעָה

הַר תְּבוּר

אֶרְבָּה הַנִּקְרָאת בְּקָעַת-הַלְכָנוֹן אוֹ חִילַת-סוּרְיָה
(בְּעֶרְבִית "אִיל-בְּקָע" לֵאמֹר הַבְּקָעָה). הֵם הָרֵי הַלְכָנוֹן

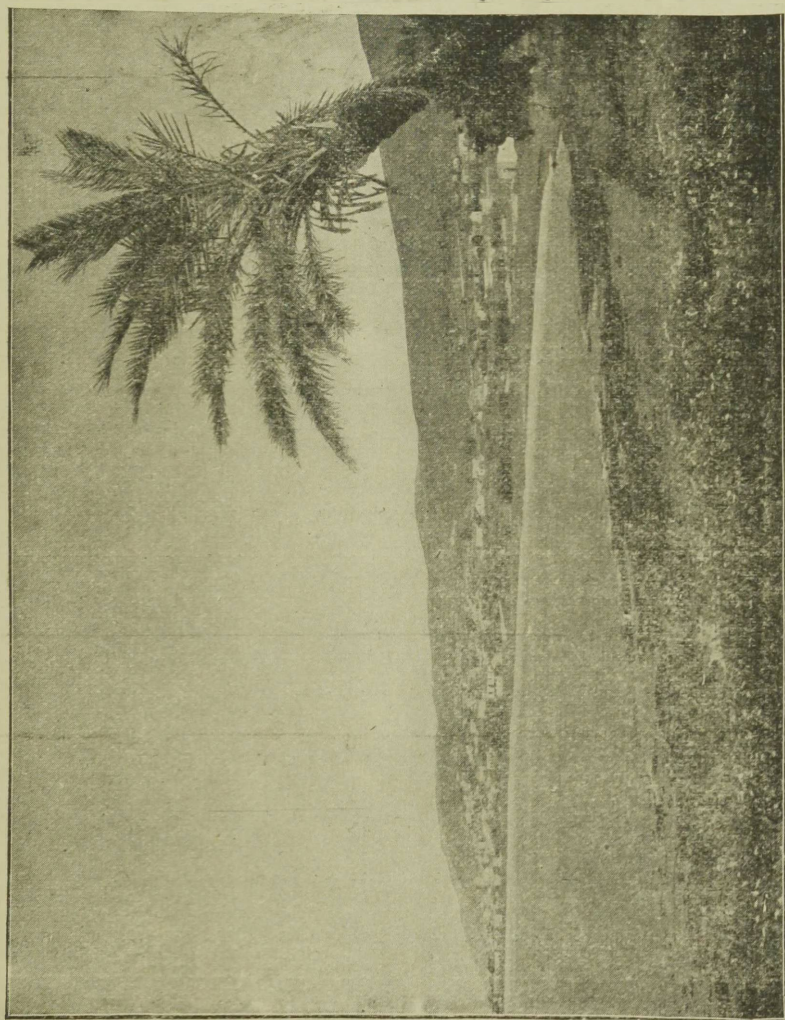
ומול-הַלְבָּנוֹן. שְׁלוּחוֹת הָרִי הַלְבָּנוֹן עוֹבְרוֹת, כְּמוֹ
שִׁלְשֻׁלַת אֶרֶץ, בְּכָל מַעֲרֵב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִצָּפוֹן עַד
דָּרוֹם. רַק בְּמָקוֹם אֶחָד נִפְסָקַת הַשִּׁלְשֻׁלַת הַזֹּאת עַל יְדֵי
עֵמֶק יוֹרְעָאֵל. בְּמִקְוֹמוֹת שׁוֹנִים נוֹשָׂאִים הַהָרִים הָאֵלֶּה
שְׁמוֹת שׁוֹנִים. בְּחִלְקָם הַצָּפוֹנִי הֵם יְדוּעִים בְּשֵׁם הָרִי-
הַגָּלִיל אוֹ הָרִי-נִפְתָּלִי.

בְּתוֹךְ עֵמֶק יוֹרְעָאֵל יִמָּצֵא הָר יָפֶה הַנִּקְרָא הָר תְּבוֹר
וְסֻמוֹךְ לוֹ עַל הַגָּבִיל הַמְּזַרְחִי שֶׁל הָעֵמֶק הֵנָּה הָר הַיְדוּעִי
בְּשֵׁם הָר מוֹן הַקָּטָן⁶ אוֹ גִבְעַת הַמְּזֻרְחִי (בְּעֶרְבִית
גִּבְי־רֵאחִי עַל שֵׁם קֶבֶר אֶחָד הַקְּדוּשִׁים לְיוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ
הַנִּמְצָא עַל רֹאשׁוֹ).

מִדָּרוֹם לָעֵמֶק יוֹרְעָאֵל מֵתְנַשָּׂאִים שׁוֹב הַהָרִים
וְנִקְרָאִים הָרִי אֶפְרַיִם, הָרִי שְׁמֵרוֹן אוֹ טוֹר מִלְכָּא
לְאֹמֶר הָר-הַמֶּלֶךְ. בְּתוֹךְ הַהָרִים הָאֵלֶּה יְדוּעִים יוֹתֵר
מִכָּלם הָר־גִּרְזִים וְהָר־עֵיכָל. בֵּין שְׁנֵי הַהָרִים הָאֵלֶּה,
בֵּין הָר־גִּרְזִים מִדָּרוֹם וְהָר־עֵיכָל מִצָּפוֹן בִּקְעָה יָפֶה וְעֲשִׂירֶה
כְּמֵים וָכֶּה בְּנוֹיָה הָעִיר שְׂכֵם.

מֵהָר אֶפְרַיִם יוֹצְאוֹת שְׁתֵּי שְׁלוּחוֹת הָרִים: הָאֶחָת פּוֹנֶה
מִעֶרְבִית-צָפוֹנִית וְהַשֵּׁנִיָּה מִזְרְחִית-צָפוֹנִית. תְּרֵאשׁוּנָה
מִנִּיעָה כְּמַעֲט עַד הַיָּם וְנִקְרָאת הָר-הַכְּרִמָּל. וְהַשֵּׁנִיָּה
מִפְרִידָה בֵּין עֵמֶק יוֹרְעָאֵל וּבֵין בִּקְעַת הַיְדוּעִי וְיְדוּעָה בְּשֵׁם
הָר-הַגָּלְבֵּעַ.

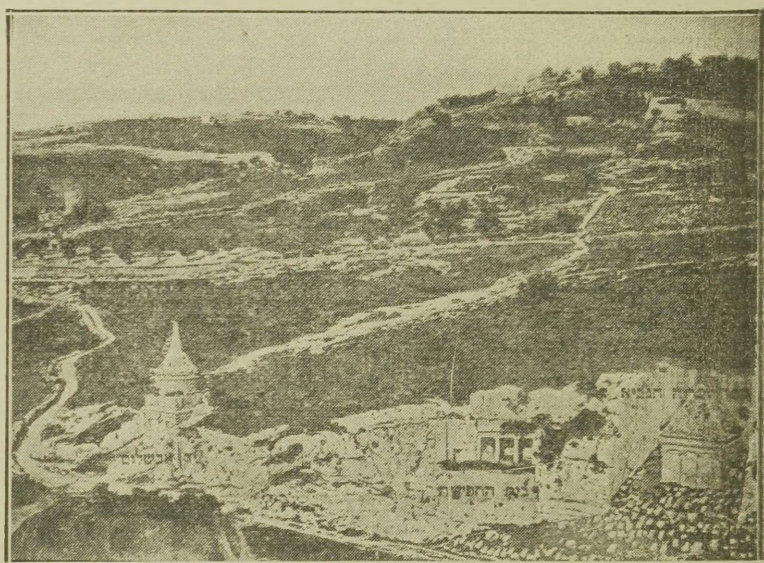
בְּדַרְכָּם הִגְנָה יְשֻׁנֵי הַר־אֶפְרַיִם אֶת שָׁמַיִם וְנִקְרְאוּ
הַר־יְהוּדָה. בְּתוֹךְ נְהָרִים הָאֵלֶּה יְדוּעִים הַהָרִים: הַר־
צִיּוֹן, הַר־הַמּוֹרֶנָה וְהַר־הַגִּיתִים.

מִשְׁלַח יָד

הַחֶגֶק הַדְּרוֹמִי שֶׁל הַר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַמְּעֻבֶּדֶת נִקְרָא
הַר־שַׁעִיר אוֹ הַר־אֶדוֹם וְהוּא מְקַשֵּׁר אֶת הַר אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל עִם הַר הַצִּיּוֹנִי סִנִּי בַּמְּתִיחָם לְאֶרֶץ מִצְרַיִם.

הַר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַמַּעֲרָבִית אֵינָם גְּבוּהִים. בְּחֶלֶק
הַלְבָּנוֹן, הַנִּכְנָס בְּתוֹךְ גְּבוּל אֲרָצֵנוּ, הָהָר הַיּוֹתֵר גְּבוּהַ יָגִיעַ
עַד 1850 מֵתֵר מֵעַל פְּנֵי הַיָּם⁸. בְּתוֹךְ הַר הַנִּלְיָל הָהָר
הַיּוֹתֵר גְּבוּהַ הוּא הָהָר אֲשֶׁר בְּפִי יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ נִקְרָא
גִ' בֶּל-גִ'ר מִקְּ אֶצֶל הַכֹּפֶר מִירוֹן קְרוֹב לְעִיר צֶפֶת. הוּא
יָגִיעַ עַד 1200 מֵתֵר בְּגֻבָּה. מִלְבְּדוֹ יוֹשְׁגִים עוֹד הָרִים אֲחֵרִים

הַר הַיּוֹתֵם

הָעִלִּים בְּגֻבָּהָם עַל 1000 מֵתֵר. הָהָר בְּנִלְיָל בְּקֶצֶה הַמְּזֻרָחִי,
הָהָר הַנִּשְׁקָה עַל פְּנֵי בִקְעַת הַיַּרְדֵּן, הַר-בְּנֵעַן יָגִיעַ עַד
842 מֵתֵר בְּגֻבָּה. הַר גְּרִזִּים בְּהַר אֶפְרַיִם גְּבוּהַ 868 מֵתֵר.
יּוֹתֵר גְּבוּהַ מִמֶּנּוּ הוּא הַר עֵיבָל הַמְּגִיעַ עַד 938 מֵתֵר. הָהָרִים
הַיּוֹתֵר גְּבוּהִים בְּהָרֵי יְהוּדָה הֵם: תִּל-עֶצוֹר⁹ מִצָּפוֹן

לירושלים, אשר יגיע עד 1011 מֶתֶר, וְסֵרֶת-אֶל-כָּל עַד 1027 מֶתֶר בְּגֹבֶהָ. הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם בְּנוּיָה בְּגֹבֶה שֶׁל 790 מֶתֶר מֵעַל פְּנֵי הַיָּם. הָר הַזֵּיתִים יָגִיעַ עַד 818 מֶתֶר וְהַהָר, אֲשֶׁר עָלָיו עֲמֻדָה לְפָנִים רָמָה, הָעִיר הַנִּקְרָאת גַּם עֵתָה בְּעֶרְבִית גְּבִי-שְׁמוּאֵל עוֹלָה עַל הַר-הַזֵּיתִים, גִּבְהוֹ הוּא 895 מֶתֶר. הַהָרִים אֲשֶׁר בְּסָבִיבוֹת חֶבְרוֹן בְּכֻלָּל יוֹתֵר גְּבָהִים מִהַהָרִים, אֲשֶׁר סָבִיב יְרוּשָׁלַם. גַּם בְּהָרֵי הַגִּלִּיל גַּם בְּהָרֵי אֶפְרַיִם וְגַם בְּהָרֵי יְהוּדָה עוֹבֵר גֹּב הַהָרִים, לֵאמֹר הֵן הַמְּאֹחֵד אֶת הַהָרִים הַיּוֹתֵר גְּבָהִים לֹא בְּאֲמָצֵעַ, כִּי אִם יוֹתֵר מִזֹּרְחָה, וְכַעַת אֲשֶׁר לְצַד מִזְרָב, אֶל הַשָּׂרֹן וְהַשְּׁפֵלָה יִשְׁפְּלוּ הַהָרִים לְאֵט לְאֵט וְיִרְדּוּ מִדְּרָגוֹת מְדֻרָּגוֹת, נוֹפְלִים בְּמַעַט הַהָרִים לְצַד מִזֹּרְחָה, אֶל בִּקְעַת תִּירְדֵּן וְיֹשֵׁא אֲשֶׁר הֵם מִתְנַשָּׂאִים מֵעַל הַבִּקְעָה הַזֹּאת כְּחוֹמָה וְקִיפָה.

הַבִּקְעוֹת וְהַעֲמָקִים הַמְּשֻׁתָּרְעִים לְאַרְבָּע אֲרָצוֹת יִשְׂרָאֵל.

מִמִּזְרָב לְשִׁלְשֻׁלַת הַהָרִים לְאַרְבָּע כָּל שְׁפֵת הַיָּם מְשֻׁתָּרְעַת שְׁפֵלָה רַחֲבַת יָדַיִם הַנִּחְלָקֶת לְשִׁלְשָׁה חֻלְקִים. הַחֻלְק הַצָּפוֹנִי, הַיְדוּעַ בְּשֵׁם בִּקְעַת עֵבֹ, מִקִּיף כְּמוֹ חֲצִיר עֲגוּל אֶת מִכְרֵץ עֵבֹ. הָר הַפְּרָמֶל מִפְּרִיד בֵּינוּ וּבֵין יוֹתֵר שְׁנֵי הַחֻלְקִים, הַשָּׂרֹן בְּצָפוֹן וְהַשְּׁפֵלָה בְּדָרוֹם. שְׁנֵי הַחֻלְקִים הָאֵלֶּה הֵם בְּאֲמַת שְׁפֵלָה אֶחָת הַמְּשֻׁתָּרְעַת מִתֵּר

הַכְּרָמֶל עַד גְּבוּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַדְּרוֹמִי. גְּבוּל טֹבְעֵי אֵין
בִּיגִינָהֶם, וְהַסְּבִימוֹ לִקְרֹא שָׁרוֹן לַחֲלָק, אֲשֶׁר מִצְּפוֹן לְעִיר
יָפוֹ, וְהַשְּׂפָלָה לַחֲלָק, אֲשֶׁר מִדְּרוֹם לָהּ. הַשָּׁרוֹן, בְּכֶרֶט
בְּחֻלְקוֹ הַצְּפוֹנִי, יוֹתֵר צָר מִהַשְּׂפָלָה.

מִמְזֻרַח לַהָרִים תִּמְצָא בִקְעָה צְרָה וְאַרְבָּה, הַחוֹלְקֶת
גַּם הִיא לְאַרְבֵּי כָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מֵהַר הַרְמוֹן עַד יַם סוּף,
הִיא בִקְעַת הַנִּירְדֵּן אוֹ עַרְבוֹת הַנִּירְדֵּן אוֹ, פְּשִׁיט,
הָעֶרְבָה. חֲלָקֶה הַדְּרוֹמִי מִיָּם חֲמֹלַח עַד יַם סוּף וְקֹרָא
גַּם עֵתָה בְּפִי יוֹשְׁבֵי הַמָּקוֹם אֵיל-עֶרְבָה. הַבִּקְעָה הַזֹּאת
יִחִידָה כְּמִינָהּ בְּכָל הָעוֹלָם, כִּי נִמְצְאָתָה הִיא מְלֻמָּטָה לִפְנֵי
מִי הַיָּם. פְּנֵי יָם הַמֶּלַח וְנִמְצְאוּ מְלֻמָּטָה לִפְנֵי מִי הַיָּם בְּמַעַט
אַרְבַּע מֵאוֹת (394) מֵתֵר. מִשְׁנֵי עֲבָרֶיהָ מִתְנַשָּׂאִים הָהָרִים
בְּקִירוֹת וְקוֹפִים, לִפְעָמִים קָשִׁי הָעֲלִיָּה מְאֹד. בֶּן, לְמִשָּׁל,
יִקְרָא הַמַּעְבָּר מִחֲלָק הָעֶרְבָה הַדְּרוֹמִי אֶל הָרֵי שְׁעִיר
מִמַּעַרְב לָהּ מַעְלָה עֲקָרָבִים¹¹. יָם-בְּנֶגֶת בְּצָפוֹן וְיָם-הַמֶּלַח
בְּדְרוֹם מִמְּלָאִים אֶת כָּל רֹחַב הַבִּקְעָה, וְהָהָרִים לוֹחֲצִים
אוֹתָם מִשְׁנֵי עֲבָרֵיהֶם. רַק בְּמַעְרְבִית-צְפוֹנִית שָׁל יָם בְּנֶגֶת
תִּתְרַחֵב הַבִּקְעָה וְנִקְרָאת שֵׁם שְׂפָלָתָהּ גְּנוּסֵר הַמִּפְרָסָמֶת
בְּאַדְמַתָּה הַפּוֹרְרָה וּבְעֶשְׂרָה בָּמִים.

העמקים המשתרעים לרחב הארץ.

היוחר חֹשֶׁב וְהוֹיָתֵר גָּדוֹל בָּהֶם הוּא עִמָּךְ יוֹרֵעַ אֶל־ל¹²,
אוּ הַבְּקָעָה הַגְּדוֹלָה¹³ "מִרְגֵּי־אֵיבֹן־עֵמִיר" בְּפִי
יוֹשְׁבֵי הַמְּקוֹם. עַל יְדֵי בְּקָעָה צָרָה בֵּין הָרֵי הַגָּלִיל וְהַר
הַבְּרָמֶל יִתְחַבֵּר הָעֵמֶק הַזֶּה עִם עֵמֶק עֲבוֹ וְעַל יְדֵי בְּקָעַת
עֵין־חֶרֶד בֵּין גְּבַעַת הַמּוֹרָה וְהַר הַגָּלְבַע עִם בְּקָעַת
הַיַּרְדֵּן. הָעֵמֶק הַזֶּה מִשְׁתַּרֵּעַ גַּם לְצַד צְפוֹנ־מְזֻרְחֵי בֵּין
הַר תָּבוֹר וְגְבַעַת הַמּוֹרָה, וּמִתְחַבֵּר עִם הַמִּישׁוֹר הַיַּרְדֵּי
מִדְּרָגִית מִדְּרָגוֹת אֶל יָם כְּנָעַת.

עִמָּךְ יוֹרֵעַ אֶל הָיָה פְּעָמִים רַבּוֹת לִשְׂדֵה מִלְחָמָה. בּוֹ
הָפִי דְבוּרָה וּבָרַק אֶת חֵיל סִיסְרָא שֶׁר צָבָא יְבִין מֶלֶךְ
חֲצוֹר, בּוֹ הָפָה אַחָאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עִם חֵילוֹ הַקָּטָן בְּשָׁנֵי
חֲשִׁיפֵי עֲזִים אֶת חֵיל מֶלֶךְ אָרָם הָעֲצִים אֶצֶל הָעִיר אַפְקָ¹⁴.
בְּחֻלְקוֹ הַמּוֹזְרָחִי אֶצֶל גְּבַעַת הַמּוֹרָה וְעֵין חֶרֶד הָפָה גִּדְעוֹן
בְּרֹאשׁ שְׁלֹשׁ מְאוֹת גְּבוּרִים אֶת מִדְּנָן, אֶת עֲמֶלֶק וְאֶת בְּנֵי
קְנָז¹⁵, וְעוֹד מִלְחָמוֹת רַבּוֹת הָיוּ בּוֹ.

צְפוֹנָה מֵעֵמֶךְ יוֹרֵעַ אֶל בְּתוֹךְ הָרֵי הַגָּלִיל נִמְצְאָה בְּקָעָה
יֹתֵר קָטָנָה, אֲבָל יָפָה וּפּוֹרְיָה, הַיְדוּעָה בִּשְׁם בְּקָעַת בַּשּׁוֹף
בְּעֶרְבִית אוּ עִמָּךְ־זְבִלִין בְּעֶבְרִית. חֻלְקָה הַמְּעֻרְבִי יִקְרָא
בְּקָעַת צְפֹרִי וְחֻלְקָה הַמּוֹזְרָחִי — בְּקָעַת רִמּוֹן.
עוֹד יֹתֵר צְפוֹנָה תִּמְצָא בְּקָעָה יֹתֵר קָטָנָה הַנִּקְרָאת
בְּקָעַת דָּמָה עַל שֵׁם הָעִיר הַסְּמוּכָה לָהּ.

בְּקָעָה צִפּוֹן הָאָרֶץ אֵצֶל הַמּוֹשְׁבָה מְטִילָה תִּמְצָא
בְּקָעָה יָפָה וּפּוֹרְיָה מְאֹד הַיְדוּעָה בְּשֵׁם מֶרְגֵּי-עֵינָן עַל
שֵׁם הָעִיר הַעֲתִיקָה עֵינָן אֲשֶׁר הָיְתָה שָׁם לְפָנִים¹⁶.
גַּם מִדְרוֹם לְעֵמֶק יוֹרְעָאֵל תִּמְצָאנָה בְּקָעוֹת רַבּוֹת
הַחֹלְכוֹת בְּשִׁירָה אֲרָבָה בְּתוֹךְ הָרֵי אֲפָרִים. הַיּוֹתֵר
מִפְּרָסְמוֹת כָּהֵן הֵן: בְּקָעַת-יְדֵי תַן מִדְרוֹם לְעֵמֶק יוֹרְעָאֵל,
בְּקָעַת עֵין-סוֹבֵר, הִיא הַבְּקָעָה בֵּין הַר גִּרְזִים וְהַר עֵיבָל
אֲשֶׁר בָּהּ בְּנוּיָה הָעִיר שָׁכֵם. בְּחֻלְקָהּ הַמַּעֲרָבִי צָרָה הִיא
הַבְּקָעָה, כִּי שְׁנֵי הַהָרִים הָאֵלֶּה לוֹחֲצִים אוֹתָהּ מִדְרוֹם
וּמִצָּפוֹן, אֲבָל בְּחֻלְקָהּ הַמְּזֻרְחִי הִיא מִתְרַחֶבֶת וְתִתְפַּד
לְבְּקָעָה רַחֲבַת יָדַיִם. בֶּן יֵשׁ לַהֲזָכִיר אֶת בְּקָעַת-שִׁמְרוֹן
הִיא הַבְּקָעָה הַמְּקִיפָה אֶת הָהָר, אֲשֶׁר לְפָנִים עֲמֻדָה עָלָיו
הָעִיר שִׁמְרוֹן. בְּכָלֵל עֲשִׂירִים מְאֹד הָרֵי אֲפָרִים בְּבְּקָעוֹת
יְפוֹת וּפּוֹרְיוֹת.

גַּם בְּתוֹךְ הָרֵי יְהוּדָה תִּמְצָאנָה הֲרָבָה בְּקָעוֹת. הַיּוֹתֵר
הַשּׂוֹכֵת הֵן: עֵמֶק אֵילוֹן בְּחֻלְקָם הַמַּעֲרָבִי, עֵמֶק
רַפָּאִים אֵצֶל יְרוּשָׁלַיִם מִצַּד דְּרוֹמִי-מְזֻרְחִי, עֵמֶק בְּרָכָה
אוֹ וְדִי-עֶרֶב בֵּין יְרוּשָׁלַיִם וְחֶבְרוֹן¹⁷, וְעֵמֶק חֶבְרוֹן אוֹ
נַחַל אֶשְׁבּוֹל¹⁸ אֵצֶל חֶבְרוֹן. מִמַּעֲרָבִית צִפּוֹנִית לְחֶבְרוֹן
תִּמְצָא בְּקָעָה הַנִּקְרָאת עֵתָה וְדִי-סִנְט. מִשְׁעָרִים כִּי הִיא
נַחַל הַשְּׂטִיִּים¹⁹ אוֹ עֵמֶק הָאֵלֶּה²⁰ אֲשֶׁר בּוֹ הָפָה הַגִּבּוֹר
הַעֲעִיר דָּוִד אֶת גְּלִית הַפְּלִשְׁתִּי.

הקרים והמישורים בעבר הנדון מן־הנה.

בעת אשר חלק הארץ המערבי הוא ארץ קרים
ובקעות, המצא בעבר הנדון המזרחי רמה²¹ אחת
החולקת מצפון עד דרום. בחלקה הצפוני היא נחבת
גדים ופורה מאד, היא ארץ גולן ובשן או מישור
חודן.²² חלקה הדרומי יותר צר והארץ הקפד מהר

הר הרמון

למדבר חול, הוא מדבר סוריה או מדבר ערב.
הגבה הבינוני של הרמה הזאת הוא 500 מטר. שורת
קרים גבהים גובלים אותה ממערב, קרים המתנשאים
מעל לבקעת הנדון. השורה מתחילה בצפון בחר
חרמון, אשר הוא החלק הדרומי של הרי מול-הלבנון.

הָהָר הַזֶּה הוּא הָהָר הַיּוֹתֵר גָּבוֹה בְּאַרְצָן יִשְׂרָאֵל, כִּי מֵנִיעַ
 הוּא עַד גִּבּוֹה שֶׁל 2759 מֵתֵר. בְּשִׁבִּיל חֲשִׁיבוֹתוֹ הַגְּדוּלָּה
 יָדוּעַ הִיא גַם בְּשִׁמּוֹת אֲחֵרִים: שְׁנִיר,²³ שְׁרִיין,²⁴ שִׁיאון²⁵
 וְאוּלִי גַם אֶמְנָה²⁶. בַּעֲרָבִית נִקְרָא הוּא ג' כָּל-שִׁיד אֲשֶׁר
 אֶפְשָׁר לְתַרְגֵּם בַּעֲבְרִית וְכֵן הַהֲרִים (שִׁיד-רֹאשׁ הַשֶּׁבֶט
 אוֹ רֹאשׁ הַכֶּפֶר אֶצֶל הָעַרְבִים), כִּי מְכַסֶּה הוּא שְׁלֹג
 בְּמִשְׁךְ חֶלֶק גְּדוֹל שֶׁל הַשָּׁנָה, כַּשְּׁעֵרוֹת הַלְּבָנוֹת הַמְּכַסּוֹת
 אֶת רֹאשׁ הָאִישׁ הַגָּוֶן. מִדְּרוֹם לְחֶרְמוֹן מִמְּזֹרַח לְיַם-כְּנָעַת
 יִקְרְאוּ הַהֲרִים הָרִי גוֹלָן וְגַם בָּהֶם יִשָּׁנֻם הָרִים, הַמִּנְעִים
 עַד גִּבּוֹה שֶׁל יוֹתֵר מֵאַלְף וּמֵאֲתוּם מֵתֵר. בְּפֶרֶט יֵשׁ לְהַזְכִּיר
 אֶת הַגִּבּוֹה בָּהֶם תַּל-שִׁיכָה הַמֵּנִיעַ עַד גִּבּוֹה שֶׁל 1294
 מֵתֵר. שִׁיכָה-בַּעֲרָבִית אֲשֶׁת הַשִּׁיד וּבָהּ חָפְצוּ יוֹשְׁבֵי
 הַמְּקוֹם לְהַבִּיעַ כִּי הָהָר הַזֶּה בְּחֲשִׁיבוֹתוֹ שְׁנֵי הוּא לְהַר
 חֶרְמוֹן, הַשִּׁיד. בְּדֶרֶכָם דְּרוֹמָה יִשְׁנֵי הַהֲרִים אֶת שָׁמַם
 לְהַר גִּלְעָד. בְּתוֹךְ הָרִי גִלְעָד הָהָר הַיּוֹתֵר גָּבוֹה (1096
 מֵתֵר) הוּא ג' כָּל-חוּשֵׁעַ לְאֹמֶר הַר הוּשֵׁעַ עַל שֵׁם הוּשֵׁעַ
 הַנָּבִיא, אֲשֶׁר לָפִי אֲנִידַת יוֹשְׁבֵי הַמְּקוֹם, קְבוּר עַל רֹאשׁ
 הָהָר.

הַחֶלֶק הַדְּרוֹמִי שֶׁל הַר-גִּלְעָד יָדוּעַ בְּשֵׁם הַר הָעֶבְרִים
 וּבּוֹ יִמָּצֵא הַר גָּבוֹ (805 מֵתֵר)²⁶ אֲשֶׁר עָלָיו עָלָה מֹשֶׁה
 רַבֵּנוּ לִפְנֵי מוֹתוֹ לְרֹאוֹת מִדְּחֹק אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם
 מֵת.²⁷ עוֹד יוֹתֵר דְּרוֹמָה יִקְרְאוּ הַהֲרִים הָרִי מוֹאָב

ואחריתם החלק המזרחי של הר שעיר המאחד את
הרי ארץ ישראל עם הרי חצי-אי ערב. אחד הקרים
בתוך הרי מואב נקרא ג' בל-שיחן (1098 מטר) וזה
מוכיר לנו את סיוחן מלך האמורי אשר נלחם במואב
לפני אשר הקה מאת בני ישראל תחת פקידת משה
בבניו²⁸.

מהרי אדום יש להוכיח את הר-ההר, הוא ההר
אשר עליו מת נבקב אחרן מבחן הגדול. הערבים קוראים
לו גם עתה ג' בל-הרון לאמר הר-אחרן. נבדו וגיע
עד 1391 מטר. אבל ישנם בהרי אדום הרים יותר גבוהים
מבני.

ממזרח למישור חורן ותנשאו הרים גבוהים הנקראים
הרי-בשן והערבים קוראים להם ג' בל-חוראן או
ג' בל-דרון. את השם הראשון קבלו הקרים האלה
מבני קרבתם אל מישור חורן כמו שקוראים לו בעברית
או חוראן כמו שקוראים לו בערבית או, יותר נכון, מבני
כי נמצאים הם בארץ חוראן או חורן, ואת השם השני
קבלו הם בגלל שבט הדרונים³⁰ אשר יושב בהרים
האלה. ההר היותר גבוה בתוכם הוא תל-ג'ינה המתנשא
עד גבה של 1839 מטר. עוד הרים רבים שונים לו במעט
בנבדם.

מישור חורן, אשר הרים גבוהים גובלים אותו ממזרח

(הָרִי בָשָׁן) וּמִמַּעַרְב (הָרִי גֹלָן וְהַגְלָעָד), דֹּמָה גַם הוּא לְבִקְעָה רַחֲבַת יָדַיִם וְלָבֶן קוֹרְאִים לוֹ הָעֲרָבִים אֲנִינוּקְרָא לֵאמֹר הַנִּקְרָה.

הָרִי גֵעֵשׁ, אוֹ הָרִי שֶׁרָפָה פּוֹעֲלִים אֵין עֵתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָבֵל יֵשׁ בָּהּ מִסְפָּר גָּדוֹל שֶׁל הָרִי גֵעֵשׁ נִכְבִּים לֵאמֹר בְּאֵלֶּה אֲשֶׁר חָדְלוּ אֶת פְּעִילָתָם לִפְנֵי זְמַן רַב, לִפְנֵי הַזְמַן שֶׁנִּנְכַּרְתָּ בּוֹ הָאֶרֶץ הַזֹּאת בְּדִבְרֵי הַנְּמִים. אֵל הַהָרִים הָאֵלֶּה מִתְיַחֲסִים בְּמַעַט כָּל הַהָרִים הַמְּבֻרָסִים, כְּמוֹ הַר תְּבוֹר, גִּבְעַת הַמּוֹרָה, רָבִים מִהָרִי גֹלָן וְגַם הַר הַרְמוֹן, וְיִיתֵר מִכֻּלָּם הָרִי בָשָׁן. מִצְּפוֹנִית־מַעַרְבִית לַהָרִים הָאֵלֶּה נִמְצְאוּ אֶרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם ⁴⁵ קִילּוֹמֶתֶר אֶרֶץ ³⁰¹ קִילּוֹמֶתֶר רַחֲבָהּ הַמְּבֻרָסָה לְבָהּ קְפוּיָאָה לֵאמֹר הַחֲמֵר הַנּוֹגֵל אֲשֶׁר מִתְפָּרֵץ מִתּוֹךְ הָהָר בָּעֵת הַגֵּעֵשׁ וְאֲשֶׁר מִתְקַבֵּר אַחֲרֵי כֵן וְהִיא לְאֶבֶן. וְכֹאֲשֶׁר תִּתְקַבֵּר הַלְבָּה וְתִתְפַּךְ לְאֶבֶן, תִּתְפַּקֵּעַ הִיא וְתוֹלִיד בְּקִיעִים וְגֵאִוִּית רָבִים הַנּוֹתְנִים מִפְּלֹט לְאֵלֶּה הַחֲפָצִים לְהִתְבָּא וְלִהְיוֹתָם. לָבֶן קוֹרְאִים הָעֲרָבִים לְחֶבֶל הָאֶרֶץ הַמְּבֻרָסָה לְבָהּ קְפוּיָאָה אֶל־לֵבָה לֵאמֹר מְקוֹם מִפְּלֹט. הָעֲבָרִים הֵיוּ קוֹרְאִים לוֹ חֶבֶל אֶרֶץ גּוֹב. גַּם מִמּוֹרָה לַהָרִי בָשָׁן עַל גְּבִיל הַמִּדְבָּר נִמְצְאוּ מְקוֹמוֹת בְּאֵלֶּה.

כָּל הָרִי הַגֵּעֵשׁ הַנִּכְבִּים, כָּל שְׂדוֹת הַלְבָּה מְרִאִים אֶת פְּעִילָתָם עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁל הַבְּחֻשִׁת הַפְּנִימִיִּים שֶׁל בְּדוֹד

הָאָרֶץ.³² אֵת הַפְּעִילוֹת הָאֵלֶּה מֵרְאִים גַּם מִקְרֵי הָרַעַשׁ אוֹ
רַעִיבֵת הָאֲדָמָה הָרְשׁוּמִים בְּדַבְרֵי יְמֵי הָאָרֶץ מֵיָמִים
קְדָמוֹנִים עַד הַזְּמַן הָאַחֲרוֹן.

גַּם מַעֲנִנּוֹת מַיִם חַיִּים הַיוֹצֵאִים מִתּוֹךְ הָאֲדָמָה בְּמִקְוֹמוֹת
רַבִּים בְּאֶרְצָנוּ עֲדִים נֶאֱמָנִים הֵם לַפְּעִילוֹת הָאֵלֹהִי. הַיּוֹתֵר
מִפְּרִסְמִים בַּמַּעֲנִנּוֹת הָאֵלֶּה הֵם חֲמִי טְבֵרִיָּה עַל שְׁפֹת
יַם-בְּנֵגֶת הַמַּעֲרָבִית סְמוּךְ לְעִיר טְבֵרִיָּה מִדְרוֹם. אֲכָל
יִשְׁנָם רַבִּים גַּם מִמְּזֹרַח לַיָּם הַזֶּה, בְּבִקְעַת נָהָר יִרְמוּד וְגַם
מִמְּזֹרַח לַיָּם הַמֶּלַח.

הַדָּרִים וְהַבְּקָעוֹת, הַגְּבָעוֹת וְהַעֲמָקִים נוֹתְנִים לְאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל צִיָּה חִיצוֹנִית יָפָה מְאֹד, וְאַיִנָּה נִיפְלֹת הָאָרֶץ
הַזֹּאת בְּיָפֶיהָ מִכָּל אֶרְצוֹת תִּבְלַת הַמַּפְרָסְמוֹת בְּיָפֶין.
בְּמִקְוֹמוֹת רַבִּים יֵשׁ לָהּ קֶסֶם מְיֻחָד, יָפִי, אֲשֶׁר אִי-אֶפְשָׁר
לְמַצֵּא אֵת הַזִּנְתּוֹ בְּאֶרְצוֹת הַיּוֹתֵר מִשְׁבָּחוֹת בְּנִידָן וְהֵ.
וְכָל הַנוֹסָעִים הָרַבִּים הַבָּאִים שָׁנָה שָׁנָה מִכָּל קְצוֹי תִּבְלַת
לְרְאוּתָהּ מִסְפָּרִים תִּהְלֹתָה.³³

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

מִימֵי הָאָרֶץ.

כִּמּוֹ עַל פְּנֵי כָּל בְּדוּר הָאָרֶץ בָּאִים גַּם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
כָּל הַמִּים הַמְּמָלָאִים אֶת הַנְּהָרוֹת, אֶת הַנַּחֲלִים, אֶת
הָאֲנָמִים וְאֶת הַמַּעֲיָנוֹת מִמֵּי הַנְּשָׁמִים.

וּמֵי הַנְּשָׁמִים הַבָּאִים מִן הַיָּם עַל יְדֵי הַעֲנָנִים שֹׁבִים אֶל
הַיָּם בְּשִׁתֵּי דְרָכִים: אוֹ הֵם זּוֹרְמִים יֶשֶׁר הַיָּמָה עַל פְּנֵי
הָאָרֶץ תִּקְרֶה אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִפְּלוּ עָלֶיהָ, אוֹ הֵם בָּאִים אֶל תוֹךְ
הָאֲדָמָה וּמִשָּׁם יוֹצְאִים בְּתוֹר מַעֲיָנוֹת אֲשֶׁר בְּהִתְאַחֵד רַבִּים
מֵהֶם יַחַד יִתְּפְּכוּ לַנְּהָרוֹת הַזּוֹרְמִים הַיָּמָה.

וְהַמִּים בְּדֶרֶכָם הַיָּמָה אֵינָם זּוֹרְמִים עַל פְּנֵי כָּל
הַבְּקָר, כִּי אִם חוֹרְתִים לָהֶם בְּתוֹךְ הַקֶּרֶקַע הַרִיצִים,
הַרִיצִים, אֲשֶׁר יִהְיוּ לַנַּחֲלִים וְאֶל הַנַּחֲלִים הָאֵלֶּה
מִתְאַסְּפִים הַמִּים מִסְבִּיב וּזּוֹרְמִים הַיָּמָה בְּדַמִּית נִהָר. אַפָּס,
בַּנְּהָרוֹת זּוֹרְמִים הַמִּים בְּמִשְׁךְ כָּל הַשָּׁנָה, גַּם בַּחֲרֹף גַּם
בַּקֹּץ, וּבַנַּחֲלִים זּוֹרְמִים הֵם רַק בַּחֲרֹף וּלְפַעֲמִים רַק בִּימֵי
הַנְּשָׁמִים.³⁴ הַנַּחֲלִים הָאֵלֶּה, הַנִּקְרָאִים בְּפִי יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל וְדִי, רַבִּים מְאֹד בְּאֶרֶץ. רַבִּים נוֹפְלִים אֶל הַנְּהָרוֹת,
וּמִתְאַסְּפִים אֶל תוֹכָם בְּאוֹפֶן בָּזָה אֶת כָּל מִימֵיהֶם וְנוֹשְׂאִים
אוֹתָם הַיָּמָה.

ובמית המים הנופלת על פני ארץ ישראל בתור
 גשמים במשך השנה רבה מאד. חשבו ומצאו, כי לו
 נפלו המים בפעם אחת ולא היו נבלעים פעת הזאת מאת
 האדמה, כי אז היו מכסים את פניה בגבה בינוני של 60
 סנטימטר או 24 אצבעות³⁵ וזה הרבה יותר מכמות המים
 ברב ארצות ארופה ואמריקה הצפונית.³⁶ נימי הגשמים
 מעטים מאד בשנה (מ' 50 עד 60 יום). לכן חוקים מאד
 הגשמים ומימיהם מרבים. הם מתאספים לזרמי הרים
 חזקים המזנקים מעל ההרים בשטף ובמהירות נוראה.
 הם ממלאים את הנחלים, אשר יהיו לנהרות אדירים
 ויכול רעש נהמילה וזרמים הימה. באופן כזה, תאבד
 לארץ כמות מים גדולה אשר יכלה להביא תועלת רבה
 לארץ וליושביה. בימי קדם היו אבותינו בונים ברכות
 ענקיות לשמר בהן את המים, וברכות כאלה או חרבותיהן
 מוצאים עתה בכל חלקי הארץ.

המים, במידן, נגזרים תמיד למטה. ולכן אם יפלו הם
 בארץ ישראל המערבית על צלע ההרים המערבית יולו
 מערבה אל הים הגדול. ואם על המזרחית יפלו, יולו
 המים מזרחה אל ים המלח או אל הירדן אשר ישא אותם
 אל ים המלח. ולכן אימרים כי מימי ארץ ישראל נהלקים
 לשתי ברכות: לברכת הים הגדול ולברכת ים המלח.
 כי המים, לאמר הפן המפריד בין שתי הברכות האלה

עוֹבֵר בְּשׁוּרָה אֲרָכָה מֵצִפּוֹן לְדָרוֹם עַל גַּב הַהָרִים אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מֵעֶרְבָה.

הַמִּים אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מְזֻרָחָה וְזֵרְמִים כָּלֵם מֵעֶרְבָה
אֶל בְּרֶכֶת יַם הַמֶּלַח.

הַנְּהָרוֹת הַתְּמִידִים

א) אֶל בְּרֶכֶת הַיָּם הַגָּדוֹל:

מִתְחַדֵּי הַלְּבָנוֹן יּוֹצְאִים נְהָרוֹת אֲחֵדִים הַזֹּרְמִים אֶל הַיָּם
הַגָּדוֹל. הַיּוֹתֵר חָשִׁיב בָּהֶם הוּא נְהַר וְהַרְאֲנִי. הוּא יוֹלֵד
בְּצִפּוֹנִית-מְזֻרָחִית לְעִיר צִידוֹן, וְזֶרֶם בְּרֵאשׁוֹנָה דְּרוֹמָה
וְאַחֲרֵי כֵן פּוֹנֶה מֵעֶרְבָה וְנוֹפֵל אֶל הַיָּם בֵּין צִידוֹן וּבֵין
צֶרְפַּת.

לִי־טִנִּי. הוּא הַיּוֹתֵר גָּדוֹל בַּנְּהָרוֹת הַנוֹפְלִים בְּאַרְצֵנוּ
אֶל הַיָּם הַגָּדוֹל. אָרְכּוֹ יוֹתֵר מִ170 קִילּוֹמֶטֶר. הוּא יוֹלֵד
בְּתוֹךְ בִּקְעַת הַלְּבָנוֹן אוֹ חִילַת סוּרִיָּה מִמַּעֲנִיּוֹת רַבִּים
הַיּוֹצְאִים מִתְחַדֵּי הַלְּבָנוֹן וּמִזֶּל הַלְּבָנוֹן. בְּרֵאשׁוֹנָה זֶרֶם הוּא
דְּרוֹמָה, בְּתוֹךְ הַבִּקְעָה, אֲבָל אַחֲרֵי כֵן בְּקֶרְבַּת הַמּוֹשָׁבָה
מְטִילָה פּוֹנֶה מֵעֶרְבָה וּפּוֹרֵץ לוֹ דֶּרֶךְ בֵּין הַהָרִים וְהַסְּלָעִים
אֶל הַיָּם הַגָּדוֹל. וְרַמְזוֹ חֹזֵק מְאֹד כִּי נוֹפֵל הוּא בְּכָל אָרְכּוֹ
מִגִּבְהַ שֶׁל אֶלְף מֶטֶר, לְאֹמֶר מוֹצְאוֹ יִמָּצֵא בְּגִבְהַ שֶׁל
אֶלְף מֶטֶר מֵעַל פְּנֵי הַיָּם. לָכֵן קָרָאִי לוֹ הַיָּנִים הַקְּדֻמוֹנִים

בָּשֵׁם לִיאֲנָטָאס לֵאמֹר הָאֲרִיָּה וּמִן הַשֵּׁם הִזָּה נִגְזַר שְׁמוֹ
הָעֶרְבִי הַנּוֹכְחִי. בְּחֻלְקוֹ הָאֲחֵרוֹן, לֵאמֹר, בְּחֻלְקוֹ הַזֶּה
מֵעֶרְכָּה נִקְרָא הוּא בְּפִי יוֹשְׁבֵי הַמָּקוֹם בָּשֵׁם אֶל-
קִסְיָמִיָּה.

נָהָר מִפְּשִׁיחָה. נָהָר קָטָן מִצָּפוֹן לְעֵבֹ.

נָהָר נֶעְמָן אוֹ בְּלוֹם. נָהָר קָטָן בְּתוֹךְ בְּקָעַת עֵבֹ
מִדְּרוֹם לְעֵיר עֵבֹ. לְפִי דְבָרֵי הַסּוֹפְרִים הַמְּדֻמְיוֹת מֵצֵאוּ
הַצּוּרִים עַל שִׁפְתַּת הַנָּהָר הִזָּה אֶת הַתְּהוֹבִילָה לַעֲשׂוֹת
זְכוּכִית.

נַחֲל־קִישׁוֹן. בְּרֵאשׁוֹנָה הוּא בֶּקַע נַחֲל הַמֵּלָא מִיָּם
בֶּקַע בִּימֵי הַנְּשִׁמִּים. הוּא מְאַסֵּף אֶל תּוֹכּוֹ אֶת כָּל הַמִּיִּם
שֶׁל עֵמֶק יוֹרְעָאֵל וּמִי הַהָרִים הַמְּקִיפִים אוֹתוֹ; לָכֵן יֵצֵא
הוּא בַּחֲרֵף מְגֻדֻּתּוֹ וּמְבֹסֶה אֶת כָּל הַבְּכָר מִסְּבִיב וְגַם
מוֹלִיד בְּצוּת רַבּוֹת. אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִפְרֹץ לוֹ הַדֶּךְ בֵּין הָרֵי
הַגִּלְגַּל וְהַר הַפְּרָמָל וְיִכָּנֶס לְבִקְעַת עֵבֹ, יִתְפַּךְ הוּא לְנָהָר
הַזֶּה אֲצֶל הַגִּל הַר הַפְּרָמָל וְנוֹפֵל הַיָּמָה אֶל מִפְּרֵץ עֵבֹ
קָרוֹב לְעֵיר חִיפָה. הָעֶרְבִים קוֹרְאִים לוֹ בְּדִי-מִקְטָע.

נָהָר-אֶל-דִּיפְלָה. נָהָר קָטָן הַנוֹפֵל הַיָּמָה מִדְּרוֹם
לְדוֹר אוֹ תַּנְתוּרָה.

נָהָר-הַתְּבִלָּת בְּעֶרְבִית בְּדִי-יִרְקָה. הוּא זֶה
אֲצֶל רֶגֶל הַהָרִים אֲשֶׁר עָלֵיהֶם בְּנִיָּה הַמוֹשְׁבָה וְכָרוֹן-
נֶעֱקֵב וְנוֹפֵל הַיָּמָה מִצָּפוֹן לְקֶסְרִיָּה. הוּא יָדוּעַ עוֹד בָּשֵׁם

נְהַר־הַתְּנִינִים, כִּי לַפְּעָמִים מוֹצְאִים בּוֹ תַנִּינִים קְטָנִים
מֵאוֹתוֹ הַמִּין, אֲשֶׁר בִּיאֹזֶר מְצָרִים. חֶלֶק גָּדוֹל מֵמִנֵּי עוֹבֵר
בְּתוֹךְ אֶדְמַת הַיְּהוּדִים.

נְהַר אֶל־מִפְּג'יר אוֹ נְהַר חֲדָרָה. הַנְּהַר הַזֶּה
כְּמַעַט כָּלוּ עוֹבֵר בְּתוֹךְ אֶדְמַת הַיְּהוּדִים, בְּמוֹשָׁבֵת חֲדָרָה
אוֹ עַל גְּבֻלָּהּ (גְּבֻלַּת חֲפָצִי־כֹה). שָׁפְתָיו תָּמִיד מְכֻסּוֹת יָרֵק
וְנֶהָ נָהֵן לוֹ אֶת הַשֵּׁם הָעֶרְבִי אֶל־אַחֲדֵי (יְרוֹק) וּמִמֶּנִּי
נִגְזֵר הַשֵּׁם חֲדָרָה.

נְהַר אַבּוּ־בּוּרְכָה אוֹ נְהַר אִיסְבִּנְדְרוּנָה מְדֵרוּם לְנְהַר
חֲדָרָה. בְּמָקוֹם, אֲשֶׁר הוּא נוֹפֵל הַיָּמָה, נִמְצָא נָמַל קָטָן
הַיָּדוּעַ בְּשֵׁם מִינַת־אַבּוּ־בּוּרְכָה. דֶּרֶךְ הַנָּמַל הַזֶּה מוֹצֵאִים
בְּקוֹץ מִחֲדָרָה וּמִהַמְקוֹמוֹת הַסְּמוּכִים לָהּ כַּמּוֹת גְּדוֹלָה
שֶׁל אַבְטִיחִים לְבִירוֹת, לְקוֹנְסְטַנְטִינֹפּוֹל וּבִפְּרֵט לְמְצָרִים.
נְהַר־אֶל־פְּלִיִּק נְהַר קָטָן מְדֵרוּם לְאַבּוּ־בּוּרְכָה.
מִסָּבִיב לוֹ בְּצוֹת רַבּוֹת וּבָהֶן מְאַסְפִּים הַרְבֵּה עֲלוּקוֹת.

מִי־הַיֶּרְקוֹן אוֹ נְהַר־עוֹגָה. הוּא יוֹלֵד מִמַּעַנּוֹת
הַנוֹבְעִים לְהֶגֶל הַנּוֹבְעָה, אֲשֶׁר עָלֶיהָ נִמְצְאוֹת חֲרָבוֹת
מִבְּצָר עֵתִיק, אֲשֶׁר הָעֶרְבִים קוֹרְאִים "קַל־עַת־רֹאֵשׁ"
אֶל־עֵין" לֵאמֹר מִבְּצָר רֹאֵשׁ הַמַּעַנּוֹת וַיִּסְדֵּר עִם־זֶה
רֹאֵשׁ הַנְּהַר, וַחֲזָקְרִי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נוֹטִים לְרֹאוֹת בּוֹ אֶת
הַמִּבְצָר אֲנִט־פִּטְרִים, הַנּוֹבֵר בְּדִבְרֵי יָמֵי יִשְׂרָאֵל
בְּתִקְיַת הַבֵּית הַשֵּׁנִי. בַּחֲרָף וּגְבוּרָה בּוֹ הַמִּים בְּמִדָּה

השיבה על ידי המים אשר מביאים לו נחלים רבים.
בדרךבו מניע היא טחנות רבות. בחלקו העליון הוא עובר
בתוך אדמת המושבה "פתחתקנה" ומשקה פרדסים
רבים.

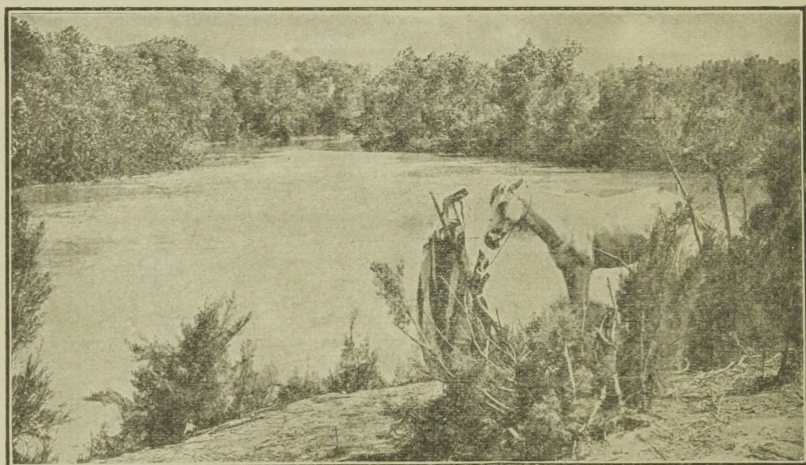
נחל-שורק או גבירובין. נוכל הנמה מדרום
לפניו במרחק דרך שעה אחת ממנה. את שמו הראשון,
העברי, קבל הוא מפני הפרמים הרבים אשר בהם הנה
בימי קדם מכסה חבל הארץ, אשר בו הנה עובר, כי
שורק הוא מין גפן טובה³⁷. את שמו השני, העברי—
בגלל קבר אחד, הנמצא בקרבתו ואשר הערבים אומרים
עליו כי הוא קבר הנביא ראובן, לאמר בנו הכבוד של
יעקב אבינו. ולמנהג הנה ליושבי הארץ, המושלמים,
שיתאספו שנה שנה במשך חדש אחד בסוף הקיץ אל
הקבר הזה. אהלים רבים מכסים אז את פני הקבר על
שטח גדול. שם יקבע אז שוק גדול ושם תערכנה חגיגות
שונות וכל מיני משחקים מסדרים שם. ולא רק יושבי
הקברים, כי אם גם יושבי הערים הגדולות כמו ירושלים,
יפו, רמלה, עזה ועוד, חושבים לחובתם הקדושה לבלות
אזנה זמן במשך החדש הזה אצל גבירובין.

נהר-צקבריר או גבירובין. נהר קטן בין יבנה
ואשדוד. הערבים אומרים, כי במקום הזה קבר הנביא
יונה ולכן נתנו לנהר את שמו השני. לפי דעת אחרים

שם הוא המקום אשר בו הקיא הכּג הנדול את הנביא
הזה אל תבֿשָׁה.

(ב) אל בֿרַכַּת גַּם הַמֶּלֶח.

הַיַּרְדֵּן, הוא הנהר היותר גדול והיותר חשוב
בְּנִהְרֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כָּפִי הַעֲרָבִים הוא נקרא שְׂרִיעָה-
אֶל-בִּירָה, מְקוֹם הַשְׂתִּיָּה הַגָּדוֹל, לֵאמֹר הַנָּהָר
הַגָּדוֹל. הוא יוצא בקצה צפון אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִמַּעַנֹת

הַיַּרְדֵּן

רַבִּים הַנוֹבְעִים מִצְלָעֹת הַר הַרְמוֹן. מִכָּל הַמַּעַנֹת הָאֵלֶּה
הַיַּרְדֵּן חֲשׂוֹבִים הֵם שְׁלֹשָׁה. הָרֵאשׁוֹן, הַיַּרְדֵּן צְפוֹנִי, יוֹצֵא
בְּגֹבֶה 518 מֵתֵר מֵעַל פְּנֵי הַיָּם מִצְלָע הַהָר הַמַּעַרְבִית-
צְפוֹנִית קְרוֹיב לְעִיר הַצְּבִיָּה וְלִכֵּן נִקְרָא מוֹצֵא הַיַּרְדֵּן הַזֶּה

אֶל-חֵצְבֵי. הַשְּׁנִי יוֹצֵא אֶצֶל רֶגֶל גִּבְעָה אַחַת, הַיְדוּעָה
בְּשֵׁם תֵּל-אֶל-קִדִּי לֵאמֹר גִּבְעַת הַקִּדִּי אוֹ שׁוֹפֵט. הַשֵּׁם
קִדִּי הוּא בֶּקַע תְּרֻגִּים הַמִּלָּה הָעֵבְרִית דָּן וְעַל הַגִּבְעָה
הַזֹּאת עֲמֻדָה בְּאֵמֶת לְפָנִים הָעִיר דָּן אוֹ לִישׁ³⁸. הַשֵּׁם
דָּן נִשְׁמָר גַּם עַתָּה בְּשֵׁם הַמַּעֲזֵן, אֲשֶׁר הָעֲרָבִים קוֹרְאִים
לּוֹ לְדָן. הַמַּעֲזֵן הַשְּׁלִישִׁי יוֹצֵא מִתּוֹךְ מַעְרָה לְרֶגֶל אֶחָד
מִזִּיזִי³⁹ הַחֶרְמוֹן הַדְּרוֹמִים אֶצֶל הָעִיר בְּנִיאַס אוֹ פְּמִיאַס.
בְּרִאשׁוֹנָה נִפְגָּשִׁים שְׁנֵי הַמַּעֲזָנוֹת הָאֲחֵרוֹנִים וְאִזּוֹ בְּכָר
מִשְׁכָּל הַנֶּהָר אֶת הַשֵּׁם יִרְדֵּן. אַחֲרֵי כֵן יֵלֶךְ עֲלֵיהֶם
גַּם אֶל-חֵצְבֵי.

אַחֲרֵי הַתְּאֻחָדִית שְׁלֹשֶׁת הַמַּעֲזָנוֹת נִכְנָס הַנֶּהָר אֶל
תּוֹךְ אֲרֻמַּת בְּצָה הַמִּכְסָּה נִמְא⁴⁰ וְצִמְחֵי בְצָה אֲחֵרִים,
וְהַמִּלָּאָה עֲדָרֵי רֵאמִים⁴¹, חֲוִירֵי יַעַר וְעוֹפוֹת מִים שׁוֹנִים.
הוּא הַבְּצָה הַיְדוּעָה בְּשֵׁם אֶל-חֻלָּה. הַבְּצָה הַזֹּאת
נִנְמָכֶת בְּאֵגֶם מִים, אֲשֶׁר אֶל תּוֹכּוֹ נוֹפֵל הַנֶּהָר. הָעֲרָבִים
קוֹרְאִים לָאֵגֶם הַזֶּה כָּל שֵׁם הַבְּצָה, אֲשֶׁר הוּא חֻלָּקָה
הַדְּרוֹמִי בַּחֲר-אֶל-חֻלָּה לֵאמֹר גַּם הַחֻלָּה. הַיְהוּדִים
קוֹרְאִים לוֹ בְּדֶרֶךְ כָּל מִי-מְרוֹם. מִלְּבַד זֶה נִזְרֵי וְהוּדִי
הַגָּלִיל מִשְׁמוֹ הָעֲרָבִי שֵׁם שְׁנֵי וְקוֹרְאִים לוֹ גַּם הַחֻלָּה.
הוּא אֵינֶנּוּ גְדוֹל וְאֵינֶנּוּ עֲמוּק; אֲרָבּוּ הוּא מְעַט פְּחוֹת מִשְׁשָׁה
קִלּוֹמֶתֶרִים וְרַחְבּוֹ מְעַט יוֹתֵר מִחִמְשָׁה קִלּוֹמֶתֶרִים וְעִמְקוֹ
מִשְׁלֹשָׁה עַד חֲמִשָּׁה מֶתֶרִים. כַּמּוֹת הַמִּים בּוֹ מִתְחַלְּפֹת

עם תקופות השנה. בימי הנשמים הים יותר גדול ויותר עמוק ובקיץ יקרה, כי מימי יאכדו כליל וכלו והפך לבצה.

אחרי זאתו ממי-מרום מתרחב הנהר ונאצל המושבה משמר הנהר וגיע רחבו עד ²⁵ מתר. הבקעה אשר בה עובר הנהר הולכת מפנה וצרה והנהר שוטף בנועם בין ההרים הלוחצים אותו משני עבריו, לפעמים בתוך גיא צר בין סלעים וצורים. במקומות אחדים קופצים המים ונופלים למטה מגבה חסוב. הנפילה הכללית של המים פה חזקה מאד, כי על מרחק ששה עשר קילומטר ממי-מרום עד ים-בנרת תשפל הבקעה ב²¹⁰ מתר. רק לפני נפלו אל ים בנרת מתרחב שוב הנהר וגיע עד רחב של ⁴⁵ מתר. אך לעומת זה יקטן עמקו; גם ורמו פה איננו חזק כי פוגש הוא בסרטון⁴² העוצר את מוצתו. ים-בנרת, מכל שלישת האגמים הקטירים אל הנהר היותר חשוב הוא ים-בנרת. אמת הוא, כי ים המלח עולה עליו בגודלו, אך סגילותיו הטבעיות פועלו, כי הוא בעצמו ובמדה ידועה גם חפיו משללים כל חיים. לא כן ים-בנרת. הוא עם סביבותיו — אחת הפניות היותר נחמדות של ארצנו. מימי בהירים, מתוקים ונעימים לשותיהם, ויחד עם זה הוא עשיר מאד בדגים. אדמת חפיו הפורייה היתה תמיד נעבדת היטב ותמיד בלבלה

עם רב. מימי הכחילים, הבקעות הירוקות על שפתו, הקהרים הגבהים הלוחצים אותו ממזרח וממערב, ועל כלם הראש הלבן של הר הרמון הנשקף מצפון — כל זה מנביר את המראות היותר יפים של ארץ שוויצ'ר⁴³ המפרסמת בגופה. בימי קדם הנה הוא מלא חיים: על מימי היו שטות אגניות רבות, אגניות דיגים ואגניות נוסעים, אשר היו מקשרות ביניהן את הערים הרבות אשר בסי את חפיו. עתה רק לעתים רחוקות רואים עליו מפרש בודד של סירת דונה. גם חפיו נעזבים ולא נעבדים כראוי. רק בזמן האחרון מתחיל גם בנקת נוסד אתו גם סביבותיו לשוב לתחיה ולהתנער מתרדמתם במשך כמה מאות שנים. המושבות העבריות, אשר נוסדו אצלו, עתידות להפיח רוח חיים בכל הספר ולהפוך את הפנה הזאת לארץ ברוכה, כמו שהיתה בימי קדם בשבת ישראל על אדמתו.

מלבד שמו הרגיל, גם בנקת, נקרא האגם הנה בימי הבית השני גם בשם גם הנליל. על שם הבקעה, אשר בצפונית-מערבית לו, בקעת גניסר או, אולי, על שם עיר אשר עמדה שם לפני, נקרא גם גם גניסר. בשם הנה ידוע הוא בשפות ארפה. הערבים קוראים לו בחר-טברנה לאמר גם טברנה וכן נקרא לפעמים גם בתלמוד. עמקו הוא ⁴⁸ מתר, ארבו ²¹ קילומטר ורחבו

היותר גדול יגיע עד 11 קילומטר. הסערות עליו
תוקות מאד.

בפנה הדרומית-מערבית של ים פגרת יוצא הנהר
מן האגם הנה זורם דרומה אל ים המלח. ורמו פתלתל
מאד עד כי ארך הנהר הוא שלש פעמים יותר גדול
מארך הבן הנשר הכולל מים פגרת עד ים המלח. ארך
הבן הנה הוא 110 קילומטר. רחב הנהר הבינוני הוא 30
מטר אכל בחלקו הפתוח נכח יריחו רחבו שתי פעמים
יותר גדול ולבני נפלו אל ים המלח יגיע עד 72 מטר.
עמקו שונה הוא: ישנם בתוכו מקומות עמוקים מאד וישנם
מקומות, אשר העמק בהם כל כך קטן עד כי אפשר
לעבר ברגל מעבר הנהר האחד אל השני. המקומות
האלה ידועים בשם מעברות הנהר ומספרן יגיע עד
חמשים וארבע. מהן ארבעים ותשע לבני נבילת נחל ובק
אל הנהר.

הנהר עשיר בדיגים וחסיו מקשים וערי עצים שונים
ובקם המון חיות ובעלי חיה. הנהרים האלה הם גאון
הנהר.

ממערב וממזרח מקבל הנהר הנהרות הקטנים
אליו את מי הנהרים המקיפים אותו משני עבריו. ממערב
נופלים אל תוכו נדי-ארום העובר דרך בצת אל-חולה
ונופל אל מי-מרום ועל ידו אל הנהר; נדי-אל-עמוד

העובר דרך בקעת-גניסר וגופל אל ים-כנרת. ישר אל
הנהרן נופלים: נדיי-פגם או נדיי-פג' ונדיי-בירה או
בית-כרה⁴⁵, נדיי-ג' לוד או עין-חרד, נדיי-פריאה,
נדיי-פזאיל, נדיי-עונה, נדיי-בלת.

הנהר יתר חשיבים הנקרות הנופלים אל הנהרן
מצד מזרח. הראשון בהם היותר צפוני, הוא נהר גמזוק,
הנקרא בערבית שריעה-אל-מנדירה. הוא מביא
אל תוך הנהרן את כל המים של מישור גולן ובשן או
מישור חוראן.

יתר קטנים הם נדיי-ערב, נדיי-נבים, אשר שג'
מוזיר לנו את העיר העתיקה ובש גלעה, נדיי-עג' לון
או נדיי-רג'יב.

אחרי הנמזק הנקרא היותר חשוב בנקרות הנופלים
אל הנהרן הוא נחל נבק, אשר הערבים קוראים לו
בגלל מימיו חזבים ונדיי-נרקא לאמר נחל התבלת.
הוא זורם בתוך בקעה צרה ועמוקה לפעמים בין קירות
וקיפיים.

מדרום לו יש לחזקיר את מי-נמרין אשר יקרא
בחקלקו העליון נדיי-שעיב ואת נדיי-בפרן, המתאחד
עם נדיי-חש'בן. השם האחרון מוזיר לנו את העיר
חשבין אשר פעם היתה בידי ישראל ופעם בידי מואב.

וּבְיַם־הַמֶּלֶח. הָאֵגֶם, אֲשֶׁר אֵל תּוֹכּוֹ נִזְכָּר הַנִּרְדֵּן, נִדְוֶה
 בְּשֵׁם וּבְיַם־הַמֶּלֶח. הוּא הַגָּדוֹל בְּכָל שְׁלֹשֶׁת הָאֲגָמִים
 אֲשֶׁר בְּבִקְעַת הַנִּרְדֵּן. אֲדָרְכּוֹ נִגִּיעַ עַד 76 קִילּוֹמֶטֶר וּנְרַחְבוֹ
 עַד 16. גַּם עֲמֻקּוֹ גָּדוֹל מְאֹד בְּפֶרֶט בְּחֵלְקוֹ הַצְּפוֹנִי אֲשֶׁר
 שָׁם הוּא מִנִּיעַ בְּמַעַט עַד 400 (399) מֶטֶר. סְגִילּוֹת אַחֲרוֹת
 שֶׁל הַיָּם הֵנָּה עוֹשִׂים אוֹתוֹ לִיחִיד בְּמִינוֹ עַל פְּנֵי כָּל כְּדוּר
 הָאָרֶץ. טָרֶם כָּל מַפְּלִיא מַצְבּוֹ מִתַּחַת לְפָנֵי הַיָּם בְּאֲקֻנִּים,
 בְּמַעַט בְּ400 (394) מֶטֶר. יִשְׁנֶן רֵאיוֹת הַמוֹכִיחוֹת כִּי בִימֵי
 קֶדֶם עָמְדוּ הַיָּם לְכָל הַפְּחוֹת בְּגִבּוֹת שֶׁל 120 מֶטֶר מֵעַל
 גִּבּוֹת הַיָּם בּוֹ כּוֹמֵן הָיָה. כָּל הַיָּם הָאֵלֶּה הִתְנַדְּפוּ
 וְהִתְאֵדוּ מִפְּנֵי הַחֹם הָרַב הַשׁוֹרֵד בְּבִקְעָה הַמִּקְנֶת הָרִים
 מִשְׁנֵי עֶבְרִית. גַּם עַתָּה מֵבִיא הַנִּרְדֵּן אֵל תּוֹכּוֹ כַּמִּית מֵיָם
 אֲשֶׁר צְרוּפָה לְהִגָּבִיהַ אֶת פְּנֵי הַיָּם בּוֹ כְּ48 מֶטֶר בְּשָׁנָה.
 וּמִלְכַּד הַנִּרְדֵּן הוּא מְקַבֵּל עוֹד נְהִירוֹת וְנַחְלִים אֲחֵרִים.
 וְאִם נִכָּה הַיָּם בְּתוֹכּוֹ אֵינָנו מִשְׁפִּנָּה וְנִשְׁאָר תְּמִידִי אוֹת
 הוּא כִּי כָּל הַיָּם הַבָּאִים אֵלָיו מִתְאֲדִים וּמִתְנַדְּפִים.
 וּבְאַמֶּת, אִם נָכִיט מִמְּרוֹם הַר הַנּוֹתִימִים אֵל צַד וּבְיַם־הַמֶּלֶח,
 נִרְאָה תְּמִיד בְּמִי עֲנָן פָּרוּשׁ עָלָיו. הֵם הֵם הָאֲדִים הָעוֹלִים
 מִמִּימֵי.

וְהַהֲתַאֲדוֹת הַזֹּאת הִיא הַסֶּכֶה לְכַמֹּת הַמֶּלֶח
 הַגָּדוֹלָה אֲשֶׁר מְכִילִים בְּקֶרְבָם מִי הַיָּם הַזֶּה⁴⁷ וְאֲשֶׁר בְּגִלְל
 זֶה קִבֵּל אֶת שְׁמוֹ הָעֶבְרִי. בְּאַמֶּת, בָּעֵת אֲשֶׁר הַיָּם הַמְּרוֹם

והמלווים של האקניוס מכילים בקרבם כ־5% מלח ויותר חלקים מגרליים, מכילים מי ים המלח כמעט 22% מלחים כאלה ובעמק של 300 מטר גם 28%. הם מכילים בתוכם ברזל, חלור, המחקר עם נטרון עם מגנטה, עם אשלגן⁴⁸ ועם סידון⁴⁹ ועוד.

הפמות בלתי הרגילה של מלחים מגרליים שונים היא היא הסקה, אשר אין כל חיים ארגונים באגם הזה: אין בו לא צמחים ולא חיות. הדגים הבאים אל תוכו מתנהגים כדגים ברגע. גם דגי האקניוס החיים בפמות המרים והמלווים אשר בו, הדגים לחיות בתוך מי ים המלח. בגלל סגילת מימיו הזאת קבל האגם את השם הים המת⁵⁰, אשר בו נדע הוא קבל שפות ארפה. סופרים רבים קוראים מתים גם לחפיו, אכל זה לא נכון. על חפיו נמצאות חיות שונות ומקננים עיפות רבים הנזונים מהדגים אשר אוכלים בפמות גדולה בתוך מימיו. במקומות, אשר שם נופלים אל תוכו נהרות ומעינות מים, נמצאים גם דגים בפמות הגונה. בימי קדם כאשר בעזרת צנורות וסלונים הובאו אל החפיים האלה מים מתוקים, היו הם מלאים חיים. מספר וישביהם היה רב מאד וגם על פני האגם שטו הנה ונהנה אניות וסירות שונות. עתה אין כל זה וחפיו האגם דומים באמת למדבר שמים. התוצאה האחרת של פמות המלח הגדולה שמכילים

מִי הָאֲנִים הַזֶּה הִיא צְפִיפוּתָם⁵¹ הַגְּדוֹלָה שֶׁל 1,66. לָכֵן אֵינָם
טוֹבֵעִים בָּהֶם הַנִּיפִים הָאֲרֻגִּימִים⁵² הָרְגִילִים. הַרוּחַ יוֹבֵל
בְּקִישֵׁי גְדוֹל לְטָבֵל בָּהֶם.

הָרִי הַגִּיר וְחֶקְרֶטוֹן שֶׁל שְׁפֵת יָם הַמֶּלַח הַמְעַדְבִּית
עֲשִׂירִים מָאָד בְּנִפְת הָאֲדָמָה הַנִּקְרָאת גַּם בֵּן וְנֶפֶת
הָרִים אוֹ גַּם וְנֶפֶת יְהוּדִית. יַחַד עִם מַעֲנֹת מִזֶּם נוֹזֶלֶת
הַנֶּפֶת הַזֹּאת אֶל תוֹךְ הַיָּם. תַּחַת הַשְּׁפָעַת הָאֵיִר הִיא
מִתְקַשָּׁה וְנִהְפָּכֶת לַחֲמָר⁵³ אֲסִפְלֹט בְּלִשׁוֹנוֹת עַמִּי
אֲרָפָה. הַחֲמָר הַזֶּה יוֹתֵר בְּבָר מִהַמִּים הָרְגִילִים, אֲבָל
יוֹתֵר בָּל מִמֵּי יָם הַמֶּלַח וְלָכֵן אֵינֶנּוּ טוֹבֵעֵי בָהֶם וְצָר תָּמִיד
עַל פְּגִיחָם.

בְּגִלַּל הַחֲמָר הָרֵב יִקְרָא יָם הַמֶּלַח בְּשֵׁמוֹ הַשְּׁלִישִׁי
יָם הַחֲמָר. מַצְבּוֹ בְּתוֹךְ הָעֲרֶבָה נֶחֱסֵן לוֹ גַּם אֶת הַשֵּׁם
יָם־הָעֲרֶבָה⁵⁴, וּמִפְּנֵי מַצְבּוֹ מִמְּזֶרֶח אוֹ מִקְדָּם לְאַרְצָה
יְהוּדִיָּה הָיָה נִקְרָא גַם הַיָּם הַזֶּה מוֹנִי⁵⁵.

הָעֲרֶבִים קוֹרְאִים לוֹ עֵתָה בַּחֲר-לוֹט לֵאמֹר יָם לוֹט
עַל שֵׁם הַצַּדִּיק בֶּן אָחִי אֲבָרְהָם אֲבִינוֹ, אֲשֶׁר נִצָּל מִתּוֹךְ
מִתְפַּכֶּת סָדוֹם וְעִמּוֹרָה, הִיא הַמִּתְפַּכָּה אֲשֶׁר הוֹלִידָה אֶת
הַיָּם הַזֶּה.

בְּקִצְחוֹ הַיָּדוּמִי וְנִמְרָם יָם הַמֶּלַח בְּבִצָּה מְלַחֶה הַנִּקְרָאת
אֲסִי־סִבְיָה. הַבִּצָּה הַזֹּאת מְקַבִּילָה בְּאִפְסָן נִפְלָא עִם
הַבִּצָּה אֶל־חִילָה מַצְפּוֹן לְמִי מָרוֹם.

אֶרְבָּעָה נְהָרוֹת נוֹפְלִים אֶל גַּם הַמֶּלֶח מִמְּזֻרָח. הָאֶחָד
הוּא נַחֲל־הַתְּבַל־ת־מַעֲיָן אוֹ נְדִי־נֶרְקָה־מַעֲיָן.
וְרָמּוֹ תָּזֶק מָאֵד וּמוֹלִיד בְּדַרְבּוֹ נְפִילוֹת מִיָּם אַחֲרוֹת. הוּא
זוֹרֵם בְּתוֹךְ בִּקְעָה עֲמוּקָה הַמְכִילָה הַרְבֵּה מַעֲיָנוֹת רְפוּאָה
חַמִּים.

וְהַנֶּהָר הַשֵּׁנִי הוּא נַחֲל־אֶרְנוֹן, הַנִּקְרָא בְּעַרְבִית
נְדִי־מוֹנִיָּב. גַּם וְרָמּוֹ תָּזֶק מָאֵד, גַּם הוּא מוֹלִיד נְפִילוֹת
מִיָּם יְפוֹת. הַבִּקְעָה אֲשֶׁר בָּהּ הוּא זוֹרֵם צָדָה וְעֲמוּקָה
וּבְמִקְוֹת רַבִּים קִירוֹתֶיהָ וְקִיפִים. בִּימֵי קָדֶם הָיָה הָאֶרְנוֹן
הַגָּבוֹל בֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֶרֶץ מוֹאָב.

הַנֶּהָר הַשְּׁלִישִׁי הוּא נְדִי־קַרְבֵּי אֲשֶׁר לְפִי רֵעַת
חֻקָּרִים רַבִּים הוּא נַחֲל וְרָד⁵⁶. וְהַנֶּהָר הָרְבִיעִי הוּא
נְדִי־עַחְסָה אֲשֶׁר הוּא הַגָּבוֹל בֵּין הָרִי מֹאָב וְהָר־שִׁעוֹר.
חוֹשְׁבִים כִּי זֶה הוּא נַחֲל־הָעַרְבִים, הַנּוֹפֵר בְּכַתְבִּי
הַקָּדָשׁ⁵⁷.

* *

*

בְּמִקְוֹת רַבִּים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּמֵי הַנְּהָרוֹת
לְהַשְׁקוֹת גִּנִּים וּפְרָדֵסִים וּבְמִקְצוֹעַ הַזֶּה יֵשׁ עוֹד הַרְבֵּה
וְהַרְבֵּה לַעֲשׂוֹת. וּבְמִקְוֹת רַבִּים מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּנְהָרוֹת
הָאֵלֶּה לְהַגִּיעַ טַהֲנוֹת מַיִם. וְגַם בֵּיחֶם הַזֶּה נַעֲשֶׂה עוֹד מַעֲמַ
בְּאֶרֶץ. הַנֶּרְדֵּן וְהַנְּהָרוֹת הַנוֹפְלִים אֶל תּוֹכּוֹ הַלִּיטָאנִי,

הָאֲרָנוֹן וְהַדְּרוֹמִים לָהֶם, בְּנִפְלֻתָם מִגִּבּוֹהַּ חָשׁוּב וּבְזָרְמָם
הָעֵץ יִכּוֹלִים לְהִנִּיעַ בְּתֵי חֲרָשֶׁת גְּדוֹלִים וּבִזְהָ וּבִיָּאוּ בְּרָכָה
בְּכָה לְאָרֶץ וּלְיוֹשְׁבֶיהָ.

הַחֲשׁוּבִים בְּנִחָלִים

(א) הַנּוֹשָׂאִים אֶת מִימֵיהֶם מֵעֲרֶכְהָ אֶל בְּהֶכֶת הַיָּם הַגָּדוֹד:

וְדִי חֵלְזוֹן הַמַּאֲסָה אֶל תּוֹכּוֹ אֶת מִי בִקְעַת רִמָּה וְנוֹשֵׂא
אוֹתָם אֶל נָהָר נַעֲמָן. מִדְּרוֹם לוֹ וְדִי-עַבְלִין אוֹ גִּיא
וּפְתַח-אֵל⁵⁸ הַנוֹפֵל גַּם הוּא אֶל נָהָר נַעֲמָן. וְדִי-מֶלֶךְ
מַאֲסָה אֶת מִי בִקְעַת בֵּית נְטוּפָה וְנוֹשֵׂא אוֹתָם אֶל נַחַל
קִישׁוֹן. וְדִי-עֶרְהָ נּוֹפֵל אֶל נָהָר חֲדָרָה; וְדִי-שְׁעִיר
אֶל נָהָר אִיסְבְּנִירוּנָה, נַחַל-הַקִּנָּה אוֹ וְדִי-קִנָּה
אֲשֶׁר הָיָה לְפָנִים הַגְּבוּל בֵּין מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם אֶל מִי
הַנִּרְקוֹן; וְדִי-מִצְרָרָה גַּם הוּא נּוֹפֵל אֶל מִי הַנִּרְקוֹן
מֵעֵד שְׂמַאל.

בַּחֲלֹק הַדְּרוֹמִי שֶׁל הָאָרֶץ, בַּשְּׂפֵלָה, עֵיבֶר וְדִי-
צִרְאָר אֲשֶׁר בְּסוּפּוֹ וְהַפֶּדֶל לְנָהָר תְּמִידִי הוּא נַחַל
שׁוֹרֶק. הוּא יוֹלֵד בְּקֶרְבָּת יְרוּשָׁלַיִם וּמַאֲסָה אֶל תּוֹכּוֹ
אֶת הַמַּיִם שֶׁל חֲלֹק אֶרֶץ גְּדוֹל.

וְדִי-חֲסִי מִקְבֵּל אֶל תּוֹכּוֹ מִי נִחָלִים רַבִּים. וְדִי-
כִלִּיל אוֹ נַחַל חֲבֵרוֹן יוֹלֵד בְּקֶרְבָּת הָעִיר חֲבֵרוֹן.

הוא הולך בראשונה דרומה ודרומית-מערבית ומתאחד
עם ודי-מילה הוא גיא-מלח⁵⁹. אחר-כך הולך
מערבה ונקבל את השם נחל-באר-שבע. בחלקו
הפחתון הוא נקרא ודי-ענה, כי נופל הוא הנמה
מדרום לעיר ענה. אל הנחל הזה יפל ודי-שריעה
אשר חושבים כי הוא נחל-הבשור⁶⁰. על גבול ארץ
ישראל הדרומי נמצא נחל-מצרים⁶¹ או ודי-אל-
עריש.

(ב) הנושאים את מימיהם מזרחה אל ברכת ים המלח:

ודי-חמאם או נחל-היונים הנופל אל ים
בגרת. בקירות הזקופים של הנחל⁶² הזה נמצאות מערות
רבות, אשר בהן היו מתבצרים גבורי החרות
במלחמותיהם ברומאים. עתה מקננות בהן יונים לאלפים
ולרבות באין מפריע אותן. ומנה בא לנחל שמו.
נחל קדרון יולד ממזרח לירושלים בין הר
המזרחי והר המזרחי. לפני נפלו לים המלח ונקרא הוא
נדי אן-נאר. ודי-פיקרה עובר בתוך הערבה
ונופל אל ים-המלח בפנותו הדרומית-מערבית. עוד נמצא
בתוך הערבה ודי-ג'יב המקבל אל תוכו הרבה
נחלים ונופל אל ים המלח מצד דרום. ודי-מוסה
ההולך לרגל הר-ההר מצפון ובו נמצאות הרבות העיר

פִּטְרָה או סֶל ע⁶³, אַחַת מֵעֲרֵי אֲדוּם וְאַחֲרֵי כֵן עִיר
הַבִּירָה שֶׁל מַמְלַכֶּת בְּגִי-נִבְיֹות⁶⁴. הַנְּדִי הָנָה קָבַל מֵאֵת
הָעֲרָבִים אֶת הַשֵּׁם וְדִי-מוֹסָה לֵאמֹר גַּח-לִּי מִשָּׂה
מִכְּנִי כִי לִפִּי אֲנִידָתֶם הִכָּה פַּה מִשָּׂה אֶת הַסֵּלֶע⁶⁵ וַיּוֹצִיא
מִכְּנִי שְׁנַיִם עָשָׂר מַעֲנִיּוֹת מוֹם. עוֹד נוֹפֵל לְדָרוֹם וּסְתֵמֶלַח
נְדִי-תִפְיֶלָה הַמִּזְכִּיר לָנוּ אֶת הָעִיר תִּפְל⁶⁶. הוּא עוֹבֵר
בְּתוֹךְ הָרֵי שְׁעִיר הַמִּזְרָחִים.

מִצַּד מִזְרָח נוֹפֵל אֶל וּם הַמִּלַּח וְדִי-נוֹמְרָה
הוּא מִי-נִמְרִים. (ישעיה טו, ו)

מִלְכָּד הַנִּהְרֹות וְהַנְּחָלִים עֲשִׂיָּה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
בְּמַעֲנִיּוֹת מוֹם. בְּכָרֵט רַבִּים הַמַּעֲנִיּוֹת בְּאֶרֶץ הַהָרִים.
בְּשִׁפְלוֹת, בְּמוֹ בְּשָׂרוֹן, בְּשִׁפְלָה, בְּעֶמֶק עֵבֹ, בְּעֶמֶק
יִזְרְעֶאל וְעוֹד הַמַּעֲנִיּוֹת הַנוֹבְעִים בְּעֶמֶק־מֵתוֹךְ הָאֲדָמָה
אֵינֶם כָּל כֵּךְ תִּדְרִים וְנִחְוִץ לַחֲפֹר בְּאֵרוֹת לְמַעַן
לְמַצֵּא אֶת הַמַּעֲנִיּוֹת הָאֵלֶּה. עֶמֶק הַבְּאֵרוֹת שׁוֹנָה הוּא וְתִלּוּי
בְּמִרְחָק הַמָּקוֹם מִן הַיָּם. בְּנִפּוֹ, בְּחִדְרָה, בְּחִיפָה וּבְכָל־ל
בְּמִקְוֹת הַסְּמִיכִים אֶל הַיָּם אֲפֹשֶׁר, לְמַצֵּא מִים בְּעֶמֶק
שֶׁל עֲשָׂרָה, חֲמִשָּׁה וְגַם שְׁלֹשָׁה מִתְרִים. אֲבָל בַּמִּדְּהָ אֲשֶׁר
נִתְרַחַק מִן הַיָּם וְגִבֵּל עֶמֶק הַבְּאֵרוֹת. בְּמִקְוֶה יִשְׂרָאֵל וְגִיעַ
עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר, בְּרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן עַד אֲרָבָעִים וּבִגְדָה וּבִיהוּד
עַד אֲרָבָעִים וּשְׁמוֹנֶה מֵתֵר. מִזְכֵּן, כִּי רַק גִּבְהַ הַמָּקוֹם
מֵעַל פְּנֵי הַיָּם מִשְׁפִּיעַ עַל עֶמֶק הַבְּאֵרוֹת. לָכֵן, יוֹתֵר

עמיקות בארות ראשון לציון ונגדה מבארות רחבות
(28 מתר) ועקרון (18) הנמצאות במרחק יותר גדול מן
הים, מפני כי שמים הראשונות יותר גבהות מעל פני
הים. בבקעת ודייחנין בין ראשון לציון ורחבות אפשר
למצא מים בעמק ששה או שבעה מתרים. וכן גם
בבקעת מי הירקון או נהר עונה, אשר בה נמצאת
המושבה פתח תקוה.

הבאר היותר עמוקה בארץ ישראל היא הבאר
במושבה חולדה העמוקה יותר מ190 מתר. עמק
הבאר בחצר הטכניקים בחיפה על אחת הנקעות של
הר הכרמל גיע במעט עד 100 מתר. המים נמצאו שם
בעמק של 93 מתר.

בירושלים, אשר מי המעיינות הקרובים אינם מספיקים
ליושביה הרבים ומפני גבה המקום מעל פני הים אי-
אפשר לחפור בו בארות, חוצבים בורות, אשר בהם
מתאספים בחורף מי הגשמים והיו לשתיה לכל ימי
הקנץ. (ירמיהו, ב, יג)

פֶּרֶק רְבִיעִי

הָאֱקָלִים 68

אֱקָלִים אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא חֵם בִּינוּנִי, אוּ סוּבְטָרְפִי
כְּמוֹ שְׁקוּרָאִים לוֹ חֲכָמֵי הַמַּדְעָה. אִךְ מִפְּנֵי הַרְיָה וְעִמְקֶיהָ
אֵינֶנּוּ שָׁנָה בְּכָל מְקוֹם. בִּיחֹם אֵל הָאֱקָלִים אֲפֹשֶׁר לְחַלֵּק
אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאַרְבָּעָה לְחֻלְקִים אוּ אוּרִים:
(1) הַשְּׂפֵלָה אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם, (2) אֶרֶץ הַהָרִים בְּמַעְרֵב
הָאֶרֶץ, (3) בִּקְעַת הַנִּדְדוֹן, (4) רֶמֶת עֶבֶר הַנִּדְדוֹן מִזְרָחָהּ.

אֶת אֱקָלִים הַשְּׂפֵלָה אֲפֹשֶׁר לְקַרֵּא הָאֱקָלִים הַבִּינוּנִי
שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. הוּא יוֹתֵר חֵם מֵאֱקָלִים הַהָרִים וְיוֹתֵר
קָר מֵאֱקָלִים בִּקְעַת הַנִּדְדוֹן. בְּכָלֵל הוּא נָעִים וְרָךְ. בְּקִיץ
נִרְנָשׁ הַחֵם רַק מְעַט מִפְּנֵי רוּחַ הַיָּם הַקָּרִיר הַנוֹשֵׁב בְּמַעַט
בְּמִשְׁךְ כָּל הַיּוֹם. בְּסִבְתַּת הָרוּחַ הַזֶּה נִרְנָשֶׁת כִּצְלָל גַּם
קָרִירֹת נְעִימָה וּמְשִׁיבַת נָפֶשׁ. בְּפֶרֶט נָעִים הָאֱקָלִים שֶׁל
הַשְּׂפֵלָה בַּחֲרֹף. שָׁלֵג וְקֶבֶחַ תַּיִזוֹן יָקָר מְאֹד בָּהֶם. הַיָּמִים
חֲמִים בְּפֶרֶט בִּימֵי הַשָּׁמֶשׁ. רַק בַּלֵּילָה נִרְנָשׁ קָר בְּעֵת
אֲשֶׁר הַטֶּמְפֶּרַטוּרָה⁶⁹ נֹפֶלֶת עַד 7° אוּ 8° צֵלְסִיּוֹס מִלְמַעְלָה
לְאֶפֶס. רַק לְעֵתִים רְחוּקוֹת מְאֹד תִּפֹּל הַטֶּמְפֶּרַטוּרָה
עַד 0°. בְּדֶרֶךְ כָּלֵל הַטֶּמְפֶּרַטוּרָה הַיּוֹתֵר שְׂפֵלָה הוּא
בֵּין 2° וּ 3° צֵלְסִיּוֹס מִלְמַעְלָה לְאֶפֶס. אֲבָל לִילוֹת קָרִים
כְּאֵלֶּה מְעַטִּים בְּמִשְׁךְ הַחֲרֹף.

הרבה יותר קשה אקלימו של האזור השני, אקלימה של ארץ ההרים. בירושלים היושבת בגובה של 800 מ'תל ופל בחרף שלג. אמת, כי ימם מהר על ידי פעולת קרני השמש, אך לפעמים הוא מתקנים ימים מספר, בקרט במקומות צל. ובמדה שונבה המקום מעל פני הים, בה במדה יהנה אקלימו יותר קר. בן, בחברון היושבת בגובה של 900 מ'תל ובצפת היושבת בגובה של 842 מ'תל אכל יותר צפונה, החרף יותר חזק, יותר קר. השלג ופל לעתים יותר תכופות וותקנם יותר זמן. בחדש שבט שנת תרנ"ח נפלה הטמפרטורה בחברון עד $7^{\circ}3$ — צלסיוס לאמר מתחת לאפס. בגליל זעליון, במקרים יוצאים מן הכלל, ופל השלג גם באביב. הנקודה היותר גבוהה בארץ ישראל היא הר הרמון, המתנשא עד 2760 מ'תל מעל פני הים. ועל ההר הזה סקר חזק מאד גם בקיץ. ראשו מכסה שלג במשך חלק גדול של השנה ובנקודות אחדות, אשר שמה אינן חודרות קרני השמש, מתקנים השלג גם בימי הקיץ.

בבקעת הירדן האקלים חם מאד, כי ההרים מסביב אינם נותנים לרוח הים לבא אל הנובה. לכן אקלימה אקלים בן המונה ממש. בעיר טבריה הגיע החם היותר גדול עד 45,6 צלסיוס בתמוז שנת תרנ"ט.

שונה הוא אקלים האזור הרביעי, אקלים עבר הירדן

מִדְרָגָה. הָאָרֶץ הַזֹּאת הִיא בְּקָרוֹב בְּאוֹתוֹ הַגִּבּוֹה כְּמוֹ גִּבּוֹה
הָרִי עֶבֶר מִדְרָגָה וְלִבָּן הַיּוֹמָה אֶקְלִימָה לְאֶקְלִים
הָאוֹזֵר הַשְּׁנִי. אָפֶס, מִדְרָגָה מִן מִים וְיֵתֶר מִמֶּרְחֵק הָאוֹזֵר
הַשְּׁנִי וְקִרְבָּתָהּ אֶל הַמִּדְבָּר פּוֹעֲלִים, כִּי אֶקְלִימָה וְיֵתֶר
יָבֵשׁ, וְיֵתֶר חָרֵב. בְּאֶקְלִים הַזֶּה יֵשׁ הַבְּדִיל וְיֵתֶר גָּדוֹל בֵּין
מִמְּפִרְטוּרַת קוֹץ וְחֹרֶף, בֵּין מִמְּפִרְטוּרַת יוֹם וְלַיְלָה. הַבּוֹץ
וְיֵתֶר חֶם וְהַחֹרֶף וְיֵתֶר קָר וְכֵן גַּם יִקְרָה, כִּי בַיּוֹם תִּלְהַטֵּנָה
קִרְגִי הַשָּׁמֶשׁ וּבַלַּיְלָה שׁוֹרְרַת צִנָּה חֹזֶקֶת.⁷⁰

בְּכָל אֶפְשָׁר לְהַגִּיד, כִּי מִחֲפִי וּבַיּוֹם הַמֵּלֶךְ עַד רֹאשׁ
חֶרְמוֹן אֶפְשָׁר לִמְצֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הִיא אֶרֶץ קִטְנָה
בְּשִׁטְחָהּ, אֵת כָּל מִינֵי הָאֶקְלִימִים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כְדוּר
הָאָרֶץ, מֵאֶקְלִים חֶם אֲשֶׁר תַּחַת קוֹ הַמִּשְׁטָה עַד הָאֶקְלִים
הַקָּר בְּקָרוֹב לְאֶקְלִים הַקִּטְנִים!

תְּקוּפּוֹת הַשָּׁנָה. הַחֲלוּקָה הַרְגִּילִית שֶׁל הַשָּׁנָה
לְאַרְבַּע תְּקִיפּוֹת אֵינָהּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כִּי תַחֲלֹק הַשָּׁנָה
לְשֵׁנִי תְּקִיפּוֹת: לְתִקּוּפַת הַגִּשְׁמִים וְלְתִקּוּפַת
הַחֶרֶב. הַתְּקִיפָה הָרִאשׁוֹנָה מוֹבָרַת אֵת הַחֹרֶף שֶׁל
הָאֶרֶצוֹת אֲשֶׁר בְּאֶקְלִים הַבִּינְיָנִי הֵן עַל פִּי זְמַנָּהּ וְהֵן עַל
פִּי הַמִּמְפִּרְטוּרָה הַנִּמְיָכָה שָׁלָה. אֲבָל הַתְּקִיפָה הַזֹּאת אֵינָהּ
כָּלָל וְכָלָל תְּקִיפַת הַמְנוּחָה שֶׁל הַטֹּבֵעַ, כְּמוֹ הַחֹרֶף
שֶׁל אֶרֶצוֹת הַצִּפּוֹן. אֲדַרְבָּה, בְּתִקּוּפָה הַזֹּאת הַטֹּבֵעַ מְלֹא
חַיִּים, מְלֹא חוֹד וְחֶדֶר. וְיֵתֶר נִבּוֹן לִקְרֹא תְּקִיפַת מְנוּחַת

הטבע לתקיפה של סוף הקיץ, בעת אשר כל השדות
 כמו נשרפו מאת קרני השמש הלוהטות, בעת אשר כל
 היקים יראה לנו כמו מת מפני החם הגדול המעיק עליו.
 אולם מנוחה אמיתית, מנוחה שלמה, אין לו לטבע ארץ
 ישראל. אין לה חדש, אשר בו לא יפרח או לא יתן
 פרותיו אחד הצמחים.

הנשמים הראשונים מתחילים בחדש חשון, אף כי
 לפעמים הם מקדימים לבא בחדש תשרי ולפעמים גם
 יתאחרו עד בסלו. הנשם הראשון יקרא יורה או
 מורה על שם שהוא מורה את האדמה הצמאה
 במשך הקיץ הארוך. הנשם הזה מרבה את האדמה ונותן
 את האפשרות להחל את עבודות השדה. אחרי ימים
 מעטים של גשם שבים ימים בהירים. בהם משתמשים
 האפרים לעבודתם בשדה ומתחילים את זריעת תבואות
 החורף, בראשונה תורמים ושעורים ואחרי כן חטה.
 החדשים היותר קרים הם טבת ושבת. הנשמים בחדשים
 האלה מצטיינים בשטפם החזק ובכחם העז. הנשמים
 האלה נקראים אולי, מטר. רוחות קרים וסערות חזקות
 מלווהם הרגילים, גם שואות עם רעמים וברקים אינן
 חסרות בימים האלה. ובברקים שבין הנשמים שוב
 משתמשים האפרים לגמר את זריעת תבואות החורף.
 תחת השפעת הנשמים והם השמש הכל שב לתחיה

בטבע, הכל צומח, הכל פורח! יחד עם התציר הרב של השעורים והחטים מתכסים השדות, אשר לא עברה בהם מחרשת האפר, שמיחים של פרחים בזהרים מרהיבי עין. בחדשי טבת ושקט כבד פורח השקר ופרחיו הלבנים מכסים את העצים ואת האדמה מסביב להם מזכירים לאזרחים הבאים מארצות הצפון את העצים ואת האדמה אשר שם, המכסים בתקיפה הזאת שדג וכפור!

את כל הדרו ילפש הטבע בחדשים אדר וניסן, הימים יארכו, הנשמים הקורים עם ריחותיהם וסערוותיהם כבד חלפו; האיר חם ונעים ומלא בשם אלפים ורבבות של פרחים שונים, אשר הטבע מפזר ביד נדיבה בכל מקום: בגנים, בשדות, בערבות, בכל מקום, אשר שמה חודרות קרני השמש. בחדש ניסן פורחים עצי המונים ותפוחי זהב. העצים והאדמה מסביב מכסים פרחים לבנים. לפעמים בתוך הפרחים הלבנים האלה מכריקום בזהב ופעתם גם הפרות אשר עוד לא לקטו מעל העצים: והעץ נושא בזמן אחד את פרחיו ואת פרותיו!

הרים הנעים והחזק של תפוחי הזהב נרנש במרחק רב. הרים של פרוסני יפו נרנש על הים במרחק ירד.

שֶׁלשׁ שָׁעוֹת מִן הָעִיר הַזֹּאת. בְּכָל־לַיְלָה הַכֹּל פּוֹרֵחַ בְּתַקִּיפָה
הַזֹּאת, הַכֹּל נוֹתֵן אֶת רִיחַ גִּיחוּחוֹ. וְהָ הוּא אוֹתוֹ הַזֶּמֶן,
אֲשֶׁר תֵּאָר אוֹתוֹ הַמְּשׁוֹכֵר הַנִּפְלָא בְּשׁוֹרוֹת אֲחֵרוֹת
הַמְּלֵאוֹת קָסָם:

כִּי הִנֵּה הִסְתִּי עֶבֶר, הַנָּשִׁם חֲלָף הֶלֶךְ לוֹ.
הַנִּצְנִים נִרְאוּ בְּאַרְצָךְ, יַעַת הַזִּמְרִיר הַנִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר
נִשְׁמַע בְּאַרְצִנִּי.

הַתְּאֵנָה הַנִּטְּהָ בְּנִיחָ וְהַנִּפְנִים סִמְדָר נִתְּנִי רִיחָ...⁷²
וַיַּעַת הַזֹּאת מְכִינִים הָאֲפָרִים אֶת שִׁדּוּתֵיהֶם לְמִזְרַע
תְּבוֹאוֹת הַקֶּזֶז.

בְּסוֹף חֲדָשׁ נִיסָן וַיִּבֶר הַחֵם וַיַּחַד אוֹתוֹ גַּם הַחֲרִב. חֲלָף,
עֶבֶר הַנָּשִׁם הַגָּדוֹל הָאֲחֵרוֹן, הַמְּלָקוֹשׁ, וְאַחֲרָיו בֶּק
לְעֵתִים רַחוּקוֹת מְטַפֵּטֵף אֵינָה נָשִׁם מְאֹחֵר. עוֹד מְעַט
וַיִּחְדְּלוּ גַם הַנָּשָׁמִים הָאֵלֶּה וְהַטֵּל. יִהְיֶה מִשְׁקַע הָאֵיִיר⁷³
הַיְחִידִי בְּמִשְׁדֵּךְ כָּל הַקֶּזֶז. הָאֲפָרִים כָּבֵד נִמְדּוּ אֶת זְרִיעַת
תְּבוֹאוֹת הַקֶּזֶז וַנִּנָּשִׁים לְקַצִּיר תְּבוֹאוֹת הַחֲרִף. הָרֵאשׁוֹנָה
תִּפֹּל תַּחַת מַגַּל הַקּוֹצֵר הַשְּׁעוֹרָה, אֲחֵרֶיהָ הַתִּירְמוֹם
וְהַחֲטָה. וַיַּעַת הַזֹּאת מִתְחִיל גַּם בְּצִיר הַפְּרוֹת. אַחֵד אֲחֵרֵי
הַשְּׁנֵי מוֹפְיעִים בְּשִׁנְקִים מְשִׁמְשִׁים,⁷⁴ אֲפָרִסְקִים,⁷⁵ אַחֲוִנִים
אוֹ שְׁוִיפִים,⁷⁶ תְּפוֹחִים,⁷⁷ אֲנָסִים,⁷⁸ וְעוֹד רַבִּים, וּבְסוֹף גַּם

עֲנָבִים וְרַמְיָנִים.⁸⁰ לֵאמֹת בְּצִיר הָעֲנָבִים תִּבְשְׁלָנָה גַם תִּבְיֹאוֹת
הַקִּנּוֹץ: אֲבִטִּיחִים, שׁוּמְשָׁמִים, דּוּרָה, חֲטִי תִירָס וְעִיד. אַחֲרֵי
הָאֵסֶף הַתִּבְיֹאוֹת גָּרְנָה וְאַחֲרֵי בְּצִיר הָעֲנָבִים גִּבְשָׁקִים
כִּמְעַט חֲנוּ הָאֲמָחִים, בִּפְרָט בַּשָּׂחוֹת. הַכֹּל נִשְׂרָף מֵאֵת
כִּרְגֵי הַשָּׁמֶשׁ, הַכֹּל נִחְרַב. אֲבִי וְאֶלּוּל הֵם הַחֲדָשִׁים הַיּוֹתֵר
חֲמִים בַּשָּׁנָה. בְּחֲדָשׁ תִּמְזוּ עוֹד מִתְכַּסִּים לַפְּעָמִים הַשָּׁמַיִם
עֲנָנִים בָּעֵת גֵּאוֹת הַמַּיִם בְּיֹאֵר מַצְרִים וַיֵּשׁ אֲשֶׁר תִּפְלָנָה
לַפְּעָמִים טְפוֹת שֶׁל נָשִׁים. אֵךְ בָּאֵב וּבְאֶלּוּל וְלַפְּעָמִים גַּם
בְּתִשְׂרֵי הַשָּׁמַיִם כִּמְעַט תִּמְזִיד בְּהִירִים וְגַם עֲנָן קָל לֹא
נֶעִיב אֶת פְּגִיחָם. מִן הַפְּרוֹת עוֹד נִשְׁאָרִים עַל הָעֵצִים
הַיּוֹתִים, אֲשֶׁר וְזֶמֶן נִקְפָּם הוּא בְּתִשְׂרֵי וּבְחֻשָּׁן, וְתִפְיחֵי
הַנֶּחֱב וְהַלְמוּנִים הַגּוֹמְלִים בַּחֲרָף.

הַרְיוּחוֹת: הַיָּם מִמַּעַרְב לְאַרְצָא יִשְׂרָאֵל וְהַמִּדְבָּר
מִמְּזֻרָח לָהּ מִשְׁפִּיעִים עַל אֲקָלִים הָאָרֶץ בְּעֹזֶרֶת הַרְיוּחוֹת,
הַמְּנִשְׁבִּים בָּהּ. הָרִיחַ הַבָּא מִן הַיָּם מְבִיא לַחוֹת, מְצַנֵּן אֶת
הָאֵוִיר בְּקִנּוֹץ וּמְחַמֵּם אוֹתוֹ בַּחֲרָף. וְהָרִיחַ הַבָּא מִן הַמִּדְבָּר
מְבִיא חֲרָב, מְחֻזַּק אֶת הַחֹם בְּקִנּוֹץ וְאֶת הַקָּר בַּחֲרָף.
חֲשָׁפַעַת הַיָּם יוֹתֵר גְּדוּלָה בְּאַרְצָא, בִּפְרָט בְּחִלְקָהּ הַמַּעֲרָבִי
וּמִסְפַּר הַיָּמִים, אֲשֶׁר בָּהֶם וַיֵּשֶׁב רוּחַ מַעֲרָבִי, שְׁתֵּי פְעָמִים
גְּדוּל מִמִּסְפַּר הַיָּמִים, אֲשֶׁר בָּהֶם וַיֵּשֶׁב רוּחַ מִזְרָחִי.

הרוחות האלה לא תמיד מנשבים ישר מצד מערב או מצד מזרח. רוח הקים יכול להיות מערבי־דרומי ומערבי־צפוני. את הנשם מביא הרוח המערבי־דרומי הנקרא בארצנו רוח מזרחי, כי מצרים הוא מערבית־דרומית לארץ ישראל. כמי כן, הרוח הבא מן המזרח יכול להיות מזרחי, מזרחי־צפוני ומזרחי־דרומי. הרוחות האלה נקראים בשם כללי רוח קדים. הערבים קוראים להם שרקיה, אשר פרושו גם כן מזרחי, והשם הזה עבר גם ללשונות ארפה, אשר בהן היא ידוע בשם סירוקו.

הרוח הזה הוא מיותר קשה בארץ ישראל: בקוץ היא מביא חם גדול ובחורף קר.

יש אשר ינשב גם רוח צפוני המביא קר ורוח דרומי המביא חם.

פֶּרֶק חֲמִשִּׁי

תּוֹצְאוֹת הַטָּבַע

(א) עולם הצמחים.

הָאָדָמָה הַפּוֹרֶיָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יַחַד עִם אֶקְלִימָה
הַטּוֹב וְרַב הַגִּנִּים הוֹלִידוּ בְּאֶרֶץ הַזֹּאת עוֹלָם צִמְחִים
נִהְדָּר מְאֹד. בְּעֶשְׂרֵה בְּצִמְחִים עוֹלָה אֶרְצֵנוּ עַל אֲרָצוֹת
רַבּוֹת וְכַמֵּעַט יְחִידָה הִיא בְּמִינָה בִּיחָס לָזֶה. חֲשָׁבוּ וּמָצְאוּ
כִּי יִשָּׁנָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כַּמֵּעַט שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִיָּנוּ צִמְחִים,
בָּעֵת אֲשֶׁר בְּגֵרְמָנִיָּה, לְמִשְׁלַל, אֲשֶׁר שְׂטָחָה שְׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה
פַּעַם גָּדוֹל מִשְׂטָחָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִסְפַּר הַמִּינִים גִּיעַ
רַק עַד אֲלָפִים. בְּאֶרֶץ אֲלֵגִיר בְּצִפּוֹן אֶפְרַיִקָה שְׂאֶקְלִימָה
וַתִּנָּאֵי חֲנִי הַצִּמְחִים בָּהּ דוּמִים הִרְבֵּה לְאֵלֶּה שֶׁל אֶרְצֵנוּ
וְשִׂשְׁטָחָה גָּדוֹל כִּי חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מִשְׂטָחָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
מוֹנִים לַעֲת עֵתָה רַק בְּאֵלֶּף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִיָּנוּ צִמְחִים.
וְצָרִיךְ עוֹד לְהוֹסִיף כִּי אֶרְצֵנוּ וְצִמְחֶיהָ עוֹד לֹא נִחְקְרוּ
כְּרָאוּי, עוֹד לֹא נִחְקְרוּ, כִּמוֹ הָאֲרָצוֹת הַנּוֹכְרוֹת.

וְהַצִּמְחִים שׁוֹנִים הֵם לְמִינֵיהֶם. יֵשׁ מֵהֶם מִינִים חַיִּים
רַק בְּמִשְׁדָּ שָׁנָה אַחַת, בְּמִשְׁדָּ עוֹנֶה אַחַת, וְיֵשׁ אֲשֶׁר חַיִּים
הִרְבֵּה מֵאוֹת וְגַם אֲלָפִים שֶׁל שָׁנִים. יֵשׁ צִמְחִים תְּרַבּוּתִיִּים
לֵאמֹר צִמְחִים הַדּוֹרָשִׁים טָפוֹל מֵאֵת בְּנֵי הָאָדָם וְיִשָּׁנָם

צִמְחֵי כַר הַצִּוּמָחִים כָּלִי טָפִיל. יִשְׁנֶם עֲצֵי הַנֶּזֶק, צִמְחֵי
הַנֶּזֶק וְתִבְיָאוֹת הַשָּׂדֶה וְעֵד וְעֵד.

הַצִּמְחִים הַתְּרֵבִיתִים. מִלֶּד כָּל עֲצֵי הַסָּדֵי בְּאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל הִיא עֵץ הַנֹּת, הַמִּצְטָנ בְּסָרְיוֹ הַטֹּב, הַנֹּת
מֵאֵל טֹב, טָעִים וּמִבְּרִיא, הַמֵּאֵל הַעֵינִי שֶׁל יוֹשְׁבֵי
הָאֶרֶץ, הַנֹּת נִם שָׁמֶן טֹב, הִיא שָׁמֶן הַנֹּת, אֲשֶׁר יִחַשֵׁב
נִם הִיא לְמֵאֵל טֹב בְּפָנֵי עֲצָמוֹ וְכִי נִם מִטְּנִים וּמִבְּשָׁלִים
בְּשֶׁר וּבִרְקוֹת וְכָל מִינֵי מֵאֵלִים. מִשְׁמֶן הַנֹּת עוֹשִׂים נִם
סִבִּין הַמִּצָּא לְחוּץ לְאֶרֶץ בְּכַמֹּת גְּדוֹלָה מְאֹד. אֵת עֵץ
הַנֹּת אֲפֶשֶׁר לְמֵצָא בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּי מִסְתַּגֵּל הִיא
אֵל כָּל הַקְּרָקְעוֹת, אֵל אֲדָמַת הַשָּׂפֶלֶת, כִּמוֹ אֵל אֲדָמַת
הַהָרִים. שְׂדֵשֵׁי הַחֲנֻקִּים חוֹדְרִים אֵל תוֹךְ סִלְעֵי הַהָרִים
וְיוֹנְקִים מִשָּׁם אֵת הַמֶּזֶן הַנֶּחֱוֶץ לָהֶם. הָעֵץ הַזֶּה מֵאֲרוֹךְ
נָמִים מְאֹד, הִיא יוֹכֵל לַחֲיוֹת מְאֹד נִם אֵלֶּי שָׁנִים. יִשְׁנֶם
בְּאֶרֶץ עֲצִים רַבִּים, אֲשֶׁר הָעֶרְבִים אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם כִּי הֵם
קְנָמִים עֵד מִימֵי הָרוֹמָאִים. וְאֵין סֶפֶק, כִּי רַבִּים מֵהֶם נִטְעוּ
בְּיַדֵּי אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדָמוֹנִים בְּשִׂבְתָּם לְבָטַח עַל אֲדָמָתָם.
לְפָעַמִּים קְרוֹבוֹת אֲפֶשֶׁר לִרְאוֹת עֲצִים אֲשֶׁר גִּזְעָם נִרְקֵב
בְּמַעַט כִּלּוֹ, עֲצִים בְּעָלֵי נִקְרוֹת מִן הַשָּׂרֵשׁ עַד הָרֹאשׁ;
וּבְכָל זֹאת מוֹסִיפִים הֵם לַחֲיוֹת וְלִתְּת פָּרִי לְמַכְבִּיר.

אַחֲרֵי הַנֹּת בָּאָה הַנֶּזֶק. נִם לָה עֶרֶךְ גְּדוֹל מְאֹד בְּמִשְׁק
הָאֶרֶץ. וְשֵׁם גְּדוֹל קָנוֹ לָהֶם בְּרָמִי הַנֶּזֶק בְּמוֹשְׁבוֹת

העבריות: ראשון לציון, רחובות, נדיד-חנין, גדרה, מקונה-
ישראל, פתח-תקנה, וברון-נעקב עם שתי בנותיה שפיה
ובת שלמה. הנפנים בפרמים האלה הן מחמינים ביותר
משבחים אשר בצרפת ויון המושבות הנזכרות ויכל
להתחרות עם היגנות המפרסמים של צרפת ויותר ארצות
מערב ארפה.

גם יון המושבות הנרמיות אשר בארץ ישראל מצטנן
בטעמו הטוב ומוצא לו קונים בחוץ לארץ.

הערכים המושלמים אינם שותים יין ולכן ענבי
נפניהם גאבלים חיים בתור פרי או נעשים לצמוקים.
בפרט מפרסמים הצמוקים אשר נותנים פרמי חברון
וסלט אשר בעבר הנדון מזרחה. הענבים האלה נותנים
גם יין משבת בפרט הענבים של ארץ הקרים. ונזהגים
יהודי ירושלים, חברון, צפת וטבריה לקנות שנה שנה
בעת הבציר ענבים מאת שבניהם הערכים בעלי הפרמים
ולחבין להם יין לכל השנה לצרכיהם הפרטים וגם
למכירה.

בתקופה האחרונה עלה ערך עצי השקדים, הלוקחים
גם הם מקום נכבד בתוך עצי הפרי אשר בארץ ישראל.
במושבות העבריות בכל חלקי הארץ, ביחודה ובגליל
מופרשים שטחי אדמה גדולים לנטיעת העצים האלה.
התאנה שכיחה בכל ארץ ישראל, בחר ובשפלה.

בצפון ובדרום. רבים בארץ ישראל גם יתר מיני עצי
 פרי: משמשים⁷⁴ אפרסקים⁷⁵ אחרונים או שזיפים⁷⁶
 קבושים⁷⁷ תפוחים⁷⁸ אגסים⁷⁹ רמונים⁸⁰ ועוד. אל העצים
 האלה אפשר ליהם את עצי התותים⁸¹ הנזונים פרות,
 אבל נטעים הם בגלל עליהם אשר הם מאכל לתולעת
 המשי.

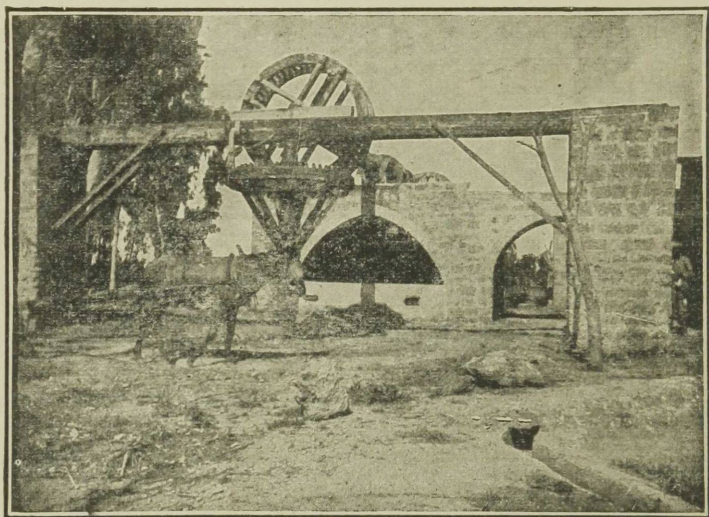
במקומות החמים בארץ ישראל, בבקעת הירדן
 ובדרום השפלה, נמצאים בכמות חשיכה תמרים.
 פרותיהם הם המאכל העקרי של יושבי המדבר.

תמרים: אצל חיפה

במקומות אשר שם אפשר להשיג מים מן הנחרות,
 מן המעגנות או מהבארות הנחפרות לתכלית זו, נוטעים

גַּנֵּי אֱלֻנֹת הַדֹּרָשִׁים הַשְּׁקָאָה בִּימֵי הַקִּיץ: תַּפְּוִחַי וְקֵב,
לְמוֹנִים, אֶתְרוּגִים וְעוֹד. גַּנִּים כָּאֵלֶּה נִקְרְאוּ פְּרָדִיסִים.
וְשֵׁם גָּדוֹל קָנוּ לָהֶם פְּרָדִיסֵי יָפוֹ צִידוֹן וְהַמוֹשְׁבוֹת הָעִבְרִיּוֹת:
פְּתַח־תְּקֵנָה, מְקוֹנֵי־יִשְׂרָאֵל, חֶדְרָה, וְכִרְיֹן וְעַקֵּב, וְדִי־חֲנִין,
רֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן, רַחֲבוֹת וְעוֹד. בְּפְרָדִיסִים מְגִדְלִים גַּם אֲנוּזִים⁸²,
עֹרְבִידִים⁸³, חֲצִבִּים אוֹ קִנֵּי־הַסֶּכֶר וְגַם כְּנָאִיִּם אוֹ מוֹנִים,

בֵּאֵר בְּפְרָדִיס

חֲנִיקְרָאִים בְּכִי הַחֲמִין תֵּאֲגִי חֲנָה מִפְּנֵי כִי עָלִיהֶם גָּדוֹלִים
מָאֵד. רַק מַעְלִים גָּדוֹלִים כְּעָלֵי הַמּוֹז וְכָלֶה אֲמֵנוּ חֲנָה
לְתַפּוֹר לָהּ אֶת שְׁמִלְתָּהּ הַרְאִשׁוֹנָה.

הַיּוֹתֵר חֲשׂוּבִים בְּצִמְחֵי הַגֶּנֶה הֵם: תַּפְּוִחַי הָאֲדָמָה⁸⁴
הַרְנִילִים וְגַם הַמִּתִּיקִים, הַבָּצְלִים⁸⁵, הַשּׁוּמִים⁸⁶, הַכְּרוֹבִים⁸⁷,

הַכְּרוּבִּית⁸⁸, הַפִּלֶּל⁸⁹ תִּירוֹק וְהַפִּלֶּל הָאֶדָם, הַגִּנּוֹר⁹⁰,
הַצִּנִּיץ⁹¹, הַסֶּלֶק⁹², הַלֶּבֶת⁹³, הַקִּנְרָם אוֹ הַחִירָשָׁה⁹⁴,
הָאֶסְפָּרָגִים⁹⁵, הַתָּרֹד⁹⁶, הַבְּמִיָּה⁹⁷, הָעֹנֵבֶנְיָה⁹⁸, הַחֲצִיל⁹⁹,
הַפִּטְרוֹסִילִיָּה¹⁰⁰, הָעֶלֶשׁ¹⁰¹ וְעוֹד. בֵּין אֲמַחֲי הַגֵּן אֲפֹשֶׁר
לְחֹשֶׁב גַּם אֶת הָאֶפְוִנִים¹⁰² וְאֶת הַשְּׁעִיעִיּוֹת¹⁰³, הַנּוֹרְעִים גַּם
בְּשָׂדוֹת. אֶת הַטֹּבֵק וְזֵרְעִים גַּם בֵּן בָּבֶל בָּפָר וּכְפָר.
בְּמִקְוֹמוֹת אֲחֵדִים וְזֵרְעִים גַּם פָּרְגִים¹⁰⁴.

בְּרֹאשׁ כָּל תְּבוֹאוֹת הַשָּׂדֶה עֹמֶדֶת הַחֹטָה¹⁰⁵. הִיא
נוֹתֶנֶת אֶת הַלֶּחֶם הָעֵיקָרִי שֶׁל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. וְזֵרְעִים אוֹתָהּ
בָּבֶל חֲלָקִי הָאָרֶץ. בְּמִית גְּדוּלָּה שֶׁל חֲטִים מוֹצִיאִים לְחוּץ
לָאָרֶץ דֶּרֶךְ חֲפִי וְפוֹ, עֹזָה, קֶסְרִיָּה, חִיפָה, עֵבֹ וּבִירֹת.
אַחֲרֵי הַחֹטָה בָּאָה הַשְּׁעוּרָה¹⁰⁶. גַּם הִיא נוֹרַעַת בָּבֶל חֲלָקִי
הָאָרֶץ וְהִרְבֵּה מִמֶּנָּה מוֹצִיאִים לְחוּץ לָאָרֶץ בְּפָדֵט לְאַנְגִּלְיָה.
בְּזֶמֶן הָאֲחֵרֹן הַחֲלִי הָאֶפְרִים הַיְּהוּדִים לְזֹרַע גַּם שְׂבִלֶת-
שִׁיעֶל¹⁰⁷, אֲשֶׁר הִיא מְאֹכֵל טוֹב לְבַהֲמוֹת אוֹ לְבִדָּה אוֹ
מְעַרְבֶת עִם שְׁעוּרִים. מְלֶכֶד זֶה וְזֵרְעִים תִּירְמוֹם¹⁰⁸, פִּיל¹⁰⁹,
חֲמֻצָה¹¹⁰, עֲדָשִׁים¹¹¹, בְּרִשִׁינָה¹¹², שִׁימְשָׁם¹¹³ הַנּוֹתֵן שֶׁמֶן טוֹב
מְאֹד (שֶׁמֶן שִׁימְשָׁמִין). הַתִּירְס¹¹⁴ נוֹרַע לֹא מְעַט בָּאָרֶץ,
אֲבָל יוֹתֵר מִמֶּנָּה נְפִיצָה בָּאָרֶץ הַדְּוִרָה¹¹⁵ הַנּוֹתֶנֶת מְאֹכֵל
לְבַהֲמוֹת, לְעוֹפּוֹת הַבַּיִת וְלֶחֶם לְעֶרְבִים הָעֲנִיִּים. גַּם
הַדִּחָן¹¹⁶, אֲמֹר גִּפְּוֹן¹¹⁷, הַפִּשְׁתָּה¹¹⁸ וְהַקִּנְבּוּסִים¹¹⁹ נוֹרַעִים
בְּמִקְוֹמוֹת אֲחֵדִים.

עָרֹךְ גָּדוֹל יֵשׁ לַצִּמְחִים הַמְתַּיְחִים לְמִשְׁפַּחַת
הַדִּלְעָת. הֲלֹא הֵם הָאֲבֹתֵי־חַיִּים¹²⁰, הָאֲבֹתֵי־חַיִּים הַצְּהוּבִים¹²¹,
הַקְּשִׁיָּאִים¹²², הַמְּלַפְּפִינִים¹²³, הַפְּקוּסִים¹²⁴ וְהַדְּלוּעִים¹²⁵. בֵּין
הַדְּלוּעִים הַשּׁוֹנִים יֵשׁ מִין אֶחָד שֶׁמִּקְצָהוּ הָאֶחָד בּוֹלֵט בְּעֵין
צִוָּאר צָר. הַפְּלָחִים מַעֲבִשִׁים אוֹתָם; הַלֵּב הָרֹךְ אֲשֶׁר
בְּקֶרֶב מְתִיבֵשׁ וְנוֹפֵל הַחִוּצָה וְהַקְּלָפָה הַקָּשָׁה נִשְׁאָרֶת
וּמִשְׁתַּמְשִׁים בָּהּ בְּמָקוֹם בְּקָבוֹק.

צִמְחֵי הַכֹּר אוֹ חֲצִי־תַרְבִּיתִיִּים. אֵל הַקְּבוּצָה
הַזֹּאת מְתַיְחִים אוֹתָם הַצִּמְחִים הַצּוֹמְחִים בְּלִי עֲזָרָת בְּנֵי
הָאָדָם וּבְכָל זֹאת מְבִיאִים לָהֶם תּוֹעֵלֶת מְרָבָה. רַבִּים מֵהֶם
נִהַפְּכִים מַעֲט מַעֲט לַצִּמְחִים תַּרְבִּיתִיִּים. הַיּוֹתֵר חֲשׂוֹבִים
בָּהֶם הֵם: הַשְּׁקֻמָּה¹²⁶, עֵץ גָּדוֹל וְנִפְהָ, הַנּוֹתֵן פְּרוֹת הַדּוּמִים
לְתֵאֲנִים קִטְנוֹת, הַפְּרוֹת הָאֵלֶּה — מֵאֲכָל לַעֲנִי עָם¹²⁷.
הַחֲרוֹב¹²⁸, הַעֲרֻמוֹן¹²⁹, הַקִּיקִיּוֹן¹³⁰, אֲשֶׁר פָּרִי הַדּוּמָה
לְשַׁעֲיָעִית נוֹתֵן אֶת הַשָּׁמֶן הַיֵּדוּעַ בְּשֵׁם שָׁמֶן־קִיקִי; הַנִּילָה
אוֹ הָאֶסְטִים¹³¹ נוֹתֵנָת צֶבַע תְּכֵלֶת יָדוּעַ; הַשּׁוּשׁ¹³², מִין שִׁיחַ
קָטָן הַנּוֹתֵן מִשְׁקָה מְתוֹק; הַדִּנְדִּנָּה¹³³ אוֹ הַנֶּעֱנָע אוֹ גַּם
הַמְּנִתָּה צֶמַח רְפוּאָה יָדוּעַ; הַחֲמָדֵל¹³⁴ אוֹ הַחֲנִטָּל; גַּם הוּא
צֶמַח רְפוּאָה; הַחֲרִידֵל¹³⁵, הָאוֹזֹב¹³⁶, הָאוֹג אוֹ הַסֶּמֶךְ הַמְכִּיל
בְּקֶרְבוֹ אֶת הַחֲמֵר הַנִּחְיץ לְעִבּוֹד עוֹרוֹת; הַצֶּבֶר¹³⁷ אֲשֶׁר
אוֹתוֹ נוֹטְעִים בְּתוֹר מְשׁוּכָה לְגַנִּים וְלִבְרָמִים. הוּא נוֹתֵן גַּם
פְּרֵי מְתוֹק. מִשְׁתַּמְשִׁים לְמִשׁוּבוֹת בְּשִׁטָּה¹³⁸ הַדּוּקְרָת

הַיְדוּעָה בְּלִשׁוֹנוֹת אֲרָפָה בְּשֵׁם מִימּוֹנָה. הַפְּרָחִים
הַצְּהוּבִים שֶׁל הַשִּׁיחַ הִזָּה נוֹתְנִים רֵיחַ נָעִים וּמוֹצִיִּים מֵהֶם
שֶׁמֶן בְּשֵׁם. אֵל הַקְּבוּצָה הַזֹּאת אֶפְשָׁר גַּם לִיחֹם שׁוֹרֵת
צִמְחִים הַיְדוּעִים בְּשֵׁם צִמְחֵי אֲשָׁלֹג מִפְּנֵי כִי מְכִילִים הֵם
הַרְבֵּה אֲשָׁלֹג⁴⁸. אֶחָד מֵהֶם הוּא הַצִּמְח הַנִּקְרָא צִרְרָה
אוֹ שָׂרִשׁ סַבִּין¹³⁹ אֲשֶׁר בּוֹ מִשְׁתַּמְשִׁים בַּמַּסְבְּנוֹת. עוֹד
שָׂכִים לַקְּבוּצָה הַזֹּאת עֲשָׂבִים שׁוֹנִים כְּמוֹ חֲמִצִּיץ¹⁴⁰ וְעוֹד
אַחֲרֵים, הַנֶּאֱכָלִים חַיִּים אוֹ מְשָׁלִים כְּמוֹ יִרְקוֹת,
הַשְּׂבָלוֹלִית¹⁴¹ הָאֶסְפָּסֶת¹⁴² וְצִמְחֵי הַדֶּבֶשׁ, אֲשֶׁר הֵם
מֵאֵכָל טוֹב לִבְהֵמוֹת.

וּבִסּוּף מִתִּיחָסִים אֵל הַקְּבוּצָה הַזֹּאת גַּם עֲצֵי הַיַּעַר,
כְּמוֹ הָאֵלוֹן¹⁴³, הָאֲדָר¹⁴⁴, הָאֵלָה¹⁴⁵, הַתִּירְגִּיתָה¹⁴⁶,
הָאֶרֶן¹⁴⁷, הַצַּפְצָפָה¹⁴⁸, הָעֶרְבָה¹⁴⁹, הַדִּפְנָה¹⁵⁰ הַשֵּׁטָה,
הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְבֵּנוֹן וְעוֹד. לְפָנִים כִּסּוּ הַיַּעַרִּים חֲלָקִים
גְּדוֹלִים כְּאֶרֶץ, אֵכָל בָּעֵת הַזֹּאת נִשְׁאָרִי מֵהֶם רַק שְׂרִידִים
בְּנָלִיל וּבְעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזֶּרְחָה.

בְּמָקוֹם הַיַּעַרִּים אֲשֶׁר נִשְׁמְדוּ נוֹטְעִים עֲתָה הָאֲפָרִים
הַיְהוּדִים חֲרָשׁוֹת, חֲרָשׁוֹת שֶׁל עֲצֵי אֵבֶק לְפִטּוֹם. הָעֵץ
הַזֶּה הוֹבֵא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי הָעַסְקָן הַיְהוּדִי קָרַל
נֶטֶר, מְנַסֵּד מְקוֹה יִשְׂרָאֵל. וּמִפְּנֵי כִי הַיְהוּדִים מְרַבִּים
לְטַעַת אוֹתוֹ בְּכָל מוֹשְׁבָה וּמוֹשְׁבָה קָבֵל הוּא מֵאֵת
הָעֲרָבִים אֵת הַשֵּׁם סַגְרִית אֶל־יְהוּד לֵאמֹר עֵץ

הַיְּהוּדִים. לָעֵץ הַזֶּה הַסְּגוּלָּה לְבִשׁ בְּצוּת. הַסְּגוּלָּה
הַזֹּאת תְּלוּיָהּ בְּגִדוֹלוּ הַמְּהִיר. עֵץ שֶׁל שֵׁשׁ שָׁנִים יוּכַל
לְהַנִּיעַ עַד גִּבָּה שֶׁל עֲשָׂרִים מֵתָר וְחוּט שֶׁל מֵתָר אֶחָד
יִסְכְּנוּ. בְּגִלְלָהּ הַזֶּה הוּא כְּמוֹ שׂוֹאֵב מִן הַקֶּרֶקַע אֶת הַרְטִיבוּת
וּמִבְשָׁהּ. וְאַחֲרֵי כִי הָאֲבָק־לִפְטִים מִצְטָנִן בְּגוֹעֵי הַיָּשָׁר

שִׁבְרַת אֲבָק־לִפְטִים

וּבְקוֹמָתוֹ הַנִּפְּה, יָכֹל הוּא לָתֵת לְאֶרֶץ אֶת עֲצֵי הַבְּגִנָּן וְאֶת
הָעֲצִים הַנְּחוּצִים לְתַעֲשִׂיית כָּלִי עֵץ הַחֲסָרִים בְּאֶרֶץ. כִּבְר
נַעֲשׂוּ הַנְּסִיווּנוֹת לַעֲשׂוֹת מֵהֶם אֲרָנִים לְתַפְיחוֹ הַזֹּהָב
הַנְּשָׁלָחִים בְּכַמִּית גְּדוֹלָה לְחוּץ לְאֶרֶץ, וּכְבָר נוֹסֵד בְּנִפּוֹ
בֵּית חֲרָשֶׁת לְאֲרָנִים הָאֵלֶּה.

ב) עוֹלָם הַחַיִּים.

חַיּוֹת הַבָּיִת. אֶת הַמְּקוֹם הָרִאשׁוֹן בְּחַיּוֹת הַבָּיִת
תּוֹפְסֶת הַכִּבְשָׁה. הִיא נוֹתֶנֶת לְבַעֲלֶיהָ אֶת צְמָרָהּ, אֶת

חֲלָכָה וְאֵת בְּשָׂרָהּ. בָּשָׂר הַבְּכָשָׁה הוּא הַבָּשָׂר הַיּוֹתֵר רָגִיל
שֶׁל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. וְחָד עִם עֲדָרֵי כְּבָשִׁים מְגֻדָּלִים וְיוֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ גַּם עֲדָרֵי עֲזִים הַנוֹתְנוֹת גַּם הֵן אֵת חֲלָכֵן וְאֵת בְּשָׂרָן
לְמֵאֲכָל לְבַעֲלֵיהֶן. בְּהֵמַת הַעֲבִידָה הָעֶקְרִית שֶׁל הָאָדָם
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא הַשּׁוֹר. הוּא מוֹשֵׁךְ אֶת הַמַּחְרָשָׁה
וְהוּא דָשׁ אֶת הַתְּבִיאָה בַּגֶּרֶן. הַפְּרוֹת נוֹתְנוֹת חֶלֶב. הַבָּקָר,
לְאֹמֶר הַשּׁוֹר וְהַפָּרָה, כָּמוֹ הַצֹּאן, לְאֹמֶר הַבְּכָשָׁה וְהָעֶז,
אֵינוֹ מְקַבֵּל שׁוֹם אֶכָּל וּמִתְכַּלְכֵּל עַל יְדֵי מְרֻעָה בְּמִשְׁדָּה
כָּל הַשָּׁנָה. הָאָדָם הָעֶרְבִי אֵינוֹ זוֹרֵעַ הָצִיר וְאֵינוֹ מְכִין
אֶכָּל לְבִהְמָתוֹ לְמִשְׁדָּה הַשָּׁנָה. וְזֹאת הִיא הַסֵּפֶה, כִּי הַבָּקָר,
אֲףִי כִי הוּא מִמִּין הָזֶקֶן וְכִרְיָא, קָטָן הַקִּיּוֹמָה, וְהַפְּרוֹת, עַל פִּי
רֹב, אֵינוֹן נוֹתְנוֹת הֶרְבֵּה חֶלֶב. אֶכָּל בְּמִקְוִימוֹת, אֲשֶׁר בָּהֶם
יֵשׁ מְרֻעָה טוֹב אוֹ אֲשֶׁר שָׁם מִטְּפָלִים בָּהֶם יוֹתֵר כָּמוֹ
שְׁעוּשִׁים הָאֲפָרִים הַיְּהוּדִים וְהַגֵּרְמָנִים, שָׁם גַּם חֲמִין יוֹתֵר
טוֹב. הַבְּהֵמוֹת מְקַבְּלוֹת מֶרְאֶה יוֹתֵר טוֹב וְכַמּוֹת הַחֶלֶב
הַגָּדוֹל בְּאוֹפֶן נָפֶר. בְּפֶרֶט מְפָרְסָמִים מִיְּגֵי הַבָּקָר שֶׁל הַר
הַלְבָּנוֹן, שֶׁל דְּמָשֶׁק, שֶׁל חוֹרֵן אוֹ בָּשָׂן וְגַם הַבָּקָר בְּמוֹשְׁבוֹת
הַיְּהוּדִים וְהַגֵּרְמָנִים.

בְּמִקְוִימוֹת רַבִּים מְגֻדָּלִים הַבְּדוּאִים עֲדָרִים גְּדוֹלִים שֶׁל
רְאֵמִים¹⁵¹, הֵם יוֹתֵר גְּדוֹלִים מִן הַבָּקָר הַרְגִיל. גַּם הֵם
נוֹתְנִים אֶת עֲבוֹדָתָם חֲלָכָם וּבְשָׂרָם. הָרְאֵמִים אוֹתֵהִים
מְאֹד לְהַתְרַחֵץ בְּמָוִם. בְּיָמִים חַמְּסִים רוֹכְצִים הֵם בְּתוֹךְ

הבצות ולמענם משתדלים הדיואים להרבות את הבצות בארץ.

בין בהמות המשא ובהמות הרבייה לוקח החמור את המקום הראשון בארצנו. לו ישנן כל המעלות הנחוצות לנסיעה בדרך הרים. הוא סבלן גדול, אינו מפנק בנחם אל האכילה ויודע לטפס במשעולי ההרים הצרים. לפעמים מושך הוא את המחרשה יחד עם השור. החמור הפברי הוא קטן הקומה; אבל בערים ישנם גדולים הדומים בקומתם לסיי קטן. הם יכולים לשאת עליהם משא כבד. חשיבות מיוחדת נותנים לחמורים הלקונים¹⁵².

הסים גם הוא עוזר לאכר בעבודת השדה, כמו השור. האפרים היהודים והגרמנים משתמשים במעט רק פסיוסם לחרש את אדמתם, לדוש את תבואתם ולמשך את עגלותיהם. סוסי הארץ מצטיינים בגופם, בקלות רגליהם ובסבלנותם בדרך. הם מצוינים בכשרונם לשאת עליהם רוכבים בשבילים ובמשעולים הצרים של ארץ ההרים. דיואים רבים עוסקים בגדיל סוסים של המין הערבי המיבחר, אשר מחירם גדול מאד.

רגיל מאד בארץ הפרה, תערוכת הסים והחמור. היא מאחד את המעלות ואת החסרונות של שתי הבהמות יחד. הוא יותר חזק, יותר סבלן, דורש פחות בנחם אל

הַאֲכִילָה מִן הַפֹּסִים. אָכַל לְעֹמֶת נָה הָיָא יוֹתֵר עֵקֶשׁ וּפְחוֹת
מִבֵּין מִמֶּנּוּ. מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לְעִבּוּדוֹת קָשׁוֹת וּמַכְנִיּוֹת.

מִלְחָמָה (מִלְחָמָה) מִלְחָמָה

בְּהִמָּה מוֹעִילָה וְרַבַּת הָעֶרֶב בְּאֶרֶץ הַנֶּמֶל. גִּמְלָה

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא בַעַל דְּבָשֶׁת אַחַת. הַתּוֹעֵלֶת, אֲשֶׁר הוּא
מָבִיא לְיוֹשְׁבֵי הַמִּדְבָּר, יְדוּעָה וּבִצְדָק קָרְאוּ לוֹ אֲנִי
הַמִּדְבָּר. בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא בְּהֵמַת הַמָּשָׂא הַעֲקָרִית. הוּא
מִצְטָן בְּסִבְלָנוּתוֹ וּבְסִפּוּקוֹ הַקָּטָן בִּיחָם לְאִכְלָה. הַפְּלָחִים
מִשְׁתַּמְשִׁים בְּגַמְלִים גַּם לַחֲרִישָׁה. בְּשָׂרוֹ נִחָשֵׁב לְמֵאֵבֶל
תַּאֲוָה, וְהַבְּדוּאִים הָעוֹסְקִים בְּגִדּוֹל גַּמְלִים שׁוֹתִים אֶת
חֶלְבָם.

כְּתוּר חָיָה אֲשֶׁר מְגַדִּלִים בְּבָתִּים וּבְחֲצֹרוֹת בְּשָׂכִיל
בְּשָׂרָה יֵשׁ לַחֲזִיר אֶת אֲרָנָת הַבָּיִת¹⁵³.

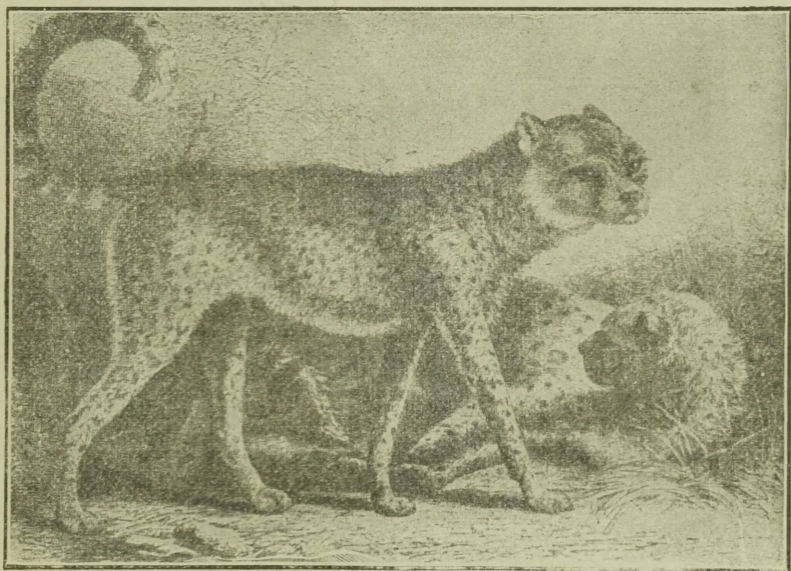
הַכְּלָבִים וְהַחֲתוּלִים הֵם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיּוֹת
בִּיתִיּוֹת לְמַחְצָה. אֵלֶּה וְאֵלֶּה נִמְצְאוּ בְּמִסְפָּרִים גְּדוּלִים
בְּעָרִים וּבְכִפְּרִים מְבֹלִי בְּעָלִים.

עוֹפּוֹת הַבָּיִת שֶׁל הָאֵבֶר הָאֶרֶצִי־יִשְׂרָאֵלִי הֵם אוֹתָם
בְּעָלֵי הַגֶּנֶף שֶׁל הָאֵבֶר בְּכָל הָאֶרְצוֹת. הָעוֹפּוֹת הַעֲקָרִים
הֵם: הַתְּרַנְגָּל, הַתְּרַנְגָּלֶת וְהַיּוֹנָה, אֲבָל נִמְצְאוּ גַם תְּרַנְגוּלֵי
חֹדָה, אֲזִיזִים וּבְרָאזִיזִים, בְּפֶרֶט אֲצֵל הָאֵבֶרִים הַיְּהוּדִים
וְהַצִּרְקָסִים.

בֵּין הַחַיּוֹת אֲשֶׁר אֵי־אֶפְשָׁר לְקַרֵּא בִּיתִיּוֹת אֲבָל אֲשֶׁר
אוֹתָן מְגַדִּלִים הָאֵבֶרִים בְּאֶרֶץ יֵשׁ לַחֲזִיר אֶת הַדְּבוּרָה
וְאֶת תּוֹלַעַת הַמָּשִׂי.

חיות השדה

היונקים: חיות טורפות מעטות בארץ ישראל.
הארייות, אשר לפי עדות כתבי המקדש היו שכיחים בה,
נשמדו ואינם יותר. לעתים רחוקות אפשר לפגוש בארץ
נמר¹⁵⁴, אשר יקרא לפעמים גם ברדלס¹⁵⁵ בפרט בחלק

ברדלס

הצפוני של הארץ, בסביבות הלגונות והסרמון. שם ומצא
גם הדוב הסורי. שכיחים בארץ השונגרא¹⁵⁶, התול
המים הסי בקצות הנזאב והשוועל ויותר מהם
הצבוע¹⁵⁷, רבות מאד החיות הדומות לשועל הידועות
בשם זאבים, ציזים או תנים¹⁵⁸. הם מתאספים בלילה

לַעֲדוֹת גְּדוֹלוֹת וּמִשְׁמִיעִים קוֹל יִלְלָה לֹא נִעִמָּה הַדּוֹמָה
לְבָבִי¹⁵⁹. לְאָדָם הֵם אֵינָם מְסַכְנִים; כִּי עוֹשִׂים שְׁמוֹת
נוֹדָאוֹת בְּתוֹךְ עוֹפוֹת הַבַּיִת וְגַם בְּכַרְמֵי גֶן, בַּפְּרָדֵסִים
וּבְמִקְשֵׁים (שָׂדוֹת אֲבִיחִים).

צָבֹעַ

בְּכָל הָאָרֶץ מִתְחַלְכִּים עֲדָרִים וְעֲדָרִים, חֲמִשָּׁה-שָׁשָׁה
בְּעֶדֶר, צָבִים¹⁶⁰ הַמַּצְטַנִּים בְּיָפִים וּבְרִגְלֵיהֶם הַקָּלוֹת. בְּנֵי
הָאָרֶץ צָדִים אוֹתָם בְּשִׁבִּיל בְּשָׂרָם הָרָךְ וְחֲטָעִים. אִם צָדִים
אֶת הַצָּבִי חַי, יִהְיֶה לְחַיַּת הַבַּיִת וְנִשְׁאָר קָשׁוּר אֶל בַּעֲלָיו.
קְרוֹבֵי מִשְׁפָּחָה לַצָּבִי הוּא הַיָּעֵל¹⁶¹, הַדִּישׁוֹן¹⁶²,
הָאֵיל¹⁶³. בַּמִּדְבָּר שָׂכִים עוֹד הָעֶרְוֹד אוֹ חֲמוֹר הַבֶּר.

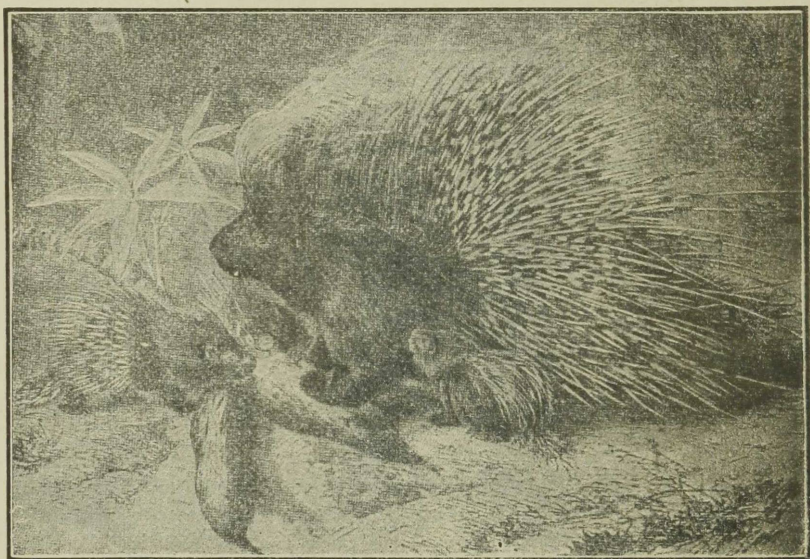
בְּתוֹר חַיָּה אֲשֶׁר מְרַבִּים לְדַלֵּק אַחֲרֶיהָ וּלְצוּדָהּ יֵשׁ לַחֲזוּפִיר
אֶת אֲרֻנָּתָה הַבָּרָה. בְּמִקְוֵמוֹת רַבִּים בְּפָרֶט בְּבִצּוֹת וּבְעֵבִי
הַחֲרָשׁ אֲשֶׁר עַל שֹׁפֶת הַיַּרְדֵּן רְגִילִים חֲזִירֵי בָרֶה¹⁶⁴ או

חֲזִירֵי

חֲזִירֵי יָעַר. בְּהָרִים אֲשֶׁר מִמְעַרְב לַיָּם הַמֶּלֶח חַי מִן
תַּחַשׁ הַיָּדוּעַ בְּשֵׁם הַשֶּׁפֶן¹⁶⁵. בְּשָׂרָה נֶאֱכָל. אֶל הַבְּרִית
הַקְטָנוֹת הַנִּמְצְאוֹת בְּמִסְפָּר גָּדוֹל בְּאַרְצָן מִתְחַסֵּים

החֲלָדִים¹⁶⁶, הַדְּרָבִים¹⁶⁷, הַקְּפוּדִים¹⁶⁸, הַסְּנָאִים¹⁶⁹, הַתַּחֲשִׁים¹⁷⁰,
הַצִּטְוֹנִים¹⁷¹, עֶבֶר הַבַּיִת, עֶבֶר הַשְּׂדֵה וְעוֹד.
הָעוֹפוֹת: מִמֶּלֶכֶת יַעֲלֵי הַכֶּנֶף גְּדוּלָּה וְעִצְיָמָה בְּאַרְצָן
יִשְׂרָאֵל. פֶּה עַל רֹאשֵׁי הַסְּלָעִים מִקֵּץ מִלֵּךְ בַּעֲלֵי הַכֶּנֶף
הָעִיטִים¹⁷² עִם בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ הַרְבֵּים וְהַשּׁוֹנִים. וְהָרָאשִׁים לֹא

הַדְּרָבִים

מִעֲפִים יֵתֵר מִיְּנֵי הָעוֹפוֹת הַדּוֹרְסִים: הַנְּשָׂרִים¹⁷³, הָאֵיִרִים¹⁷⁴,
הַדִּיִּירִים¹⁷⁴, הַדְּאָהִים¹⁷⁴, הַפְּרָסִים¹⁷⁵, הָעִינִיִּים¹⁷⁶, הַנְּעִיִּים¹⁷⁷,
הַתַּחֲמָסִים¹⁷⁸, הַנְּשִׁירִים¹⁷⁹ וְעוֹד. אֵלֵיהֶם, לֵאמֹר אֶל הָעוֹפוֹת
הַדּוֹרְסִים, מִתְנַחֲסִים גַּם עוֹפוֹת הַלְּיָלָה: הַלִּילִיתִים¹⁸⁰,
הַכּוֹסִים¹⁸¹, הַתְּנַשְׁמֹתִים¹⁸², הָאֵחִים¹⁸³ וְדוֹמֵיהֶם.

מִיָּדָן, כִּי אֵינֶם חֲסֵרִים בְּאַרְצָן גַּם אוֹתָם הָעוֹפוֹת, אֲשֶׁר
הַסִּבִּין הָאָדָם לָרְאוֹת סָבִיבוֹ בְּכָל הָעוֹלָם: הָעוֹרֵב,
הַצְּפֹרֶת¹⁸⁴, הַפְּנוֹנִית¹⁸⁵. עַל שֵׁפֶת הַיָּם נִמְצָא הַשֶּׁחַף¹⁸⁶,
עוֹף הַסְּעָרָה¹⁸⁷. בְּתוֹךְ עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בּוֹנִים אֶת קְנִיָּהֶם.

הָעֵיט

הָעֶפְרוֹנִי¹⁸⁸, הַשְּׁלֹוֹ¹⁸⁹. רְגִילִים בְּאַרְצָן הַדּוֹכִיפֶת¹⁹⁰,
יוֹנֵת הַסֵּלַע¹⁹¹, הַקּוֹרָא¹⁹² אוֹ הַחֲגִלָּה. בַּבְּצוֹת נָר
הַשְּׁקִנָּאִי אוֹ הַרְחָמָה¹⁹³, וּבַמִּדְבָּר בְּמִזְרַח הָאֲרָץ
הַנְּעֻמִּית¹⁹⁴. רַבִּים מְאֹד עוֹפוֹת הַשָּׁמַיִם, וּבְכָל מְקוֹם בְּתוֹךְ

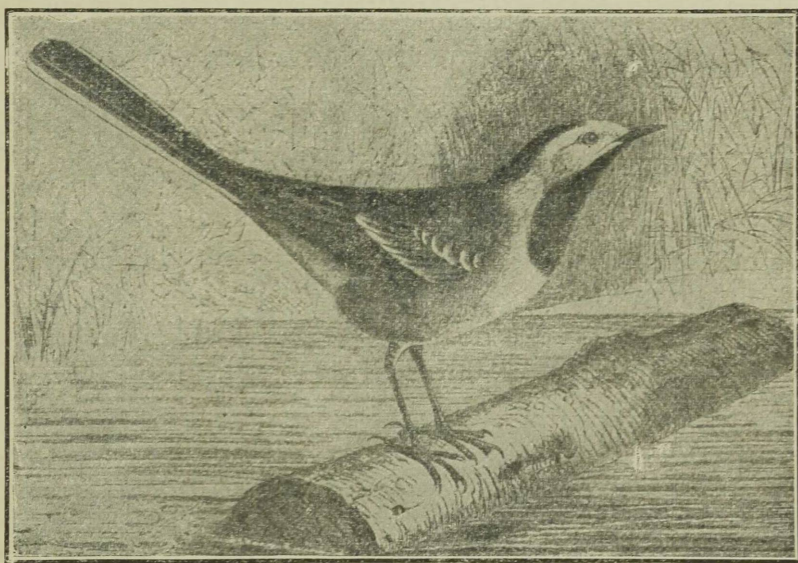
העצים, השיתחים, על שפת הנְהָרוֹת ופלגי המים נשמע
אֶפְצוּפִם הָעֵלוּ. היותר חשוכים בהם: הַזְמִיר¹⁹⁵ הַדּוֹגֵר
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַזְמִיר הַמְּיוֹחֵד לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַזְקָרָא
בְּעֶרְבִית בְּלָבּוּל, הַחוּחִי¹⁹⁶, הַקָּלִי¹⁹⁷, הַזְהָבִי מִן קָבִלִי,
אֲשֶׁר נּוֹצְתוֹ הַצְהוּבוֹת מְבִירוֹת אֶת הַזְהָב, הַזְרִיר¹⁹⁸,
הַפְּרוֹשׁ¹⁹⁹, הַנְּחִילִיאֵלִי²⁰⁰ ועוד רבים.

הדוכיפת

רבים מהם מצטיינים בלבוש נוצותיהם הנְהָדָר ורב
הגִּנְנִים. בין אלה יש להזכיר את העוף היותר קטן בְּאֶרֶץ
הַדּוֹמָה לְקַלִּיבְרִי וְאֲשֶׁר קָבֵל אֶת שֵׁם יוֹגֵק הַדְּבָשׁ.
כִּיפִי נּוֹצְתוֹ הַמְּגִנֹּת הוּא דוֹמָה לְפֶרֶח חֵי.
מְכַל בְּעָלֵי הַכֶּנֶף הַנּוֹפְרִים וְשָׁנִים רַבִּים הַמְּיוֹחֲדִים רַק
לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְשָׁנִים הֶגְרִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל בְּנֵי

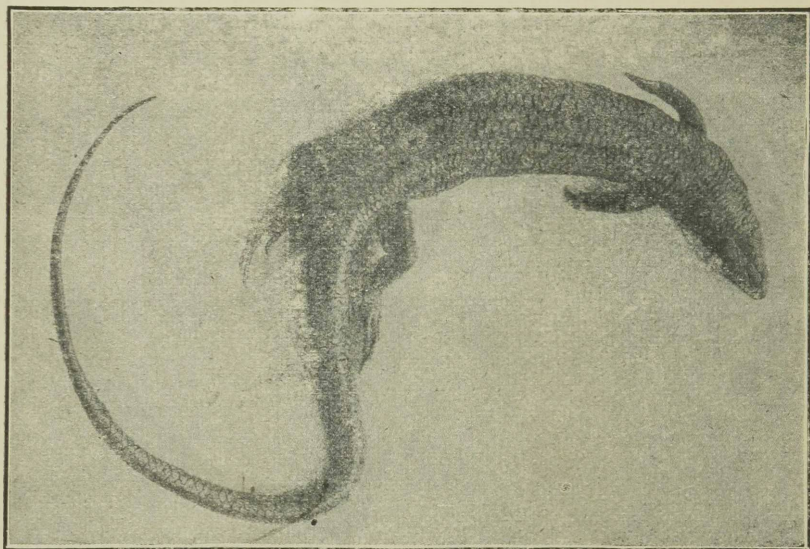
מִשְׁפָּחָתָם נְפוּצִים בְּיִתְרֵי הָאֲרָצוֹת. וַיֵּשְׁנֻם בְּאֵלֶּה אֲשֶׁר
בָּאִים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּקָּץ בְּעֵתִים יָדוּעוֹת. הֲלֹא הֵם הָעוֹפּוֹת
הַנּוֹדָדִים. וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיא אַחַת הַמְּהֻנּוֹת עַל הַדְּרָכַם,
וְנִשְׁאָרִים בָּהּ זְמַן מְהוּלָּה אוֹ יוֹתֵר אָרוּךְ. בִּינֵיהֶם בְּבִרְט
נִבְרָת הַחֲסִידָה²⁰¹, הַמּוֹפִיעָה בְּאֶרֶץ פַּעַמִּים בִּשְׁנָה²⁰².

הַנּוֹדָדִי

הַזּוֹחֲלִים. אֶל הַחַיּוֹת הָאֵלֶּה מִתְנַחֲסִים טָרֵם כָּל
הַנּוֹחָשִׁים, אֲשֶׁר רַבִּים מֵהֶם הֵם אֲרֻסִּים. כֵּן וַיֵּשְׁנֻם מִיָּנִים
רַבִּים שֶׁל לְטָאוֹת²⁰³. מִהֵן יֵשׁ לְהַזְכִּיר אֶת הַשְּׂמִמִּית²⁰⁴,
חִיָּה קְטַנָּה הַנּוֹמָצָא לַפַּעַמִּים בְּתוֹךְ הַבְּתִים²⁰⁵, אֶת
הַתַּנִּי²⁰⁶, הַחִי בְּנֶהֱרַח הַתְּכַלֵּת הַנוֹפֵל אֶל תוֹךְ הַיָּם הַגָּדוֹל

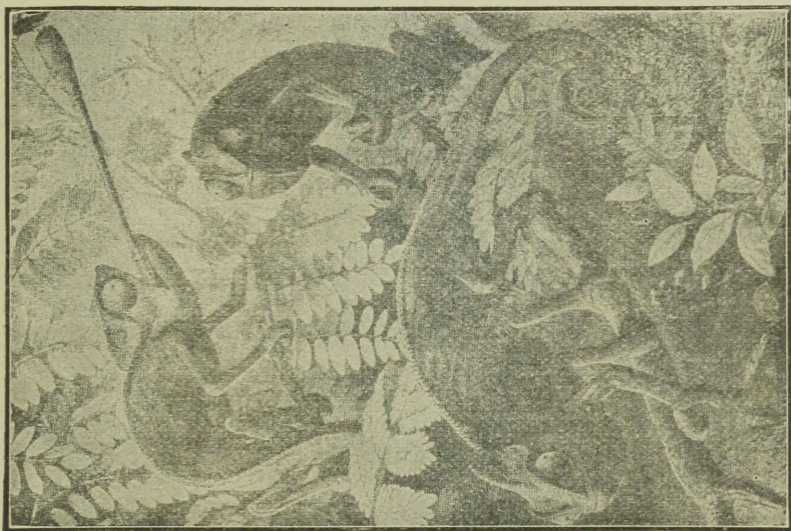
(נהר התנינים), התנשמת²⁰⁷ אשר לה הסגולה להחליף את צבע עורה. ישנן גם שלחופיות²⁰⁸ גדולות החיות בים וקמנות החיות על הנקשה. צפרדעים²⁰⁹ של כל המינים ועוד.

קטאה

החרקים²¹⁰, מיני החרקים רבים מאד. בשדות נפגשים למקביר הצלצל²¹¹, החרגול²¹², הנמלה²¹³, החפושית²¹⁴. בתוך הבתים או סביבותיהם ובוים יתושים, חפושיות הבית²¹⁵, הצרצר²¹⁶. אחת המפות היותר נוראות לארץ הוא הארבה למינהו. למזלה ועלה על הארץ רק לעתים רחוקות. במשך שלשים ויש שנה, אשר עברו מיום אשר נוסדו המושבות העבריות החדשות,

עָלָה הוּא רַק פַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה תִּרְעֵה וַיַּעַשׂ שְׁמוֹת נֹרָאוֹת
בְּבָרָמִים וּבַפְּרֹדֶסִים וַיֹּאכַל גַּם חֵלֶק גָּדוֹל מִתְּבוּאַת הַשָּׂדֶה.
הָעֲנָיִים אוֹכְלִים אוֹתוֹ.
בְּלִילֹת הָאָבִיב עָפָה בְּאוֹיֵר בְּרָמִית וַיִּקֵּן אִשׁ תּוֹלַעַת
הַיָּדוּעָה בְּשֵׁם נִחְלָת²¹⁷.

תַּנְשְׁמוֹת

הָעַבְיָשִׁים. הַמִּינִים הָעִיקָרִים שֶׁל הַסּוּג הַזֶּה בְּאַרְץ
יִשְׂרָאֵל הֵם: הָעַבְבִּישׁ הַרְגִּיל²¹⁸, הָעַבְבִּישׁ הַגָּדוֹל
הָאֲרָסִי²¹⁹ וְהָעֶקְרָב²²⁰. עִקִּיצַת הָעֶקְרָב גּוֹרָמַת כְּאֵב
גָּדוֹל, אָבֵל הַכָּאֵב עוֹבֵר אַחֲרָי וְזֶה יָדוּעַ.
הַדְּגָיִם. מִיָּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִלְּבַד יָם הַמֶּלַח עֲשִׂירִים
בְּדָגִים. בְּפָרֵט עֲשִׂירִים בָּהֶם יָם כְּנָרַת וְהַיָּרְדֵּן.

(ג) עולם הדומם.

בתוך אדמת ארץ ישראל אצור עשר מנרלי רב
הערך. בפרט עשיר במנרלים שונים גם המלח, המכיל
בקרבו מלח רגיל, אשלגן, ברזל, חלור, חמר ועוד. ולא
רק יס-המלח לבדו; בכל הכפר מסביב לו טמנים
אוצרות מנרליים רבים. מעינות הרפואה במקומות שונים
בארץ מעידים על עשרה בנפירות, ובעבר הירדן
מזרחה קרוב לעיר סלט נמצאו שכבות פוספט רבות
הערך היכולות לתת מ-70% עד 85% אורית או
פוספור.

בבקעת ירמוד וכן גם בדרום הארץ במקום הנקרא
קרנוב, אשר אומרים עליו כי הוא תמר העתיקה²²¹
נמצאו מעינות גפס. המלחמה הפריעה בעד החקירות
המדויקות בענין הזה. במקומות אחדים בארץ אפשר
למצא עקבות העבודה במכרי ברזל ונחשת בימי קדם.
בזמן האחרון מצאו פחמי אבן בהר הלכנון.
בכלל אפשר להגיד כי עוד לא נחקרה הארץ כראוי
ביחס לאוצרותיה המנרליים.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי

הַמַּעֲשֵׂה וְהַמַּסְתָּר

אֲדַמְתִּיהָ הַפּוֹרְתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעָשְׂתָהּ הַגָּדוֹל וְרַב
הַגִּנּוּנִים בְּצִמְחָהִים שׁוֹנִים נֶרְמָה כִּי הָרַב הַמְכָרִיעַ שֶׁל יוֹשְׁבֵי
הָאֶרֶץ עוֹסֵק בַּעֲבוּדַת הָאֲדָמָה. בְּמִישׁוּרִים וּבְעִמְקִים
זוֹרְעִים תְּבוּאוֹת הַשָּׂדֶה, עַל הַהָרִים נוֹטְעִים כֶּרְמֵי גֶפֶן,
וַיִּתִּים, תְּאֵנִים וַיִּתֵּר עֲצֵי פָרִי. בְּמִקְוֹמוֹת הָעֲשִׂירִים בְּמִים
נוֹטְעִים פְּרָדֵסִי תְּפִיחֵי וְהָב וַיִּתֵּר הָאֵילָנוֹת הַדּוֹרָשִׁים
הַשִּׁקָּאָה בְּקוֹץ.

עוֹסְקִים הָאֲכָרִים גַּם בְּזִרְעַת וּבְרִיקוֹת בְּגִנָּה, בְּגָדִיל
בְּהֵמוֹת וְעוֹפוֹת, בְּגָדִיל וּבִדְבוּרִים וְתוֹלַעַת הַמָּשִׁי.

חֲרָשֶׁת הַמַּעֲשֶׂה עוֹד טָרַם תְּתַפְתַּח בְּאֶרֶץ. אֲבָל כְּבָר
נַעֲשׂוּ הַתְּחִלּוֹת רַבּוֹת בְּמִקְצוֹעַ הַזֶּה. בֵּין עֲנָפֵי חֲרָשֶׁת
הַמַּעֲשֶׂה עוֹמְדִים בַּשּׂוֹרָה הָרֵאשׁוֹנָה מַעֲשֶׂה חֲנוּךְ, בְּפָרֶט
בְּמוֹשְׁבוֹת הַיְּהוּדִים: בְּרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן, בְּזִכְרוֹן יַעֲקֹב וּבְמִקְוֵה
יִשְׂרָאֵל; מַעֲשֶׂה הַסַּבִּין בְּשָׂכֶם, בְּלֹד וּבְעוֹד עָרִים רַבּוֹת;
מַעֲשֶׂה הַמָּשִׁי, מַעֲשֶׂה שֶׁמֶן וַיִּתֵּי, שֶׁמֶן שִׁימְשָׁמִין, שֶׁמֶן
פְּרָדִים. בְּמִקְוֹמוֹת רַבִּים בְּאֶרֶץ נִמְצְאוֹת טַחְנוֹת לְתִבּוּאָה,
טַחְנוֹת קֶשֶׁר וְגַם טַחְנוֹת מוֹם.

בִּירוּשָׁלַם עוֹסְקִים בַּעֲשִׂית בָּלִים יָפִים מַעֲצֵי נוֹת
וּמַצָּרֶה²²² וְקוֹנִים אוֹתָם אֲנָשֵׁי חוּץ לָאָרֶץ הַרְבֵּה מְאֹד
לְזָכְרוֹן יְרוּשָׁלַם וְאָרֶץ הַקְדוּשָׁה.

וְאַרְגָּנִים בָּאָרֶץ מְעִילֵי צֶמֶר שׁוֹנִים פְּשׁוּטִים וְנָסִים אֲשֶׁר
בָּהֶם מִתְכַּסִּים הַפְּלָחִים וּמְעִילִים דָּקִים, הַמְעִילִים הַשְּׁחוּרִים
שֶׁל הַבְּדוּאִים, שֶׁל הַפְּלָחִים הָעֲשִׂירִים וְגַם מְעִילִים מִמִּין
הַמּוֹבָחָר, מְעִילִים לְבָנִים, בְּעֵד עֲשִׂירֵי הָאָרֶץ. גַּם בְּנֵי
אֲרָפָה מִשְׁתַּמְּשִׁים בַּמְעִילִים בָּאֵלֶּה בָּעֵת נִסְיַעוֹתֵיהֶם
בָּאָרֶץ, כִּי מְנִינִים הֵם הַיֹּשֵׁב מִפְּנֵי קִרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ, בַּפֶּרֶט
בָּעֵת אֲשֶׁר אֲרִיךְ לִרְבֹּב עַל גֵּב בְּהֶמְהָ; בְּכַתְּבֵי הַקֶּדֶשׁ
הֵם נִקְרָאִים „בְּגֵדֵי חֹפֶשׁ לְרִבְבָּה“²²³.

מִשְׁעֵרוֹת הָעוֹיִם וְאַרְגָּנֵי הַצֶּמֶר אֲשֶׁר בּוֹ מְכַסִּים הַבְּדוּאִים
אֶת אֲהֻלֵּיהֶם הַנִּקְרָאִים בְּגִלְלָה זֶה „בְּתֵי שַׁעַר“ (בְּיֹת־שַׁעַר
בְּעֶרְבִית). כֵּן וְאַרְגָּנִים גַּם סָלִים שׁוֹנִים, מְהַצֵּלֹת בְּכַמוֹת
לֹא קִטְנָה.

עוֹסְקִים גַּם בְּעֵבוֹד עוֹרוֹת וּמִשְׁתַּמְּשִׁים לָזֶה בַּצֶּמַח
הַיְדוּעַ בְּשֵׁם אוֹג, אוֹ סֶמֶק²²⁴ אוֹ בַּעֲזֹרֶת קִלְפַת רְמוֹנִים.
בְּכָל הָאָרֶץ נַעֲשִׂים כָּלֵי יוֹצֵר שׁוֹנִים וּבְחֶבְרוֹן גַּם כָּלִים
פְּשׁוּטִים מְזֻכָּרִים.

בְּזֶמֶן הָאֲחֵרוֹן נוֹסְדוּ בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּתֵי חֲרֹשֶׁת שׁוֹנִים
לְעִבּוֹדַת הַבְּרִזָּל וְלְעִבּוֹדַת אוֹתָם הַדְּבָרִים הַנְּחוּצִים לְכַנָּן

קָתִים: רַעֲפִים לַגִּיט, לִזְחֹת צִמְנֹת לְרַצְפֵּי חֲבִית, לִבְנֵי
סִיד וְצִמְנֹת וְעִיד.

כְּמוֹ כָּל הָאֲרָצוֹת עֹסְקִים רַבִּים מִיּוֹשְׁבֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
גַּם בְּמִסְחָר. מִטָּרַת הַמִּסְחָר הוּא לְחֹצִיא מִן הָאֶרֶץ אֶת
אִתָּם הַדְּבָרִים הַנִּמְצָאִים בָּהּ בְּכַמּוֹת יוֹתֵר גְּדוֹלָה מִחֲבֵמֹת
הַנִּצְרָכָה לָהּ וּלְהַכְנִים אֶל תּוֹכָהּ מֵאֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת דְּבָרִים
הַחֲסֵרִים בָּהּ. וְיֵשׁ מִסְחָר חִיצוֹנִי וּמִסְחָר פְּנִימִי. הַמִּסְחָר
הַחִיצוֹנִי הוּא הַמִּסְחָר עִם אֲרָצוֹת נִכְרִיּוֹת. הוּא נַעֲשֶׂה עַל
גְּבוּלוֹת הָאֶרֶץ. עָרֵי הַמִּסְחָר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הֵן הָעָרִים
אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם: עֶזְרָה, יָפוֹ, קֶסְרִיָּה, חִיפָה, עֲבוֹ
צוֹר וְצִיִּדוֹן. הַמִּסְחָר הַפְּנִימִי, מִטָּרַת הוּא לְהַפִּיץ בְּתוֹךְ
הָאֶרֶץ אֶת הַסְּחָרוֹת הַבָּאוֹת מִחוּץ לָאֶרֶץ וּלְאַסֹּף אֶת
סְחָרוֹת הָאֶרֶץ, לְמַעַן לְשַׁלֵּם אוֹתָן אֶל עָרֵי הַחֵף וּמִשָּׁם
לְחוּץ לָאֶרֶץ. עָרֵי הַמִּסְחָר הַפְּנִימִי הֵן כָּל הָעָרִים בָּחוֹת
אִי יוֹתֵר גְּדוֹלוֹת וּלְפַעֲמִים גַּם בְּפָרִים.

אֲחֵרֵי אֲשֶׁר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא אֶרֶץ עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה
וְחִרְשֵׁת הַמַּעֲשֶׂה עוֹד לֹא הִתְפַּתְּחָה בָּהּ בְּמִדָּה מְרֻבָּה,
שׁוֹלֶסֶת הָאֶרֶץ הַזֹּאת לְחוּץ לָאֶרֶץ אֶת תּוֹצְאוֹת אֲדָמָתָהּ²²⁵
וּמִקְבֵּלָת מִחוּץ לָאֶרֶץ תּוֹצְאוֹת חִרְשֵׁת הַמַּעֲשֶׂה אִי תּוֹצְאוֹת
הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר אֵינָן שְׂכִיחוֹת בָּהּ: תֵּחַ, קֶבֶה, עֲצִים
לִבְנֵי וְעוֹד.

הַמִּסְחָר הַחִיצוֹנִי נַעֲשֶׂה בְּאֵינִיּוֹת, אֵינִיּוֹת קְטוֹר וְאֵינִיּוֹת

תָּרַן, הִבָּאוֹת אֶל חֲפֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹת שׁוֹנוֹת:
מִרוֹסִיָּה, מֵאוֹסְטְרִיָּה, מִגֶּרְמָנִיָּה, מִתּוֹרֵקִיָּה, מִיּוֹן, מִצִּרְפָּת,
מֵאַנְגְלִיָּה וּמֵאִיטָלְיָה.

נוֹסְעִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

כְּמוֹ גַם לְנִסְיוֹנוֹת, יָבִלּוּ בְּמִשְׁךְ זְמַן רַב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ רַק
בְּגִבּ בְּהֵמוֹת, בְּפֶרֶט בְּדִבְשֵׁת גְּמֵלִים, לְחַעֲבִיר סְחוּרוֹת
מִמְקוֹם לְמְקוֹם. תְּצִיּוֹן נִפְרָץ הָיָה לְרֹאוֹת אֲרָחוֹת גְּמֵלִים
נִדְלָלוֹת, וּבָהֶן מֵאוֹת אוֹ גַם אֲלָפִים שָׁל גְּמֵלִים עוֹבְרוֹת
בְּאֶרֶץ לְאַרְבָּה וּלְרַחֲבָה, מֵעֲרֵי הַחֹף אֶל פְּנֵים הָאֶרֶץ

¹תִּסְדֵּר תּוֹת הוּא דְּפִי מִסְפֵּד הַאֲמֹת הַבָּאוֹת מִכָּל אֶרֶץ וְאֶרֶץ.

וּמִפְּנֵי הָאָרֶץ אֶךְ עָרֵי הַחֵף. אֵךְ בְּמִשְׁךְ עֲשָׂרִים וְחֲמִשָּׁה
שָׁנָה הָאֲחֵרוֹנוֹת נִבְנוּ מִסְּלוֹת בְּרָזֶל רַבּוֹת וְגַם נִסְּלוּ מִסְּלוֹת
מְרֻצָּפוֹת אֲבָנִים, בְּבִישִׁים, אֲשֶׁר עָלִיתָן אֲפָשָׁר לְנִסֵּעַ
וּלְהַעֲבִיר סְחוֹרוֹת בִּשְׁנָלוֹת. הַבִּישׁ תְּרֹאשׁוֹן מִיָּפוֹ
לִירוּשָׁלַיִם, נִבְנָה עוֹד לִפְנֵי הַמֵּשִׁים שָׁנָה²²⁶.

עָתָה מִבְּסָפָה אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל רִשֶׁת שְׁלֵמָה שֶׁל כְּבִישִׁים.
וְאַלֶּה הֵם:

(1) מִיָּפוֹ לִירוּשָׁלַיִם. הוּא גִּנּוּר לְשָׁנִים אֶת אֲדָמַת מִקְנֶה
יִשְׂרָאֵל אֲצֵל יָפוֹ וְאֲדָמַת דִּילָב וּמוֹצָא אֲצֵל יְרוּשָׁלַיִם.
מִשְׁתַּמְשִׁים בּוֹ תְּרֵבָה אֲבָרֵי הַמּוֹשְׁבוֹת אֲשֶׁר מִדְּרוֹם לִיָּפוֹ.
(2) מִירוּשָׁלַיִם לִירֵיחוֹ אֲשֶׁר נִמְשָׁךְ בִּזְמַן הַמִּלְחָמָה עַד
סֵלֶט אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַנִּדְּרוֹן מִזְרָחָה.

(3) מִירוּשָׁלַיִם לְחֶבְרוֹן. גַּם הוּא נִמְשָׁךְ בִּזְמַן הַמִּלְחָמָה
עַד בָּאָר שֶׁבַע בְּדָרוֹם הָאָרֶץ.

(4) מִירוּשָׁלַיִם לְעֵין כָּרֶם. כְּבִישׁ שֶׁל קִילוֹמֶתֵרִים
אַחֲדִים.

(5) מִלְטָרוֹן אֲשֶׁר עַל הַדֶּרֶךְ יָפוֹ-יְרוּשָׁלַיִם עַד גִּזְלִים
אֲשֶׁר מִדְּרוֹם לַמּוֹשְׁבָה "בָּאָר טִיבִיָּה". הוּא עִיבָר עַל פְּנֵי
הַמּוֹשְׁבוֹת עֶקְרוֹן וְגִדְרָה (נִבְנָה בִּזְמַן הַמִּלְחָמָה).

(6) מִבֵּית-דָּגוֹן אֲשֶׁר עַל הַדֶּרֶךְ "יָפוֹ-יְרוּשָׁלַיִם" דֶּרֶךְ
רֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן וְעִדִּי-הַגִּיז לְרַחְבוֹת. נִבְנָה מֵאֵת הָאֲבָרִים
הַיְּהוּדִים.

(7) מִיָּפוּ דֶּרֶךְ טוֹל־כָּרֶם לִשְׁכֶם. הַכְּבִישׁ הַזֶּה נִפְסַק בֵּין הַכְּפָרִים בִּיר־עַדֶּשׁ וְקַלְקֵלִיָּה. הוּא עוֹבֵר עַל פְּנֵי הַמוֹשְׁבָה "פֶּתַח־תְּקוּהָ".

(8) מִירוּשָׁלַיִם לִשְׁכֶם וּמִשָּׁם דֶּרֶךְ גִּינִין אִי עֵינֹנִים וְעַמֶּק יוֹרְעָאֵל עַל פְּנֵי הַמוֹשְׁבוֹת מְרַחֲבָה וְתֹל־עַדֶּשׁ עַד נֶצֶרֶת.

(9) מַחִיפָה דֶּרֶךְ נֶצֶרֶת לְטַבְרִיָּה וּמִשָּׁם דֶּרֶךְ הַמוֹשְׁבוֹת מַגְדָּל, רֹאשׁ פִּנָּה וּמִשְׁמֵר־הַיַּרְדֵּן עַד דְּמִשְׁק.

(10) מֵרֹאשׁ פִּנָּה לְצָפֶת.

(11) מִגִּידָה עַל פְּנֵי הַמוֹשְׁבָה מְטוֹלָה לְצִידוֹן.

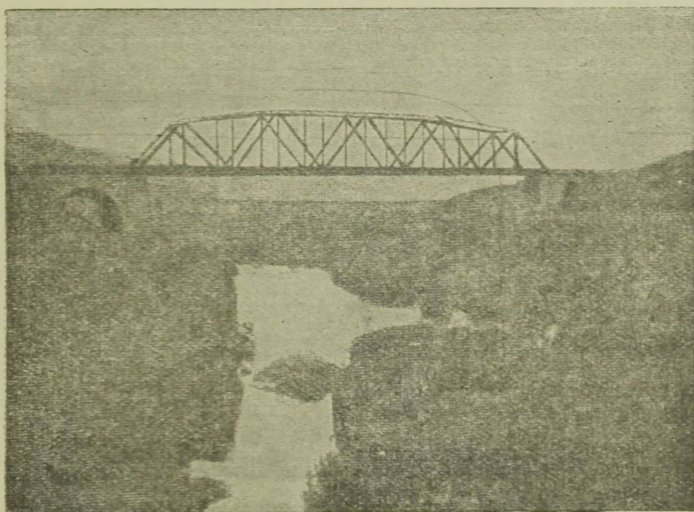
(12) מִכְּפַר פְּרָדִים דֶּרֶךְ הַמוֹשְׁבָה וְכֶרֶן יַעֲקֹב עַד הַמוֹשְׁבָה מְרַח.

(13) דֶּרֶךְ הַמוֹשְׁבָה עַתְלִית. שְׁנֵי הַכְּבִישִׁים הָאֲחֵרִים נִכְנָו מֵאֵת הָאֲכָרִים הַיְּהוּדִים. אֲפָשָׁר כִּי נִשְׁלַמָּה הָרִשֶׁת הַזֹּאת עוֹד יוֹתֵר. חֲשָׁבוּ לִבְנוֹת כְּבִישׁ מִטוֹל־כָּרֶם דֶּרֶךְ הַמוֹשְׁבוֹת חֲדָרָה, וְכֶרֶן יַעֲקֹב וְעַתְלִית לְחִיפָה. חֲשָׁבוּ גַם אֶחָד כְּבִישׁ מֵעֵבֹ לְצָפֶת וּמֵרֹאשׁ פִּנָּה לְמְטוֹלָה. וּמִחֲשָׁבוֹת כְּאֵלֶּה, בָּעֵת שֶׁהַכְּבִישִׁים נְחוּצִים לְצָרְפִי הַמְלַחֲמָה יוֹצְאוֹת מֵהָר אֶל הַפֶּעַל.

יוֹתֵר נִכְבְּדָה לְטוֹבוֹת הַמִּסְחָר רִשֶׁת מְסֻלוֹת הַכְּרָוֶל.

עָתָה נִמְצְאוֹת בְּאֶרֶץ מְסֻלֹת הַבְּרָנָה הָאֵלֶּה:

- (1) מִיָּפוֹ לִירוּשָׁלַם. הִיא עֹבֶרֶת בְּדֶרֶךְ הָעָרִים לַדֹּר וּבְמִלָּה עַל פְּנֵי הַמּוֹשְׁבוֹת בֵּין שָׁמֶן וְהַר טֹיֵב.
- (2) מִדַּמְשֶׁק לְמִיזְרִיָּה. הַמְּסָלָה הַזֹּאת נִבְנְתָה לְמַעַן לְהוֹצִיא אֶת הַטִּי הַזֶּה לְחִיץ לְאֶרֶץ דֶּרֶךְ דַּמְשֶׁק וּבִירוֹת. וּבְאִפֵּן הַזֶּה הָיְתָה בִירוֹת אֲשֶׁר בְּסוּרֶיהָ לְאַסֵּת מַעַרְבֵי הַחֹף שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

נֶאֱשָׂר מְסֻלַת הַבְּרָנָה עַל נָהָר וְרִמּוֹה.

- (3) מִדַּמְשֶׁק בְּדֶרֶךְ אֲדָרְעִי (דְּרֵעַ בְּעֶרְבִית) לְמִדִּינָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ עֶרֶב. הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת נִבְנְתָה לְמַעַן עוֹלֵי הַרְגֵּל מִהַמּוֹשְׁלִימִים הָעוֹלִים שָׁנָה שָׁנָה בְּהַמּוֹנִים גְּדוֹלִים מִתּוֹרְכֶיהָ וּמֵאֲרָצִית אַחֲרוֹת לָעָרִים הַקְּדוּשׁוֹת לָהֶם לְמִדִּינָה וּלְמִקְדָּה. הִיא נִקְרָאת מְסֻלַת הַבְּרָנָה הַחֲגִזִית.

(4) מחיפה דרך עמק יזרעאל לאדרעי ובאופן הזה גם לדמשק. היא עוברת על פני המושבה מרחביה אצל התחנה עפולה וגם במרחק הצי שעה מהמושבה מלחמיה ענה קטן מחבר את תחנת בלד-שיד, אשר היא התחנה הראשונה של הדרך הזאת, עם העיר עכו.

(5) מלד, התחנה הראשונה של מסלת הברזל יפו—ירושלים הולכת מסלת ברזל צפונה דרך טול-כרם

תחנת מסלת הברזל בחיפה.

וג'נין עין-גנים עד עפולה, אשר היא תחנת מסלת הברזל חיפה—אדרעי, בתוך עמק יזרעאל. על ידי המסלה הזאת מחברת ירושלים עם דמשק.

(6) מתחנת ודי-צראר של מסלת הברזל יפו—ירושלים פונה מסלת ברזל דרומה עד באר שבע ועד אל-עונה אשר במדבר.

(7) בעת המלחמה בנו האנגלים מסלת ברזל ממצרים עד דרומה של ארץ ישראל, עד העיר עזה. המסלה הזאת נמשכה עד באר שבע ובאופן הזה התחברו כל מסלות ארץ ישראל עם המסלות אשר במצרים.

מן התחנה ראנאק של מסלת הברזל דמשק – בירות הולכת מסלה אחת צפונה עד אלפו ושם מתחברת עם מסלת הברזל הבגדדית. היא המסלה הגדולה החולקת מקונסטנטינפול עד העיר בגדד. על ידה מתחברות כל מסלות ארץ ישראל עם מסלות תורכיה ועל ידן עם מסלות כל ארפה. וזה פותח למסחר ארצנו דרך רבת הערך מאד, כי היא ארצנו תמצא על אם הדרך בתוך רשת מסלות הברזל הגדולה, המכסה את כל העולם הישן, מקנפטיאן אשר בדרום אפריקה עד פריס, לונדון, ברלין, פטרוגראד וגם ולדיוסטוב במזרח אסיה.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ

(א) יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַקְּלָלִים.

יֹשְׁבֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יְדוּעִים בְּשֵׁם עֲרָבִים אוֹ עֲרָבִים־סוּרִים. אֵךְ אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיד עֲלֵיהֶם, כִּי הֵם עֲרָבִים, בְּנֵי עֲרָב. הֵם, בְּאֵמֶת, צֹאצְאֵי אוֹהֶם הָעַמִּים, אֲשֶׁר יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ בְּעֵת אֲשֶׁר הָיָא נִכְבְּשָׁה מֵאֵת הָעֲרָבִים וְאֲשֶׁר קִבְּלוּ בְּמִשְׁדַּח הַזֶּמֶן אֶת אֲמוֹנֵת הָעֲרָבִים, אֲמוֹנֵת הָאִישָׁלָם, וְאֵת שִׁפְתָּם. בְּתוֹכָם הָיוּ הַיְּהוּדִים הָרַב הַיּוֹתֵר גָּדוֹל. וְחַד עִמָּהֶם הָיוּ גַם יְוֹנִים וְרוֹמָאִים. מִיָּבֵן, כִּי גַם הָעֲרָבִים הַכּוֹבָשִׁים, וְאַחֲרֵיהֶם גַּם בְּנֵי עַמִּים אֲחֵרִים אֲשֶׁר הוֹפִיעוּ בְּאֶרֶץ בְּזִמְנִים שׁוֹנִים: נוֹשְׂאֵי הַצֶּלֶב, פֶּרָסִים, מְצָרִים וְעוֹד, אֲשֶׁר הִתְנַשְּׁבוּ בָּהּ וְנִכְלְעוּ בְּתוֹכָם. כָּלֶם מְדַבְּרִים עִתָּה עֲרָבִית, וְלָכֵן יְדוּעִים הֵם בְּשֵׁם עֲרָבִים. רַק הֵם בְּעֵצָמָם אֵינָם קוֹרְאִים לָהֶם עֲרָבִים. בְּמִשְׁדַּח אֵלֶּה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, אֲשֶׁר עָבְרוּ מִיּוֹם אֲשֶׁר כָּבְשׁוּ הָעֲרָבִים אֶת הָאָרֶץ, שָׁכְחוּ יוֹשְׁבֵיהָ אֶת לְאוֹמֵיהֶם וְאֵת צוּר מַחְצְבָתָם.

בְּשֵׁם עֲרָבִים, עֲרָב, קוֹרְאִים בְּאֶרֶץ לְיוֹשְׁבֵי הַמִּדְבָּר, אֲשֶׁר הֵם צֹאצְאֵי בְּנֵי קֶדֶם, אֲשֶׁר יֹשְׁבוּ תָמִיד בְּמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹ צֹאצְאֵי הָעֲרָבִים הַכּוֹבָשִׁים, אֲשֶׁר הָיוּ לָהֶם קְרוּבֵי הַגּוֹעִי. הֵם יְדוּעִים גַּם בְּשֵׁם בְּדוּאִים²²⁷.

האפרים, העיבדים את האדמה וקראים בארץ
פְּלָחִים²²⁸. הפלחים יושבים במקומות קבועים, בונים להם
בתים וקפריס. בתיהם בארץ הערים—בתי אבן ובשפלה
בתי חמר. חלונות אין בבתיהם; האור בא רק דרך
הפתח ובדרך הזאת יוצא גם העשן בעת אשר עושים
בתוך הבית אש להתחמם נגדה בדרך או לבשל את

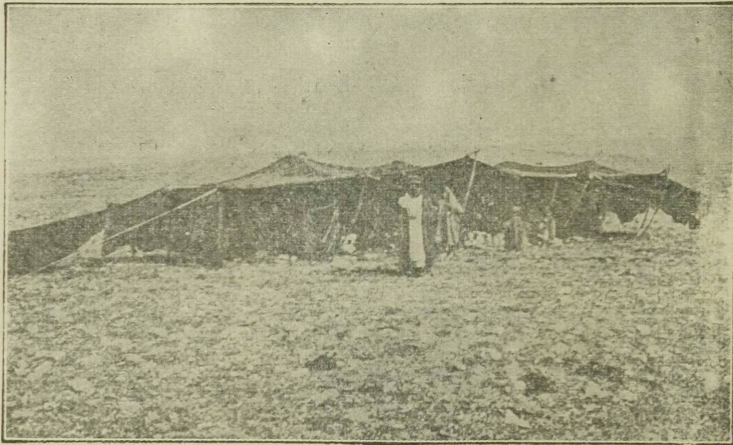

הבדואים ברשים

האכל. לפעמים רגילים להחזיק בתוך הבתים האלה גם
את בהמות הבית.

הבדואים אינם יושבים במקומות קבועים. הם עוסקים
בגדול צאן ודקר ולכן נוודים הם עם עדריהם למצא
להם מרעה. הם אינם בונים להם בתים, כי אם יושבים

בְּאַהֲלִים. הָאֲהָלִים עָשׂוּם אֶרֶג הַנְטֻה מִשַּׁעַר הָעֵזִים וְלִבֵּן
נִקְרָאִים הֵם בְּפִי יוֹשְׁבֵיהֶם בְּשֵׁם בְּיֹת-שַׁעַר לֵאמֹר
בְּתֵי שַׁעַר וְהֵם נוֹתְנִים מַחֲסֶה טוֹב מִנָּשִׁם. רָכֶם שְׁחֹרִים²²⁹.
הַבְּדֹאִים יוֹשְׁבִים בְּמִזְרַח הָאָרֶץ וּבְדִרְוֹמָה. אֵךְ יִשְׁנִם
גַּם בְּפָנִים הָאָרֶץ. שְׂבָטִים אֲחֵדִים יוֹשְׁבִים בְּמִקְוֹמוֹת
קְבוּעִים וְעוֹסְקִים גַּם בַּעֲבוּרַת הָאֲדָמָה. הֵם נִפְלִים

אהל בדואים

מִהַפְּלָחִים בָּנוּהָ כִּי אֵינָם בּוֹנִים לָהֶם בָּתִּים וְיוֹשְׁבִים
בְּאַהֲלִים. אֵת מִקְוֹמוֹת אֲהֲלֵיהֶם הֵם מַחְלִיפִים לְפִי תְּקוּפוֹת
הַשָּׁנָה. בְּקִיץ הֵם נוֹטִים אוֹתָם עַל רֵאשֵׁי הַנִּבְקָעוֹת וּבַחֶרֶף
בְּתוֹךְ הַבְּקָעוֹת, בֵּין עֵצִים וְשִׁיחִים אֲשֶׁר יְכוּלִים לְהוֹות
לָהֶם לְסִתְרָה מִפְּנֵי הַרוּחוֹת הַקָּרִים.

בְּמִשָּׁךְ עֲשָׂרוֹת הַשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת הִתְיַשְּׁבוּ בָאָרֶץ

יִשְׂרָאֵל בְּמִסְפַּר חֲשׂוֹב אֲרָבָּסִים, אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִן־קִנְיָן אַחֲרֵי
אֲשֶׁר נִבְבְּשָׁה הָאָרֶץ הַזֹּאת מֵאֵת הָרִיבִּים וּמִבּוֹלְגָנֶיהָ.
אַחֲרֵי אֲשֶׁר נִקְרְעָה מֵאֵת תּוֹרְכֶיהָ. מִסְפָּרם גָּדוֹל בְּפֶרֶט
בְּעֵבֶר תִּנְדֹּן מִנְחָה. בְּקִסְרֶיהָ עַל שֵׁשֶׁת הַיָּם הַגָּדוֹל
יוֹשְׁבִים בּוֹשְׁנֵי־אֲקִים אֲשֶׁר יֵצְאוּ מֵאֶרֶץ בּוֹסְנִיָּה אַחֲרֵי אֲשֶׁר
נִבְבְּשָׁה מֵאֵת הָאוֹסְטְרִים. הַבּוֹשְׁנֵי־אֲקִים מִדְּבָרִים שְׁפָה
סְלוֹוִית. נִמְצְאוּ בָּאָרֶץ, אַף כִּי בְּמִסְפָּר קָטָן תּוֹרְכֵמֶנִים,
הַיּוֹשְׁבִים בְּאַחֲלִים וְגַם קִיֻּרִידִים הַבָּאִים מִקִּיֻּרִידִיסְטֵן עִם
עֲדָרֵי צֹאן גָּדוֹלִים.

בְּעָרִים יוֹשְׁבִים גַּם בְּגֵי עַמִּים אַחֲרִים: יוֹנִים, אֲרִמִּינִים,
תּוֹרְכִים, פֶּרְסִים. לֹא מְעַטִּים בָּהֶם הַבּוֹשִׁים, אֲשֶׁר הוֹבְאוּ
אֶל הָאָרֶץ בְּתוֹר עֲבָדִים וְאַחֲרֵי כֵן שִׁחָדְרוּ בְּפִקְוֹדֵת
הַמֶּמְשָׁלָה. אֵינָם הִסְרִים גַּם צוּעֲנִים. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
הַקְדוּשָׁה לְכָל הָעַמִּים מְשַׁכָּה אֵלֶיהָ רַבִּים מִבְּגֵי עַמִּי
אַרְפָּה הַשּׁוֹנִים. הַיּוֹתֵר מֵרַבִּים בָּהֶם הֵם הַתִּרְמִנִּים. אֲפֹשֶׁר
לִמְצֹא אוֹתָם בְּכָל עָרֵי הָאָרֶץ, אֲבָל בְּפֶרֶט גָּדוֹל מִסְפָּרם
בִּירוּשָׁלַם, בְּיָפוֹ וּבְחִיפָה. סְמוּךְ לְשֵׁלֶשׁ הָעָרִים הָאֵלֶּה
בְּנוֹ הֵם שְׁלֹשׁ מוֹשְׁבוֹת גָּדוֹלוֹת וְיָפוֹת, רַפָּאִים אֲצֵל
יְרוּשָׁלַם (בְּעֵמֶק רַפָּאִים), יָפוֹ אֲצֵל יָפוֹ, וּבֶרְמֶל (לְרֵגֶל הַר
הַבֶּרְמֶל) אֲצֵל חִיפָה, וּבִהֵן עוֹסְקִים הֵם בְּמִסְחָר, בְּמִלָּאכּוֹת
שׁוֹנוֹת וְגַם בְּעִבּוּדֵת הָאֲדָמָה. מְלֶכֶד שְׁלֹשׁ הַמוֹשְׁבוֹת
הָאֵלֶּה יִסְדּוּ הֵם עוֹד חֲמֵשׁ מוֹשְׁבוֹת לְעִבּוּדֵת הָאֲדָמָה:

שָׁרוּנָה (בְּעֶמֶק הַשָּׁרוּן)²³⁰ מִצָּפוֹן לְיָפוֹ, וּלְהֵלָמָה מִצָּפוֹן
לְלֹד, הַרְדְּהוּף מִדְרוֹם לְחִיפָה עַל שְׂפַת הַיָּם וּבֵית לָחֶם²³¹
וְאֵם-אֶל-עַמּוּד אוֹ וּלְדֹהִיִּים מִמְּזֻרַח לְחִיפָה, מִצָּפוֹן לְעֶמֶק
יִזְרְעֶאל.

הָרֶב הַמְכָרִיעַ שֶׁל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֵם מוֹשְׁלִימִים
לֵאמֹר מֵאֲמִינַת הָאִישָׁלָם, הִיא הָאֲמִינָה אֲשֶׁר מִכִּירָה אֶת
אֲחֵדוֹת הָאֵל כְּפִי אֲשֶׁר לִמַּד נְבִיאָהּ מִחִמָּד.
הַמוֹשְׁלִימִים נִחְלָקִים לְכַתּוֹת רַבּוֹת, אֶדְ שְׁתֵּים מֵהֶן הֵן
הָעִיקָרִיּוֹת. הָאֶחָת מִתְנַהֲגָת רַק עַל פִּי סִפְרָם הַקָּדוֹשׁ
הַיָּדוּעַ בְּשֵׁם אֶל-קוֹרְאָן אֲשֶׁר נִכְתַּב מֵאֵת הַנְּבִיא מִחִמָּד
בְּעֶצְמוֹ. בְּנֵי הַכְּתָה הַזֹּאת נִקְרָאִים שְׁעִיִּים וּבְנֵי הַכְּתָה
הַשְּׁנִיָּה קָבְלוּ גַם אֶת הַנוֹסְפוֹת אֶל הַסִּפֵּר הָרִאשׁוֹן, אֶת
הַסֵּנָה (מִשְׁנָה)²³² וְלִבְנֵי נִקְרָאִים סְנִיִּים. מִסִּפְרֵי הַסְּנִיִּים
יֹתֵר גָּדוֹל מִמִּסְפַּר הַשְּׁעִיִּים. אֶל הַסְּנִיִּים מִתְנַחֲסִים
הָעַרְבִים וְהַתּוֹרָבִים וְאֵל הַשְּׁעִיִּים – הַפָּרָסִים. רַב יוֹשְׁבֵי
אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הֵם סְנִיִּים. אֲכָל יִשְׁנָם גַּם שְׁעִיִּים בְּצָפוֹן
הָאָרֶץ, הַנִּקְרָאִים פַּה מִתְאִילִים אוֹ מִתְאִלִּיִּים. הֵם קִנְאִים
גָּדוֹלִים בְּעִנְיַי הָאֲמִינָה וּמִתְנַחֲסִים בְּאִיבָה אֶל בְּנֵי אֲמִנוֹת
אַחֲרוֹת.

לֹא קָטָן הוּא מִסְפַּר הַנוֹצְרִים בְּאֶרֶץ. הֵם יוֹשְׁבִים לֹא
רַק בְּעָרִים, כִּי אִם גַּם בְּכִפְרִים בְּתוֹר עֵיבָדֵי אֲדָמָה,
בְּפָרֶט בְּסִבְיֹבוֹת יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית לָחֶם בִּיהוּדָה וּבְסִבְיֹבוֹת

נִצְרֶת בְּגָלִיל. הֵם מְתַחֲסִים אֶל כָּל הַכְּתוּת הַשּׁוֹנוֹת אֲשֶׁר
בְּתוֹךְ אֲמוֹנֵת הַנוֹצְרִים וּבִכְפָּרֵט אֶל שְׁלֹשׁ הַכְּתוּת הָעִיקָרִיּוֹת:
נוֹצְרִים וְגֵנִים אוֹ מִזְרָחִים, נוֹצְרִים לְטִינִים אוֹ מַעֲרָבִים וְגַם
פְּרוֹטֶסְטַנְטִים מִכָּל הַמִּינִים.

מִלְבָּד בְּגֵי הָאֲמוֹנוֹת הָאֵלֶּה יִשָּׁנָם בְּאֶרֶץ עוֹד בְּגֵי
אֲמוֹנָה אַחֶרֶת, בְּגֵי אֲמוֹנֵת הַדְּרוֹזִים. הַדְּרוֹזִים בְּמוֹצָאָם
דּוֹמִים לְכָל בְּגֵי הָאֶרֶץ הַזֹּאת וְרַק נִבְדָּלִים בְּאֲמוֹנָתָם
הַמַּעֲרָבִית מִיִּסּוּדוֹת הָאִישׁלָם הַנוֹצְרִיּוֹת וְאוֹלֵי גַם מֵעֲבוֹדַת
הָאֱלִילִים יָחַד. הֵיא יוֹתֵר קְרוּבָה אֶל הָאִישׁלָם.

וְאַחֲרֵי כִי בְּמִשָּׁךְ הַרְבֵּה מְאוֹת שָׁנִים חַיִּים הַדְּרוֹזִים
מִבְּלִי לְהִתְעַרֵּב עִם יוֹתֵר יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ, הָיוּ הֵם לְשֹׁכְט
מִיּוֹחָד, שֹׁכְט הַדְּרוֹזִים. מוֹשָׁכָם בְּהָרֵי הַלְבָּנוֹן וּבִכְפָּרֵט
בְּהָרֵי בָשָׁן, הַנִּקְרָאִים עַל שְׁמָם בְּפִי יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ גִּ' בָּל-
דְּרוֹז, לֵאמֹר הֲרִי-הַדְּרוֹזִים, וְגַם בִּכְפָּרִים אַחָדִים בְּיוֹתֵר
חֲלָקֵי הָאֶרֶץ.

הַמִּסְפָּר הַכִּלְלִי שֶׁל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ הוּא כִּשְׁמוֹנֶה
מֵאוֹת אָלֶף וּבִהֶם מְאֹד אָלֶף יְהוּדִים וּכְשִׁמוֹנִים אָלֶף
נוֹצְרִים.

(ב) הַיְּהוּדִים

רַק מֵעַטִּים מְאֹד הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר גִּשְׁאָרֵי בְּאֶרֶץ בְּתוֹר
יְהוּדִים מִיָּמִים מְקֻדָּשִׁים. כָּל בְּגֵי עַמֵּנוּ הַיּוֹשְׁבִים עִתָּה בְּאֶרֶץ

יִשְׂרָאֵל הִתְאַסְּפוּ וּבָאוּ אֵלֶיהָ מִכָּל אֶרְצוֹת הַגּוֹלָה וְלִבָּן
שׁוֹנִים הֵם בְּשִׁפּוֹתֵיהֶם, בְּמִנְהֻגֵיהֶם, בְּמִלְבוּשֵׁיהֶם וּבְאוֹפֵן
חַיֵּיהֶם. בְּכָל זֹאת אֲפָשָׁר לְחַלֵּקם לִשְׁנֵי חֻלְקִים עִיקָרִים:
יְהוּדֵי הַמַּעֲרָב וַיְהוּדֵי הַמּוֹרָח. אֶל הָרֵאשׁוֹנִים מִתְּנַחֲסִים
כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בָּאוּ מֵאֶרְצוֹת אֲרֶפֶה הַשּׁוֹנוֹת: מְרוֹסִיָּה,
גְּלִיצִיָּה, רֹמְנִיָּה, הוֹיְנְגְרִיָּה, גֶּרְמַנִּיָּה וְגַם מֵאֲמֵרִיקָה. כְּמַעַט
כָּלם מְדַבְּרִים אֶת אוֹתָהּ הַשָּׂפָה, אֲשֶׁר יְסוּדָהּ הִיא הַשָּׂפָה
הַגֶּרְמַנִּית וְנוֹסְפוּ אֵלֶיהָ מִלְכָּד מִלִּים עֲבָרִיּוֹת רַבּוֹת גַּם
מִלִּים מֵאוֹתָן הַשְּׁפוֹת אֲשֶׁר בָּהֶן מְדַבְּרִים הָעַמִּים, אֲשֶׁר
בְּקִרְבָּם הֵם יֹשְׁבוֹ: מִלִּים רוֹסִיּוֹת, פּוֹלִנִּיּוֹת, אֲנְגֵלוֹיֹת וְעוֹד.
הַיְּהוּדִים הָאֵלֶּה יְדוּעִים בְּשֵׁם כָּלְלִי אֶחָד: אֲשֶׁרְגֵּנִזִּים.
אֶל יְהוּדֵי הַמּוֹרָח מִתְּנַחֲסִים יְהוּדֵי אֶרְצוֹת מַעֲרָב אֲסִיָּה:
תּוֹרֶכִיָּה, פָּרַס, אֲסִיָּה הַתִּיכוֹנָה (בּוֹכְאָרָה), קִנְקִי, יְהוּדֵי
עֶרֶב אֹז, יוֹתֵר נָכוֹן, יְהוּדֵי תִיֶּמֶן, יְהוּדֵי חֲצִי אֵי־הַבְּלֻקִּנִּים,
לֵאמֹר תּוֹרֶכִיָּה הָאֲרֶפֶאִית, יוֹן, סֶרֶכִיָּה וּבִילְגֶרֶיָּה וְגַם יְהוּדֵי
צִפּוֹן אֲפִרִיקָה, מִמַּצְרַיִם אֲשֶׁר בְּמוֹרָח עַד מְרוֹקוֹ אֲשֶׁר
בְּקִצֵּה הַמַּעֲרָב.

אִף כִּי הַיְּהוּדִים הָאֵלֶּה בָּאִים מֵאֶרְצוֹת שׁוֹנוֹת הֶרְחוֹקוֹת
בְּאַמֶּת בִּיגִיטֹן כֶּרְחוֹק מוֹרָח מִמַּעֲרָב, אִף כִּי מְדַבְּרִים הֵם
שְׁפוֹת שׁוֹנוֹת, סִפְרֻדִּית, עֶרֶבִית, תּוֹרֶכִית, פֶּרְסִית, גִּירוֹנִית
וְעוֹד, בְּכָל זֹאת אֲפָשָׁר לֵאחַד אוֹתָם לֵאגִידָה אַחַת בְּשֵׁם
יְהוּדֵי הַמּוֹרָח, יֵעַן כִּי בְּאוֹפֵן חַיֵּיהֶם וּבְמִלְבוּשֵׁיהֶם הֵם

נושאים עליהם את הותם המזרח, את חותם הארצות
החמות, וען כי מנהגיהם הדתיים מקרבים אותם ביניהם
ומרחיקים במדה ידועה מאת יהודי המערב, וען כי
באופן קריאתם בשפתנו העברית הם קרובים ביניהם
ונבדלים מאת יהודי ארצה האשכנזים.

בנחם לשפות המדברות בתוכם גחלקים יהודי

ילדים תימנים

המזרח לשתי עדות גדולות: עדת הספרדים ועדת
המערבים. הספרדים הם אפאצאי גולי ספרד, המדברים
גם עתה את השפה, אשר דברו אבותיהם בשבתם
בארץ ספרד. המערבים הם יהודי אפון אפריקה,
המדברים ביניהם ערבית.

באשר גדל בזמן האחרון מספר יהודי תימן בארץ,

נִפְרְדוּ גַם הֵם לַעֲדָה מִיּוֹחֶדֶת, עֲדַת הַתִּיּוֹמָנִים. מִקֶּדֶם
הַתִּיּוֹמָנִים הֵם אֶל עֲדַת הַסִּפְרָדִים, אַךְ כִּי מִדְּבָרִים הֵם
בִּינֵיהֶם עֲרָבִית. אֶל עֲדַת הַסִּפְרָדִים מִתְּחַסִּים גַּם הַיְּהוּדִים
הַמְּדַבְּרִים פַּרְסִית, גּוֹרָנִית, תּוֹרְכִית, יְהוּדִי בּוֹכָאֲרָה וְעוֹד.
בְּזֶלֶל אֲפָשָׁר לְהַגִּיד, כִּי הָעֲדָה הַסִּפְרָדִית הִיא הָעֲדָה
הַרְשָׁמִית בְּאַרְצָן וְהָרַב הָרֵאשִׁי שָׁלָה הַנוֹשֵׂא אֶת הַשֵּׁם
רֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן, נִחָשֵׁב לְבֹא כַח כָּל יְהוּדֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי הַמַּמְשָׁלָה, וְנִקְרָא הָכֵם בִּשְׂםִי גְּלֵאמִר הָרַב הָרֵאשִׁי.
הַיְּהוּדִים הָאֲשֻׁכְנָזִים, אֲשֶׁר הֵם עֲתָה רַב מִנֵּן וְרַב בְּנֵן
שֶׁל חִשּׁוֹב הָעֵבְרִי בְּאַרְצָנָהּ, מִסִּפְרָדִים לְכוֹלָלִים לִפְנֵי
הָאַרְצוֹת, אֲשֶׁר מִתֵּן יָצְאוּ: יֵשׁ כּוֹלָל הַיִּנְגֵּרִית, כּוֹלָל
נְרִמְנִית וְהוֹלֵנְדִית (כּוֹלָל הו"ד)²³³, כּוֹלָלִים אֲחֵדִים שֶׁל
יְהוּדֵי רוֹסִיָּה, גְּלִיצִית וְרוֹמְנִית. בְּזִמָּן הָאֲחֵרִין נּוֹצֵר גַּם
כּוֹלָל אֲמֵרִיקָה. בְּרֵאשִׁית כָּל הָעֲדָה עוֹמֵד וְעַד כָּל הַכּוֹלָלִים
עַם רַב כּוֹלָל אֶחָד הַנִּחָשֵׁב לְרֵאשִׁית כָּל יְהוּדֵי רוֹסִיָּה
(הָאֲשֻׁכְנָזִים). אֶל עֲדַת הָאֲשֻׁכְנָזִים מִתְּחַסִּים הַגֵּרִים מִבְּנֵי
רוֹסִיָּה, אֲשֶׁר מִסִּפְרָם חֹשֵׁב בְּאַרְצָן²³⁴.

בְּתוֹךְ יְהוּדֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְצִינֹת מִשְׁפָּחוֹת מִסִּפְר
בְּגָלִיל, בְּבֶפֶר פְּקִיעִין שֶׁל יְהוּדִים הָעוֹסְקִים בְּעִבּוּדֵת
הָאֲדָמָה וְהַדּוּמִים בְּכָל פְּרָטִיהֶם לְפָלְחִים הָעֲרָבִים. יֵשׁ
לְחֹשֶׁב כִּי הֵם שְׂרֵדֵי צֶאֱצָאֵי הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּאַרְצָן
בְּיָמֵי קֶדֶם, בְּזִמָּן שֶׁכָּל עַם יִשְׂרָאֵל יָשָׁב עוֹד עַל אֲדָמָתוֹ.

בְּעִיר שָׂכֶם נִמְצְאָה קְהֵלָה קְטָנָה שֶׁל שְׁמֵרוֹנִים,
הֵם הַשְּׂרִידִים הַמְּעַטִּים שֶׁל הַשְּׁמֵרוֹנִים אוֹ הַכּוֹתִים,
אֲשֶׁר בִּימֵי הַבַּיִת הַשֵּׁנִי הָיוּ לָעַם מְיוֹחָד, לָעַם, אֲשֶׁר בְּמַעַט
תָּמִיד הִתְחַשֵּׁב בֵּין אוֹיְבֵי הַיְּהוּדִים. הֵם צָאֲצְאֵי עֲשֶׂרֶת
הַשְּׁבָטִים אֲשֶׁר הִתְעַרְבוּ עִם עַמִּים אֲחֵרִים עוֹבְדֵי אֱלֹהִים.
מִסְפָּרָם עָתָה—בְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים נֶפֶשׁ.

בִּירוּשָׁלַיִם נִמְצְאוּת מִשְׁפָּחוֹת אֲחֵדוֹת שֶׁל קָרָאִים.
בְּזֶמֶן הָאֲחֵרֹן נִצְרָה חֲלוּקָה חֲדָשָׁה שֶׁל יְהוּדֵי אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל, הַיּוֹשֵׁב הַיֶּשֶׁן וְהַיּוֹשֵׁב הַחֲדָשׁ. אֵל הָרֵאשׁוֹן
מִתְנַהֲסִים אוֹתָם הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בָּאוּ אֶל הָאֶרֶץ בְּמִשְׁוֹךְ
מֵאוֹת הַשָּׁנִים הָאֲחֵרוֹנוֹת תַּחַת הַשְּׁפָעַת הַרְגֵּשׁ הַדָּתִי לְבָר.
הֵם הִתְיַשְׁבוּ בְּעָרִים: בִּירוּשָׁלַיִם, בְּחֶבְרוֹן, בְּצֶפֶת וּבְטַבְרִיָּה
וַיִּסְבּוּ בָּהֶן קְהֵלוֹת עֲבָרִיּוֹת נִכְבָּדוֹת. בִּירוּשָׁלַיִם וַיַּע
מִסְפַּר הַיְּהוּדִים עַד חֲמִשִּׁים אֶלֶף נֶפֶשׁ. וּבְאִיֶּפֶן הָיָה הֵם
שְׁתֵּי שְׁלִישִׁיּוֹת שֶׁל כָּל יוֹשְׁבֵי הָעִיר; בְּטַבְרִיָּה הֵם הָרַב
הַמְּכָרִיעַ; שְׁבַעַת אֲלָפִים בְּתוֹךְ שְׁמוֹנֶת אֲלָפִים תּוֹשְׁבִים
וּבְצֶפֶת הֵם גַּם כֵּן כִּשְׁתֵּי שְׁלִישִׁיּוֹת שֶׁל כָּל הַתּוֹשְׁבִים;
שְׁמוֹנֶת אֲלָפִים מִשְׁלָשָׁה עָשָׂר אֶלֶף. הַיְּהוּדִים הָאֵלֶּה לָקְחוּ
חֶלֶק גָּדוֹל בְּבִנְיַן הָעָרִים הָאֵלֶּה וּבַהֲתַפְתְּחוֹתֵנָּה.

אֵף כִּי רַבִּים מִהַיְּהוּדִים הָאֵלֶּה עוֹסְקִים בְּמִסְחָר
וּבְמִלָּאכּוֹת שׁוֹנוֹת, גָּדוֹלָה מְאֹד עֲנִיּוּתָם, כִּי יוֹשְׁבִים הֵם
צְפוּפִים בְּתוֹךְ הָעָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אֵין בָּהֶן מְקוֹרוֹת רַבִּים

לכלכלה. ולכן חיים רבים מהם מן החלוקה, לאמר
מבסר הצדקה הבא אליהם מחזין לארץ מאחיהם
הנדיבים, אשר יסרו את קפת רבי מאיר בעל הגם
(רמב"ן)²³⁵ לטובת אחיהם יושבי ארץ סקודישה.

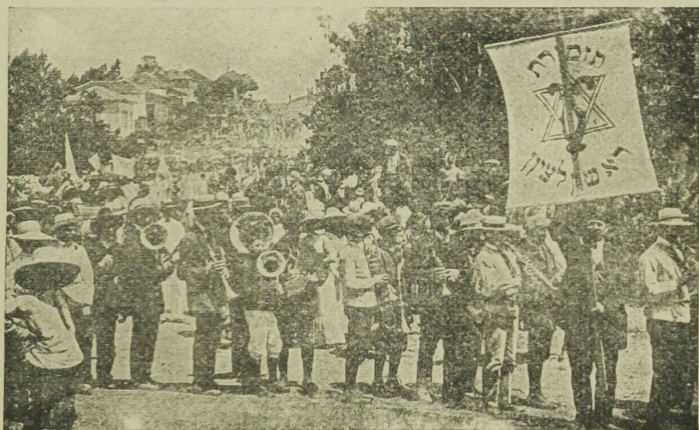
אכל בשנת התרמ"ב הונחה אכן הפנה לישיב החדש
בארצנו החלו לבא אל תוכה אנשים, אשר מנמנם

יהודי חורש (מן ונקדו).

היתה להחיות את הארץ השוממה ועל ידה להחיות גם
את עם ישראל הסובל וסורי חנוף וסורי הנגש בארצות
גלותו, אנשים, אשר מנמנם היתה להשיב לעם ישראל
את ארצו ולאדך ישראל את עמה לבנות בית נאמן בעד
חלק העם, אשר נשיב לשבת בארצו ומרפו רוחנו מקור
אור וחסים לאותו החלק, אשר יהיה נאלץ להשאר בגולה.

חלוצי הישוב הקדש הנה לא הסתפקו בפנה אחת בארץ. הם יסדו מושבות בכל חלקי הארץ ובמושבות האלה הם עוסקים בעבודת האדמה. ובכל מקום אשר ידרכה עליו בך רגל האבר היהודי שבה הארץ לתהיה ויהי לגן עדן. ובכל מקום אשר הרגיש היהודי תחת פפית רגליו את ארצו, שם גם הוא לתהיה ויהי לאיש

חגיגה ברחבות

אחר; הנה השליך מעליו את פכלי הנלות ויהי לאיש חי השואף לחיים טבעיים, לחיים של כבוד, הן בחייו הפרטיים, והן בחייו הציבוריים והלאומיים. כששים מושבות, לאמר כששים ערים חדשות, יסדו בני הישוב הקדש בארץ. ובכל המושבות האלה מתפתחים חיים חדשים, חיים הנושאים עליהם את חותם ימי קדם

וְשָׁנִים קְדָמוֹנִיּוֹת, בָּעֵת אֲשֶׁר חַי עִם יִשְׂרָאֵל חַיֵּי הַפֶּשַׁע
בְּאַרְצוֹ וַיַּחֲד עִם זֶה חַיִּים הַנוֹשָׁאִים עֲלֵיהֶם חוֹרֵם הַהִשְׁקָלָה
הָאֲנוּשִׁית הַכְּלָלִית.

מִלְבָּד זֶה יָסְרוּ בְּגֵי הַיָּשׁוּב הַחֲדָשׁ קְהֵלוֹת נִכְבָּדוֹת
בְּעָרֵי הָאֶרֶץ כְּמוֹ כִּיפּוֹ וּבְחִיפָה. וְעַל יְדֵיהֶם בָּא זֶרֶם חֲדָשׁ
גַּם אֶל הַקְהָלוֹת הָעִתִּיכוֹת.

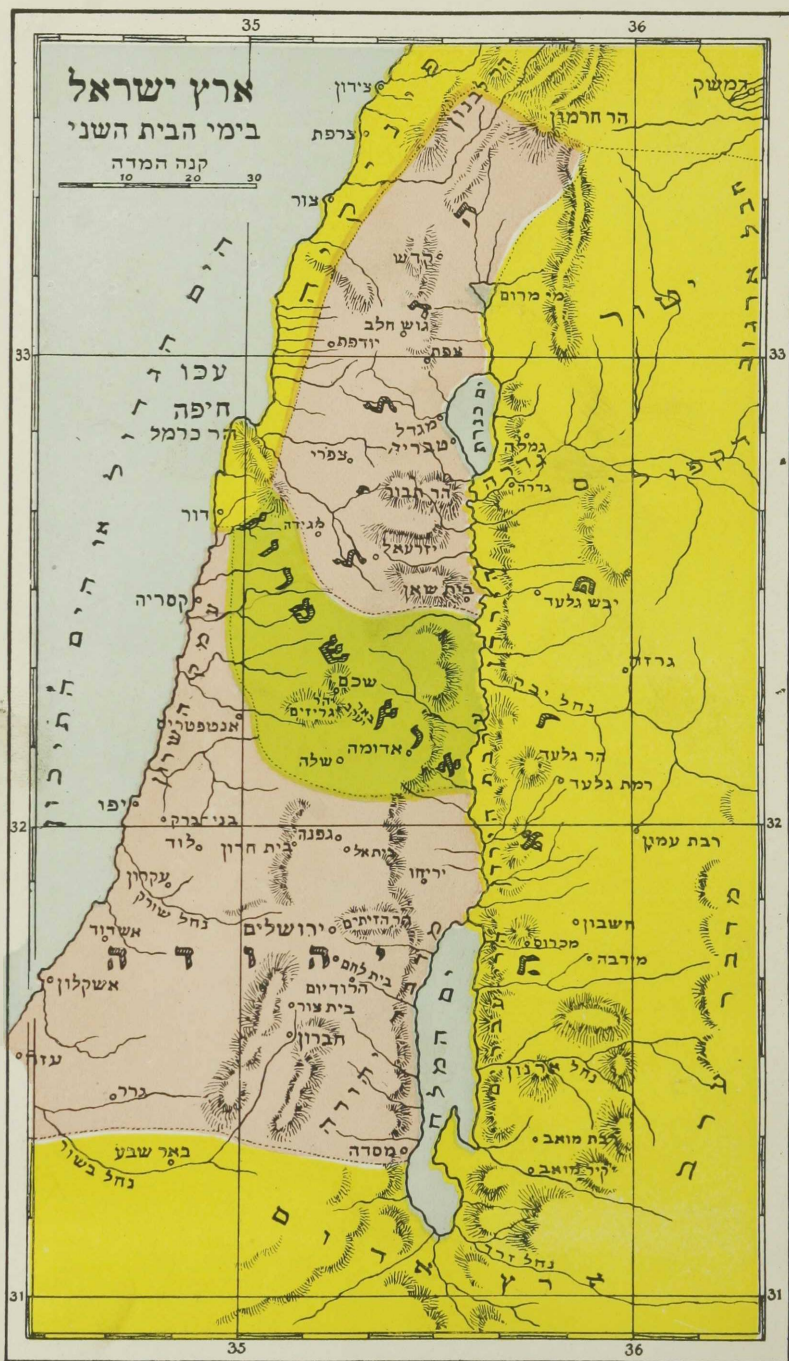

פָּרֵשׁ יְהוּדִי (שׁוֹכֵן)

נִחְלָצוּ הַיָּשׁוּב הַחֲדָשׁ הַבִּינָה כִּי כְּמוֹ שֶׁנֶּחֱזֵק לְהַשִּׁיב
לְעַם יִשְׂרָאֵל אֶת אֶרְצוֹ, נֶחֱזֵק לְהַשִּׁיב לוֹ גַּם אֶת שְׂפָתוֹ,
הִיא שְׂפַת נְבִיאֵנוּ וְקְדוּשֵׁינוּ, שְׂפַת כִּפְרוּתֵנוּ וְתַפְלוּתֵנוּ,
הַשְּׂפָה אֲשֶׁר גַּם עֲתָה מְאַחֲדֶת אֶת כָּל חִלְקֵי הָעָם. הֵם
הַבִּינָה מֵהַ נִדְלָה הִרְעָה אֲשֶׁר מֵבִיא לָנוּ בְּלִבּוֹל הַשְּׂפּוֹת.

אֲשֶׁר בָּחַן מִדְּבָרִים בְּנֵי עַמּוּי בְּכָל אֲרָצוֹת פְּוֹנִיָּהֶם, וְאֲשֶׁר
אוֹתָן מְבִיאים אִתָּם הַשָּׂבִים מִן הַגּוֹלָה, וַיִּנְסְדּוּ בְּכָל הָאָרֶץ,
בְּמוֹשְׁבוֹת וּבְעָרִים רַשָּׁת בְּתֵי סָפֵר, אֲשֶׁר בָּהֶם הַשָּׂפָה
הָעִבְרִית הַשְּׁלֵטָה; בְּתֵי סָפֵר, אֲשֶׁר בָּהֶם נִלְמָדִים כָּל
הַמַּדְעִים בַּשָּׂפָה הָעִבְרִית. וּבְכָר הַיְנָחָה בִּירוּשָׁלַם אֶבֶן
הַפִּנֵּה לְיִסוּד מִכָּל־לָהּ²³⁶ עִבְרִית! הַדּוֹר הַצָּעִיר שֶׁל
הַיָּשׁוּב הַחֲדָשׁ מִתְחַנֵּךְ כָּלֹי רַק בַּשָּׂפָה הָעִבְרִית וְצִלְצוּל
הַשָּׂפָה הַזֹּאת, צִלְצוּל שָׂפָה חֲדָה, נִשְׁמַע בְּפוֹת אֶלְפֵי
יָלָדִים בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

מִמֶּסְפֵּר הַכָּלָלִי שֶׁל יְהוּדֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמֵאָה אֶלֶף
נַפְשׁ. הַחֶלֶק הַשְּׁלִישִׁי אוֹ מֶעֱט יוֹתֵר מִתְנַחֵם אֶל הַיָּשׁוּב
הַחֲדָשׁ. אֵךְ הַיָּשׁוּב הַזֶּה מִתְחַנֵּק תָּמִיד עַל יְדֵי בָחוּת
חֲדָשִׁים הַבָּאִים מִחוּץ לָאֶרֶץ וְעַל יְדֵי הַבָּחוּת הַיּוֹתֵר
טוֹבִים שֶׁל הַיָּשׁוּב הַזֶּה הַנִּלְוִים עֲלָיו.

ארץ ישראל

בימי הבית השני

קנה המידה

10 20 30

35

36

33

33

32

32

31

31

35

36

פֶּרֶק יְשִׁמִּי הָאָרֶץ לְחִלָּהּ

(א) בִּימֵי קָדָם

גַּם בְּזֶמֶן שֶׁהָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ וַיָּשְׁבוּ בָּהּ
לְבִטָּח לֹא הִגִּיעוּ הֵם תָּמִיד לְנִבְלֻתָהּ הַטְּבָעִים. בַּמַּעֲרָב
סָגְרוּ לִפְנֵיהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ אֶל הַיָּם הַפְּלִשְׁתִּים וּבְחִלָּק
הָאָרֶץ הַצְפוֹנִי – הַכְּנַעֲנִים, אֲשֶׁר הָיוּ יְדֻעִים בְּשֵׁם
הַצִּידוֹנִים וְהַצּוֹרִים, וּבִשְׁפַת הָעַמִּים פִּינִיקִיִּים.
בְּחִלָּק הַדְּרוֹמִי שֶׁל הָאָרֶץ, בָּהֶר שַׁעִיר, יָשְׁבוּ הָאֲדוֹמִים.
וּבְמִזְרַח הָאָרֶץ יָשְׁבוּ בְּנֵי מוֹאָב, בְּנֵי עַמּוֹן וּבְנֵי קָדָם.
דָּוִד הַמֶּלֶךְ כָּבַשׁ אֶת הָעַמִּים הָאֵלֶּה מִלְּבַד הַצּוֹרִים
וְהַצִּידוֹנִים וַיְשִׁימֵם לָמָס. אֵךְ אַחֲרֵי כֵן שָׁבוּ הֵם לַעֲמֹד
בְּרִשּׁוֹת עַצְמָם.

וְהָאָרֶץ, אֲשֶׁר בָּהּ נֶאֱחָזוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, נִחְלָקָה לְשָׁנִים
עֶשֶׂר חֶלֶק כְּמִסְפַּר שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל. בְּחִלָּק הַדְּרוֹמִי בֵּין
יַם־הַמֶּלַח וְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָשְׁבוּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי שֹׁמְעוֹן.
צְפוֹנָה, בָּהֶר וּבְבִקְעַת תִּרְהֵן יָשְׁבוּ בְּנֵי בִנְיָמִן וּבִשְׁפֵלָה
בְּנֵי דָן. עוֹד יוֹתֵר צְפוֹנָה, בֵּין תִּרְהֵן וּבֵין הַיָּם, יָשְׁבוּ בְּנֵי
אֶפְרַיִם וְאַחֲרֵיהֶם חֲצִי שְׁבֵט הַמְּנַשֶּׁה. צְפוֹנָה מְמַנַּשֶּׁה,
בְּעַמֶּק יִזְרְעֶאל וּבְבִקְעַת תִּרְהֵן, יָשַׁב שְׁבֵט יִשְׁשָׁכָר

וּמִמַּעֲרֵב לוֹ, בְּאֶרֶץ הַכְּרָמַל וּבְכָקְעוֹת אֲשֶׁר סָבִיב לוֹ,
שָׁבֵט זְבוּלֹן. בַּחֲלָק הַיּוֹתֵר צְפוֹנִי שֶׁל הָאָרֶץ יֵשְׁבוּ בְּנֵי
נַפְתָּלִי בְּמִזְרָח, בְּנֵי אֲשֶׁר בְּמַעֲרֵב וּבַחֲלָק אֶחָד מִשְׁבֵּט דָּן
לְהִגָּל הַר הַרְמוֹן.

שְׁנֵי שְׁבָטִים וַחֲצִי יֵשְׁבוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה: רְאִיכֶן
בְּדֶרוֹם הָאָרֶץ עַל גְּבֹול מִזְאֵב, גֵּר בַּחֲלָק הָאֲמֻצָּעִי, בְּאֶרֶץ
גִּלְעָד, וַחֲצִי שְׁבֵט מְנַשֶּׁה בַּחֲלָק הַצְּפוֹנִי, בְּאֶרֶץ גִּילָן וּבְשֵׁן.
הָעָרִים הַיּוֹתֵר חֲשׂוֹבוֹת בַּתְּקִיפָה הַחַיָּה הֵיוּ: שָׂכֶם
בְּמִרְכְּבוֹ הָאָרֶץ, בֵּין הַרְגָּרוֹזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁלֹּה, אֲשֶׁר בָּהּ
עָמַד הַמִּשְׁכָּן, שְׁתֵּי הֶן בְּהַר אֶפְרַיִם, דָּן בְּצִפּוֹן הָאָרֶץ, בְּאֵר
שָׁבַע בְּדֶרוֹמָה, הַכְּרוֹן, בֵּית לָחֶם וְקָרְנַת יַעֲרִים
בְּהַר יְהוּדָה, קֶדֶשׁ בְּהַר נַפְתָּלִי, גִּלְגָּל, רָמָה, מִצְפָּה
וְגִבְעוֹן, וְגִבְעַת שָׂאִיל, מִכְמָשׁ בְּאֶרֶץ בְּנִמִּין וְעֵיד.

דֹּד הַמֶּלֶךְ הִרְחִיב אֶת גְּבֻלוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן אֶת
הָעִיר יְרוּשָׁלַּיִם אֲשֶׁר הָיְתָה בִּירַת כָּל הָאָרֶץ בְּיָמָיו
וּבִיָּמֵי שְׁלֹמֹה בְּנוֹ.

הַחֲלִיקָה הַחֲדָשָׁה שֶׁל הָאָרֶץ לְשָׁנִים עָשָׂר חֲלָק לֹא
לְפִי נִחְלַת הַשְּׁבָטִים, אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ²³⁷ לֹא
הִאֲרִיכָה יָמִים.

אַחֲרֵי מוֹת הַמֶּלֶךְ הָיָה נִחְלָקָה כָּל הָאָרֶץ לְשְׁתֵּי
מַמְלָכוֹת: יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל. בִּיהוּדָה הָיְתָה עִיר הַבִּירָה
יְרוּשָׁלַּיִם וּבְיִשְׂרָאֵל בְּרַאשׁוֹנָה שָׂכֶם, אַחֲרֵי כֵן תִּרְצָה

וּבְסוּף שְׁמֵרוֹן. מִלְכָּדָנָה הָיוּ מִפְּרָסְמוֹת הָעָרִים: יִזְרְעֵאל,
בֵּית-אֵל, רָמַת-גַּלְעָד וְעוֹד בְּיִשְׂרָאֵל. יְרִיחוֹ, לְבִישׁ
וְעִזָּקָה וְעִיר בִּיהוּדָה.

בְּזֶמֶן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי וְגַם בַּתְּקוּפָה הָרִאשׁוֹנָה אַחֲרֵי הַחֲרָבָה,
הָיְתָה הָאָרֶץ נִחְלָקֶת לְאַרְבָּעָה חֻלְקִים: אֶרֶץ יְהוּדָה
בְּדָרוֹם, אֶרֶץ שְׁמֵרוֹן בְּאֶמְצָע, אֶרֶץ הַגָּלִיל בְּצָפוֹן
וְחֵבֶל אֶרֶץ בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה, אֲשֶׁר הָרֹמָאִים
הָיוּ קוֹרְאִים לוֹ פַּרְאָה. מִלְחָמוֹת הַמְּלָכִים מִבֵּית
הַחֲשִׁמּוֹנָאִים הוֹסִיפוּ עוֹד שְׁנֵי חֻלְקִים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ
אֲדוֹם בְּדָרוֹם, וְאֶרֶץ יְטוּר בְּמִזְרָח־תִּצְפּוֹנִית. עִיר הַבִּינָה
הָיְתָה יְרוּשָׁלַיִם. אַחֲרֶיהָ הָעָרִים הַיּוֹתֵר חֲשִׁיבוֹת בַּתְּקוּפָה
הָיָא הָיוּ בְּגָלִיל: צֶפְרַיִם, יוֹדְפָת, טַבְרִיָּה, גּוֹשֵׁי-חֵלֶב
בְּפָנִים הָאֶרֶץ, עָבּוּ עַל שְׁפֹת הַיָּם. בִּיהוּדָה: דוֹר,
קֶסְרִיָּה, יָפּוֹ, וּבְנָה עַל שְׁפֹת הַיָּם, יְרִיחוֹ בְּבִקְעַת
הַיַּרְדֵּן; גִּפְתָּה, בֵּית חֲרוֹן, גִּנָּה, לוֹהֵ, בְּגִי-בֶרֶק,
אֲנֹטָפְטָרִים, בְּבֶרֶס-בָּא, הַרְוִדִיּוֹם וּמִסְפָּדָה — בְּפָנִים
הָאֶרֶץ. בְּאֶרֶץ שְׁמֵרוֹן, אֲשֶׁר יוֹשְׁבֶיהָ הַשְׁמֵרוֹנִים הִתְנַחֲסוּ
בְּאִיבָה אֶל הַיְּהוּדִים, הָיְתָה הָעִיר הָרִאשִׁית שָׁכֵם וְאַחֲרֶיהָ
שְׁמֵרוֹן, אֲשֶׁר הַיְּהוּדִים הִמְלִיךְ שָׁנָה אֶת שָׁמָה לְסַבְסָטָה.
בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה הָעָרִים הַיּוֹתֵר מִפְּרָסְמוֹת הָיוּ
נַמְלָה מִמְּזִרְחָ לְיָם-כִּנְגֶּת וּמִבְּרִים מִמְּזִרְחָ לַיָּם הַמֶּלֶח.
מִיָּמִי אֶלְכֶם-נִגְדֵר מִיְּקָדוֹן הַתִּישְׁבוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יְיָנִים

רבים. במערב הארץ בערים אשר על שפת הים, בצידון, בצור, באשקלון, בעזה וגם בערים היהודיות עכו, דור, גסרניה ויפו, התערבבו אתם שארית הכנענים והפלשתים ונהיו לעם אחד. בעבר הירדן מזרחה יסדו הם שורת בנסיות, או ערים הפשיות, אשר בהן ישבו גם יהודים. הכנסיות האלה התאחדו לברית אחת הידועה בשם דקפוליום, לאמר ברית עשרי ערים, אף כי מספרן היה יותר מעשר. היותר חשובות בתוך ערי הברית האלה היו גדרה בקרבת נהר ירמיה, גרזה, עיר מזלדת שמעון ברג'ורא, גבור היהודים בזמן החרבן, פילדלפיה, היא רבת בני עמון. אל הברית הזאת התנוססה גם בית שאן, אשר בעבר הירדן מערבה. הנונים קראו לה סקיתפוליס.

(ב) בזמן הזה

חלוקת הארץ בזמן הזה מתאימה בעיקרה לחלוקתה בתקופה השנייה של דברי ימי עמי בארץ הזאת. התורכים מחלקים את כל ארצם לנליות. כל נליה נחלקת לפלכים או סנג'קים וכל פלך למחוזות או קימאקמיות. ארץ סוריה מכילה בקרבה שלש נליות: נלית חלב

או אל פּוֹ, וְלִית בִּירוֹת וּלִית דְּמִשְׁק או שֶׁאִם. הַנְּלִיָּה
הָאֲחֵרֹנָה הַזֹּאת נִקְרְאת גַּם וְלִית סוּרִיָּה או סוּרִי־סָטָן.
הַחֶלֶק הַדְּרוּמִי שֶׁל וְלִית בִּירוֹת הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
הַמַּעֲרָבִית. וְהַחֶלֶק הַדְּרוּמִי שֶׁל וְלִית דְּמִשְׁק הִיא אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל הַמְּזֻרְחִית.

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַמַּעֲרָבִית תְּכִיל בְּקֶרֶבָה שְׁלֹשָׁה פְּלָכִים:
פְּלָךְ יְרוּשָׁלַיִם הַמִּתְאִים לְאֶרֶץ יְהוּדָה, פְּלָךְ שְׂכֵם
הַמִּתְאִים לְאֶרֶץ שְׁמֶרֶן וּפְלָךְ עַבּוֹ, הַמְכִיל בְּקֶרְבוֹ אֶת
הַנְּלִיל הַתַּחְתּוֹן וְאֶת הַנְּלִיל הָעֲלִיוֹן. מְלַבֵּד שְׁלֹשֶׁת הַפְּלָכִים
הָאֵלֶּה תְּכִיל הָאֶרֶץ אֶת הַמַּחְזוֹת צוּר, צִידוֹן וּמְרִג־
עִיּוֹן הַמִּתְנַחֲסִים יֵשֶׁר לְוְלִית בִּירוֹת.

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַמְּזֻרְחִית תְּכִיל בְּקֶרֶבָה שְׁנֵי פְּלָכִים:
אֶת פְּלָךְ חוּרְאָן בְּצִפּוֹן וְאֶת פְּלָךְ קֶרֶךְ בַּדְּרוֹם וּשְׁנֵי
מַחְזוֹת, מַחְזוֹ הַצְּבִיָּה וּמַחְזוֹ רִשְׁיָה, בְּאֶרֶץ חֶרְמוֹן
הַמִּתְנַחֲסִים יֵשֶׁר אֶל וְלִית דְּמִשְׁק.

פְּלָךְ יְרוּשָׁלַיִם

הַפְּלָךְ הַזֶּה הוּא הַיּוֹתֵר חָשׁוּב בְּכָל חֶלְקֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.
הוּא הוּא אֲשֶׁר הַתּוֹרָכִים קוֹרְאִים לוֹ פְּלִשְׁתִּינָה. וּמִפְּנֵי
הַקְּבוֹד אֲשֶׁר מִחֲלָקִים הַמִּישְׁלִימִים לְעִיר הַקְּדוּשָׁה
יְרוּשָׁלַיִם עֹמֵד הַפְּלָךְ הַזֶּה בְּרִשְׁוִית עֲצָמוֹ בְּהֶרְבֶּה שְׁאֵלוֹת
נִכְבְּדוֹת וַיֵּשׁ לוֹ זְכוּת שֶׁל וְלִיָּה.

הַפֶּלֶךְ הַזֶּה יוֹתֵר גָּדוֹל מֵאַרְצֵי יְהוּדָה בְּזֶמֶן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי
וּמִמְּמַלְכֶּת יְהוּדָה בְּזֶמֶן הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן, כִּי הוּא מְכִיל בְּקֶרְבוֹ
אֶת הַר יְהוּדָה וּבִגְמִיזִין עִם הַלֵּךְ הָעֶרְבָה, אֶת כָּל הַשְּׂפֵלָה
וְגַם אֶת הַחֵלֶק הַמַּעֲרָבִי שֶׁל אֶרֶץ אֲדוֹם. וְכִילּוֹ הָאֲפוּנִי
הוּא כְּמַעַט אוֹתוֹ הַכִּיל אֲשֶׁר הָיָה בֵּין אֶרֶץ יְהוּדָה וְאַרְצֵי
שִׁמְרוֹן אוֹ בֵּין מַמְלַכֶּת יְהוּדָה וּמַמְלַכֶּת יִשְׂרָאֵל, אֲךֹּ בַּדְרוֹם
מֵנִיעַ הַפֶּלֶךְ עַד מִבְּרֵץ אֵילַת אוֹ עֲצִיזֵן וְנָבֵר.

בְּחֻלְקוֹ הַמַּעֲרָבִי וְכַאֲפוּנֵי לֵאמֹר בְּשִׂפְלָהּ וּבְבִקְעוֹת
אֲשֶׁר בְּצֵלַע הַהָרִים הַמַּעֲרָבִית אֲדָמְתוֹ פּוֹרְזָה מָאֵד. אֲבָל
בַּדְרוֹם וּבַמְּזֻרָח בְּפָרֵט בְּצֵלַע הַהָרִים לְצֵד וַם הַמֶּלֶח הָאֶרֶץ
עַל פִּי רֹב אֶרֶץ מִדְבָּר. אוּלָם גַּם בְּחֻלְקִים הָאֵלֶּה יִשְׁגֹּם
חֻלְקֵי אֲדָמָה פּוֹרְזָה וְנֹאוֹת מִדְבָּר. בֵּין הַחֻלְקִים הָאֵלֶּה
אֲפֹשֶׁר לַחֲשֹׁב אֶת עֲרֻבוֹת יְרִיחוֹ וּמְקוֹמוֹת רַבִּים בָּעֶרְבָה
מִדְרוֹם לַיָּם הַמֶּלֶח. בֵּין הַפְּנוֹת הַיּוֹתֵר נְפוֹת וְהַיּוֹתֵר פּוֹרְזוֹת
שֶׁל מִדְבָּר יְהוּדָה אֲפֹשֶׁר לַחֲשֹׁב אֶת גִּזְרֵי מִדְבָּר עֵין גִּדִּי
עַל שְׂפַת וַם הַמֶּלֶח הַמַּעֲרָבִית²³⁹.

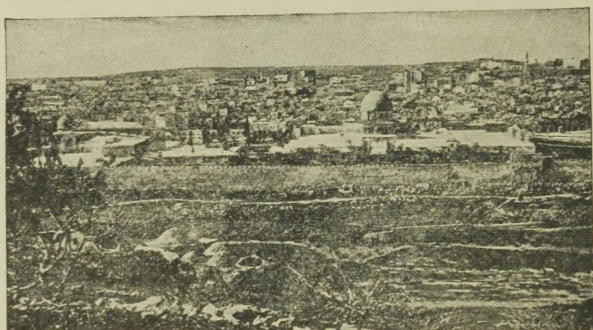
שְׁעוֹת אַחֲרוֹת מִדְרוֹם לְחֻבְרוֹן נִפְסָקִים הַכְּפָרִים נִפְסָק
הַיְשׁוּב הַקָּבוֹעַ וְרַב שְׁכֵטִי בְּהוֹאִים עִם עֲדְרֵיהֶם נוֹדְדִים
בַּמִּדְבָּר רַחֲב הַיָּדִים.

מִלְבַּד חֹבֶל הָאֶרֶץ הַמִּתְנַחֵם יֵשֶׁר לְעִיר הַפֶּלֶךְ
יְרוּשָׁלַיִם, מְכִיל הַפֶּלֶךְ הַזֶּה עוֹד חֲמִשָּׁה מַחוֹזוֹת: מַחוֹז
אֶחָד בְּהָרִים, הוּא מַחוֹז חֻבְרוֹן; שְׁנֵי מַחוֹזוֹת בְּשִׂפְלָהּ, מַחוֹז

יפו בצפון ומחוז עזה בדרום, מחוז באר-שבע בדרום
הארץ על גבול המדבר ומחוז אל-חפיר בתוך המדבר.

הערים אשר בפלך

ירושלים (בערבית אל-קודש) לאמר העיר
הקדושה). העיר הראשה בפלך והעיר היותר גדולה
הארץ ישראל, היא גחלקת עתה לשני חלקים: העיר

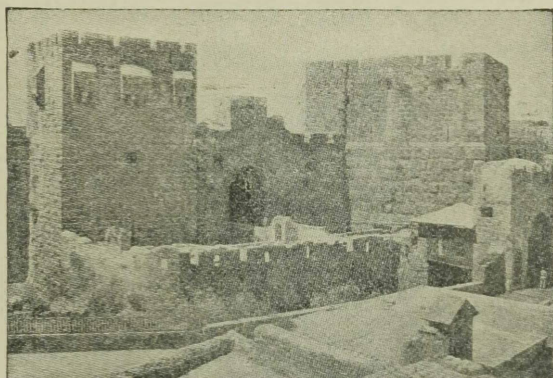

ירושלים

הישנה והעיר החדשה. העיר הישנה מוקפת חומה גבהה,
אשר נבנתה לפני ארבע מאות שנה. אבל אבניה הן מן
החומה העתיקה ורבות מהן מתקופת היהודים. עוד לפני
חמשים שנה היו שערי העיר גסגרים בערב, בערב עם
בא השמש ויהיו נפתחים רק בבקר בצאת השמש.
הנוסעים, אשר היו באים בלילה היו נאלצים ללון מחוץ
לחומה, כי השערים לא היו נפתחים להם מפחד

הַבְּדוּאִים, אֲשֶׁר הָיוּ אוֹרְבִּים בְּכָל פֶּנֶה וַיְהִיו נְכוּנִים
לְהִתְפַּרֵּץ אֶל תוֹךְ הָעִיר לְמַעַן לְשַׁלֵּל אֶת שְׁלָלָהּ. רַק עַם
יִסֵּד הָעִיר הַחֲדָשָׁה עֲבַר בְּחֹד הַבְּדוּאִים וְשַׁעְרֵי הָעִיר
נִשְׁאָרִים פְּתוּחִים יוֹמָם וְלַיְלָה וְלֹא יִסְגְּרוּ.

בְּתוֹךְ חוֹמַת הָעִיר יוֹשְׁבִים בְּנֵי הָעַמִּים הַשּׁוֹנִים, אוֹ בְּנֵי
הָאֻמִּנוֹת הַשּׁוֹנִות צְבוּרִים צְבוּרִים לְבָדָם. וַיֵּשׁ בָּעִיר רַבֵּעַ

חֶלֶק חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם

הַיְּהוּדִים, רַבֵּעַ הַמִּישְׁלִימִים, רַבֵּעַ הַנוֹצְרִים הַכְּלָלִים וְרַבֵּעַ
הָאֲרָמִינִים.

הָעִיר הַחֲדָשָׁה כָּבַד עֲלֶתָהּ בְּגִדְלָהּ עַל הָעִיר הַיְשָׁנָה.
בְּכִנְיָנָהּ לָקְחוּ הַיְּהוּדִים חֶלֶק גָּדוֹל מְאֹד.

מִלְבָּד בָּתִּים בּוֹדְדִים, אֲשֶׁר בּוֹנֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד
לְמַעַנּוֹ, נִבְנְתָה הָעִיר הַחֲדָשָׁה מֵאֵת הַיְּהוּדִים שְׁכוֹנוֹת
שְׁכוֹנוֹת.

וְהָיָה דְבַר הַשְּׂכֻנִּיּוֹת. מִסְפַּר אָנָשִׁים יָדוּעַ מִתְּאֲנָדִים
 לְאַגֻּדָּה לְבָנוֹת לָהֶם בְּתִים בְּמָקוֹם אֶחָד. כָּל אֶחָד וְאֶחָד
 מִבָּנִים אֵל קֶפֶת הָאַגֻּדָּה סָבִיב יָדוּעַ כָּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה
 וְנָנָשִׁים לְבָנוֹת אֵת הַשְּׂכֻנָּה. כְּאֲשֶׁר יִנָּמֵר הַבֵּית הַדְּאִשׁוֹן.
 נוֹתְנִים אוֹתוֹ בְּנוֹרָל לְאַחַד הַחֲבֵרִים וְכֵן עוֹשִׂים עִם הַבֵּית
 הַשְּׁנִי, הַשְּׁלִישִׁי עַד אֲשֶׁר נִבְנִים כָּל הַבְּתִים. כְּרָגִיל, בּוֹנִים
 חֲבֵרֵי הָאַגֻּדָּה בְּתוֹךְ הַשְּׂכֻנָּה גַם בֵּית כְּנָסֶת וְחוֹצְבִים בּוֹר
 כְּלָלִי לְאַסֵּף בּוֹ אֵת מִי הַנְּשָׁמִים לְשִׁתְיָהּ בְּמִשְׁךְ כָּל הַשָּׁנָה.
 וְהַשְּׂכֻנָּה מוֹסִיפָה לְהִתְרַחֵב גַּם אַחֲרֵי כֵן. כֵּן, תִּמְנָה
 הַשְּׂכֻנָּה הָרִאשׁוֹנָה מֵהַמִּין הַזֶּה „נִחְלַת שְׁבָעָה“, אֲשֶׁר
 מִסְפַּר מִיֻּסְדֵּיהָ הָיָה רֶכֶּשׁ שְׁבָעָה, כָּכָר מֵאָה וְחֲמִשִּׁים בֵּית.
 וְשְׂכֻנַּת „מֵאָה שְׁעָרִים“, אֲשֶׁר מִסְפַּר מִיֻּסְדֵּיהָ הָיָה מֵאָה,
 תִּמְנָה עֶתָּה יוֹתֵר מִחֲמִשׁ מֵאוֹת בֵּית. וְכֵן גַּם יוֹתֵר הַשְּׂכֻנֹּת.
 שְׂכֻנֹּת רַבּוֹת נוֹסְדוּ עַל יְדֵי נְדִיבִים מַחוּץ לְאַרְצָא.
 אֲשֶׁר נָתְנוּ כֶּסֶף לְבָנוֹת בְּתִים בִּירוּשָׁלַיִם לְמַעַן יוֹשְׁבֵיהָ
 הָעֲנִיִּים. כְּפָרֵט קָשׁוּר שֵׁם הַנְּדִיב מִשָּׂה מְנַטְפִּיזִרִי ע"ה עִם
 שְׂכֻנֹּת כְּאַלְהָה. הוּא כְּעֶצְמוֹ כָּנָה אֵת הַשְּׂכֻנָּה הָרִאשׁוֹנָה
 מַחוּץ לָעִיר, הַיְדוּעָה בְּשֵׁם בְּתִי מְנַטְפִּיזִרִי, מִמַּעַרְב
 לִירוּשָׁלַיִם בְּכֶסֶת, אֲשֶׁר הַקִּדִּישׁ לְטוֹבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נְדִיב
 אֲמִירָקָאִי אֶחָד, יְהוּדָה טִירָא מְנוֹי־אַרְלִיאֲנָס. כְּאֲשֶׁר זָקֵן
 מְנַטְפִּיזִרִי (הוּא מֵת בֶּן מֵאָה שָׁנָה וְאַחַת, בְּשָׁנַת תַּרמ"ה).
 נוֹסְדָה בְּלִנְדוֹן חֲבֵרָה בְּשֵׁם מוֹכֶרֶת מִשָּׂה, אֲשֶׁר

הַקְדִּישָׁה חוֹן גָּדוֹל לְבָנֶיךָ בְּתִים בִּירוּשָׁלַם לְזָכְרוֹן
מִנְטִפְיוּרָהּ. בְּאִפֶּן הִנֵּה נִבְנוּ הַשְּׁכוֹנוֹת "מִזְבֵּחַ מִשָּׁה"
אַהֲלֵ מִשָּׁה וְעוֹד אַחֲרוֹת.

עַתָּה נִמְצְאוֹת בִּירוּשָׁלַם בְּשֵׁשִׁים שְׁכוֹנוֹת יְהוּדִיּוֹת
וּמִסְפַּר הַבְּתִים בָּהֶן כַּחֲמִשָּׁת אֲלָפִים.

הַשְּׁכוֹנוֹת בְּנִיּוֹת בְּטַעַם אֶרֶץ הַקָּדָשׁ אוֹ יוֹתֵר נִבְנוּ
בְּטַעַם יְרוּשָׁלַם מִיּוֹחַד: שׁוֹרֵת בְּתִים פָּחַת נֶגַע אֶחָד
לְפַעֲמִים שְׁתֵּי שׁוֹרוֹת מִשְׁנֵי צַדֵּי הָרְחוֹב וְלְפַעֲמִים בְּתִבְנִית
רְבִיעִה וּבְתוֹךְ הָרְבִיעִה מִגֶּרֶשׁ. בְּזֶמֶן הָאֲחֵרוֹן קָנוּ אֲחֵדִים
מִבְּנֵי יְרוּשָׁלַם מִגֶּרֶשׁ רֶחֶב גָּדוֹל מִדָּרוֹם לְעִיר עַל דֶּרֶךְ
בֵּית לֶחֶם לְמַעַן לְבָנוֹת עָלָיו שְׁכוֹנָה יָפָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה רוֹמָה
לְתִלְ-אֲכִיב אֲשֶׁר בְּיָפוֹ. הַשְּׁכוֹנָה הַזֹּאת תִּקְרָא תְּלִפְיוֹת.
יְרוּשָׁלַם הִיא אַחַת הָעָרִים הַיּוֹתֵר חֲשׂוֹבוֹת בָּעוֹלָם.
כִּי קְדוּשָׁה הִיא לְכָל הָעַמִּים: לַיהוּדִים וְלָעַרְבִים הַנוֹצְרִים
וְהַמִּישְׁלִימִים. וְלָכֵן אֲפָשָׁר לְמַצֹּא בְּתוֹךְ יוֹשְׁבֶיהָ רַבִּים
מִבְּנֵי כָּל הָעַמִּים הָאֵלֶּה. אֵד בְּפֶרֶט קְדוּשָׁה הִיא לָנוּ
לַיהוּדִים. כִּי בָעֵת אֲשֶׁר לָבָנוּ יָתֵר הָאֲמִינוֹת קְדוּשָׁה הִיא
קְדוּשָׁה דָּתִית בְּלִבָּהּ. קְדוּשָׁה הִיא לָנוּ קְדוּשָׁה דָּתִית
וְלָאוֹמִית גַּם יַחַד. בְּמִשְׁךְ יוֹתֵר מֵאֲלֶף שָׁנָה הֵיטָה הִיא עִיר
בִּירַת מְדִינָתֵנו כִּימֵי קָדָם מִרְבּוֹ חַיֵּי הַמְּדִינָתִים וְהַרְיוֹחִים.
כֹּה קָשִׁירִים וְכָרוֹנוֹתֵינוּ הַיּוֹתֵר נְעִלִים הַיּוֹתֵר קְדוּשִׁים.
וְהִיא גַם עַתָּה מִרְבּוֹ תִּקְוָתֵנוּ וְשִׂאִפוֹתֵנוּ בְּעֵתִיד.

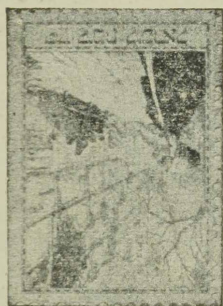
בִּירוּשָׁלַם עַל הַר הַמִּזְבֵּחַ עֶמֶד שְׁתֵּי פְעָמִים בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר הָיָה הַמָּקוֹם הַיּוֹתֵר קָדוֹשׁ לְכָל עַמּוּנוֹ
לְאַלֵּה מִבְּנֵי אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בָאָרֶץ, וְגַם לְאַלֵּה אֲשֶׁר מִפְּנֵי

מִסְגֵּד עֹמֶר

סִבּוֹת שׁוֹנוֹת הָיוּ מִפְּנֵי בָּאֲרָצוֹת נִכְרִיּוֹת. עָתָה עַל מָקוֹם
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עַל הַר הַמִּזְבֵּחַ עֹמֵד מִסְגֵּד אוֹ בֵּית תְּפִלָּה
לְמוֹשְׁלִימִים, הַיְדוּעַ בְּשֵׁם מִסְגֵּד עֹמֶר, עַל שֵׁם הַכְּלוּף

אֲשֶׁר בָּנָה אִתּוֹ. הִחָצֵר הִנֵּפָה וְרַחֲבַת הַיָּדִים אֲשֶׁר סָבִיבוֹ
חָצֵר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, מִיְּקַפֵּת חוֹמָה מְכֹל עֲבָרֶיהָ. הַחוֹמָה
הַזֹּאת חֲדָשָׁה הָיָה. רַק חֵלְקָהּ הַמַּעֲרָבִי עֲתִיק מְאֹד וְאֵין
סֶפֶק, כִּי הַחֵלֶק הַזֶּה הוּא שְׂרִיד אוֹתָהּ הַחוֹמָה אֲשֶׁר
הִקְיָפָה אֶת הַחָצֵר בָּעֵת, אֲשֶׁר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָיָם.
וְהַחֵלֶק הַמַּעֲרָבִי הַזֶּה הוּא הַכּוֹתֵל הַמַּעֲרָבִי
הַמְּקוֹם הַיּוֹתֵר קָדוֹשׁ לָעַם וְיִשְׂרָאֵל בְּזֶמַן הַזֶּה.

חֵלֶק הַכּוֹתֵל הַמַּעֲרָבִי

לֹא יִפְלֹא אֲפֹא, כִּי גַם עֲתָה זֹרָמִים יְרוּשָׁלַיִמָּה יְהוּדִים
מֵאַרְבַּע פָּנוֹת הָעוֹלָם, יְהוּדִים מְכֹל הָאֲרָצוֹת, אֲשֶׁר נִדְחוּ
שָׁמָּה בְּמִשְׁךְ הַגָּלוּת, יְהוּדִים מְכֹל הַמִּינִים, מְכֹל הַטַּפּוּסִים,
מְכֹל הַבְּתוּלוֹת הַדָּתִיּוֹת אֲשֶׁר בָּעַמֻּנוּ, וְהָעִיר עֲתָה כְּמַעַט
כְּלָהּ יְהוּדִית. מִסְּפָר יוֹשְׁבֵיהָ (לְבָנֵי הַמִּלְחָמָה) הִיא
כְּשִׁבְעִים וְחֲמִשָּׁה אֲלֶף וַיִּמָּהֵם בְּחַמְשִׁים אֲלֶף יְהוּדִים.
הַיְּהוּדִים אֲפִיּוֹ הֵם שְׁתֵּי שְׁלִישִׁיּוֹת שֶׁל כָּל תּוֹשְׁבֵיהָ.
הַשְּׁלִישִׁית הַנּוֹתֶרֶת נִחְלָקֶת לִשְׁנֵי חֲלָקִים כְּמַעַט שְׁוִים
בֵּינֵיהֶם, לְמוֹשְׁלִימִים וְנוֹצְרִים. נִמְצָא, כִּי הַיְּהוּדִים

בירושלים ארבע פעמים מרבים מהמישלים וארבע פעמים מהנוצרים.

ומפני חשיבותה לעם ישראל משכה ירושלים אליה את לבות הנדיבים בעמנו השולחים שנה שנה סבומי כסף גדולים לתמיכת העניים בקרבה, להחזקת מוסדות הצבור וליסוד מוסדות חדשים. נעשירה מאד ירושלים במוסדות צבור שונים מכל המונים: בתי כנסיות, ישיבות, בתי ספר, בתי חולים ודומיהם. רבים מבתי הצבור האלה מתרחקים אל אותם הבגנים המפארים במדה מרבה את העיר.

בעיר הישנה נמצאים שני בתי הכנסיות הנחדרים, האחד של עדת הפרושים²⁴⁰ הידוע בשם חורבת יהודה החסיד או פשוט, החורבה והשני של עדת החסידים, המכנה בית הכנסת של ניסן בק על שם מוסדו. מעל גג בית הכנסת הזה רואים היטב את הצר בית המקדש²⁴¹. בית הכנסת של עדת הספרדים, הידוע בשם בית הכנסת של רבי יוחנן בן זבאי, איננו כל כך נהדר, כמו בתי הכנסיות הנזכרים, אבל הוא עתיק מאד ומושיך בזה את לב כל מבקרי העיר.

בעיר החדשה נמצאים כל בתי הספר השונים, בית הספרים הלאומי הידוע בשם בית גאון, אחדים מבתי החולים ועוד.

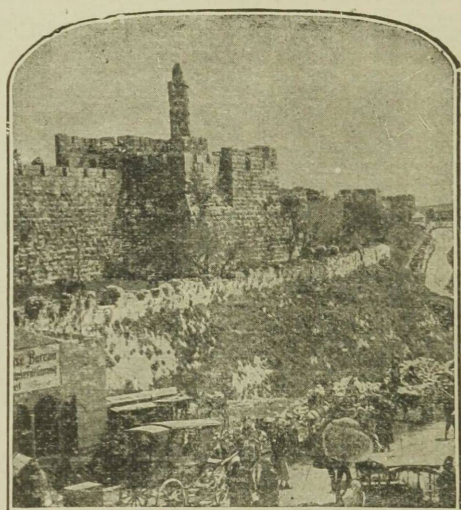
והגיעה לנו כבד השורה, כי מצפון לעיר על הר
צופים הסמוך להר הוותיק הייתה אבן הפנה למקללה
העברית אשר בפנימיותה ובהיצוניותה תהיה לנאון
ולתפארת לא רק לעיר הקדושה, כי אם לכל עם ישראל
בארצו ובארצות הגולה.

הכותל המערבי

ירושלים וסביבותיה עשירה מאד בעתיקות המזכירות
לנו את גדולתה ותפארתה בימי קדם. בשורה הראשונה
בעתיקות האלה עומד הכותל המערבי. יש בכותל
הזה אבנים אשר ארכן גיע עד חמשה מתרים. לרגל
הכותל נמצא מנרש צר, אשר שמה באים יהודי ירושלים

לְהִתְפַּלֵּל תַּחַת כַּפַּת הַשָּׁמַיִם. בְּרִגְלֵי מִתְפַּלְלִים יְהוּדֵי
יְרוּשָׁלַיִם בְּכַתְּוֵי הַנְּסִיּוֹת הָרַבִּים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּבֵית
הַנְּסִיּוֹת הַקְּרוֹב לְבֵיתוֹ אוֹ בְּשִׁכְנוֹתוֹ וְרַב בְּמִקְרֵי יוֹצְאִים
מִן הַבֵּלֶל, כִּמּוֹ בָּעֵת אֲשֶׁר יִחַלֶּה אֶחָד מִבְּנֵי בֵיתוֹ, אוֹ בָּעֵת
אֲשֶׁר צָרִיד הוּא לַעֲזֹב אֶת הָעִיר לְזֶמֶן אָרִיד וְדוֹמִיָּה, כָּל
אֶחָד יָבֹא לִשְׁפֹךְ אֶת שִׁיחוֹ אֶצֶל הַכּוֹתֵל הַמַּעֲרָבִי. וְתָמִיד

הַמְצִינָה

אֲפֻשֶׁר לִמְצֹא שָׁם מִתְפַּלְלִים בּוֹדְדִים אוֹ צְבִירִים שְׁלֵמִים.
וּמִנְהֶג הוּא, כִּי בְּכָל יוֹם שֵׁשִׁי בָּאִים שָׂמָּה לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת
הַמְּנִחָה וְאוֹ צֵר הַמָּקוֹם בְּמִגְרֵשׁ הַקָּטָן.
אֶצֶל שַׁעַר יָבֹו נִמְצְאוֹת מְצִינָה עֲתִיקָה, אֲשֶׁר תִּיהְיֶה
קוֹרְאִים לָהּ מְצִינַת דָּוִד. הִיא אַחַת הַמְצִינּוֹת שֶׁל חוּמַת
הָעִיר בְּזֶמֶן הָרַבֵּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי.

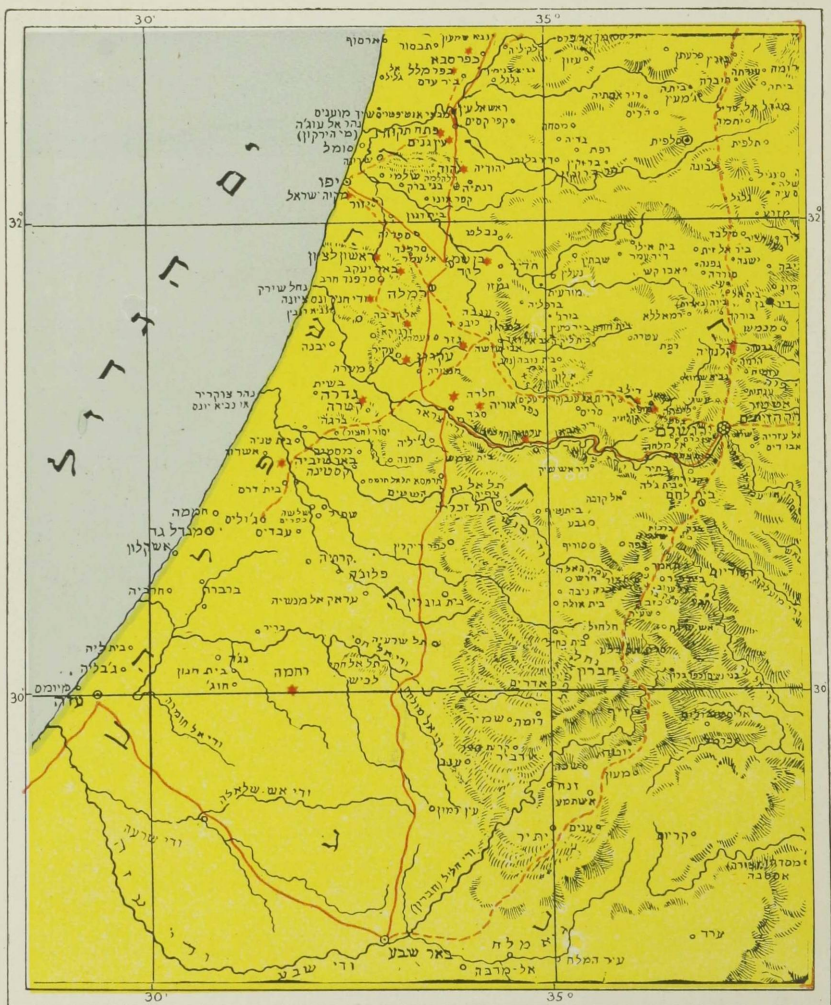
מחוץ לעיר אפשר לציין את נד-אבשלום ואת
קבר זבדיה, אחד אצל השני, בנחל קדרון לרגל הר
הזיתים ממזרח לעיר*); ואת קברי המלכים מבית
הדניב²⁴² או מערת בלבא שביע. המערה הזאת
מכילה בקרבה חדרים רבים פתוחים שנים ושלישים
ובקירות החדרים פוכים למען ארונות המתים.

דומה למערה הזאת המערה הידועה בשם קברי
הסנהדרין, ארבע אנגלה כל כך יפה בראשונה. שתי
המערות האלה נמצאות מצפון לעיר.

ממערב לעיר תמצאנה שתי ברכות ענקיות אשר
אליהן היו מתאספים מי הנשמים מהבקר מסביב. האחת
ידועה בפי יושבי הארץ בשם ברבת ממילא והיהודים
קוראים לה הברכה העליונה. והשנייה הסמוכה לעיר
נקראת ברבת-אס-סולטאן והיא הברכה
התחתונה.

סביבות ירושלים. מפני כי לא הסתגלו עוד
האכרים היהודים לארץ הקרים ולתנאי עבודת האדמה
בה, נמצאה כמשך זמן רב רק מושבה אחת בקרבת
ירושלים, היא המושבה הקטנה מוצא, הדרך חצי שעה
מהעיר מערבה על הדרך החולקת לזפו. בזמן האחרון

(*) ראה את תחמונה הר הזיתים דף 13.

נִקְנִי הַקְּרָקְעוֹת דִּילָבָּ מִמַּעַרְב לְמִזְאָ, גַּם הָיָא עַל הַדֶּרֶךְ
לְנִפּוֹ, בְּלִנְהִיָּה וּבִתְנִיָּה מַצְפּוֹן לִירוּשָׁלַם מִשְׁנֵי עֲבָרֵי
הַדֶּרֶךְ לְשָׁמָּה. אָבָל מוֹשְׁבוֹת עוֹד לֹא נִבְנוּ בְּמִקְוֹמוֹת
הָאֵלֶּה.

הַמוֹשְׁבָה הַגִּרְמָנִית רַפְאִים (פֶּעֶמֶק רַפְאִים) הִסְמוּכָה
לִירוּשָׁלַם בְּבָר תִּיכָל לְהַחֲשֵׁב לְאַחַד מִחֲלָמֵי הָעִיר
הַזֹּדוֹת לַבְּנֵינִים הַדְּרָכִים אֲשֶׁר נִבְנוּ בִּפְנֵי הָהָא (דְּרוֹמִית־
מַעַרְבִית). בַּמוֹשְׁבָה הַזֹּאת תִּמְצָא גַּם תַּחֲנוֹת מְסַלֵּת הַכְּרֹנָל
מִנִּפּוֹ לִירוּשָׁלַם.

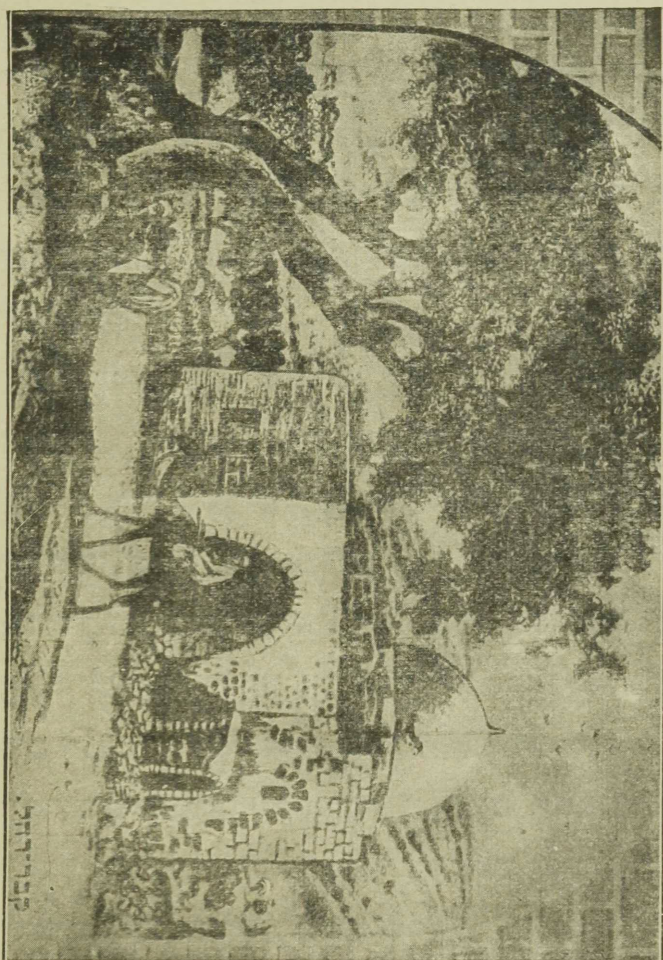
מִדְרוֹם לִירוּשָׁלַם דֶּרֶךְ שְׁבָעָה קִילוֹמֶתֶרִים מִמֶּנָּה
נִמְצְאוֹת בֵּית לָחֶם, עִיר מוֹלָדֵת דָּוִד הַמֶּלֶךְ. בְּזֶמֶן הַזֶּה
בְּמַעַט כָּל יוֹשְׁבֵיהָ נוֹצְרִים מִבְּנֵי כָּל הַכְּתוּבֹת מִסְפָּרָם 7000
נֶפֶשׁ. יְהוּדִים יוֹשְׁבִים בָּהּ יוֹשִׁיבֵת קָבַע אֵין בָּהּ כָּלָל.

סְמוּךְ לְבֵית לָחֶם צְפוֹנִית־מַעַרְבִית לָהּ עַל הַדֶּרֶךְ
הַחוֹלְקֵת יְרוּשָׁלַם וּמִצָּא קֶבֶר רַחֵל אֶחָד מִהַמְּקוֹמוֹת
הַקְּדוּשִׁים הַמַּעֲטִים הַנִּמְצָאִים בְּיַדֵּי הַיְּהוּדִים.

דְּרוֹמָה מִבֵּית לָחֶם עַל הַדֶּרֶךְ הַכְּרוֹנָה, תִּמְצָאנָה שְׁלֹשׁ
בְּרִכּוֹת עֲנֻקִּיּוֹת תְּרוּעוֹת בְּשֵׁם בְּרִכּוֹת שְׁלֹמֹה. בְּפִי
יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ יָדוּעַ הַמְּקוֹם בְּשֵׁם בֶּרֶק.

הַכְּרוֹן. עִיר הָרֵאשָׁה שֶׁל הַמַּחֲזוֹ אֲשֶׁר בְּחֶלֶק הַהָרִים
הַדְּרוֹמִי. הָעִיר עֲתִיקָה מֵאֲד²⁴³ וְאַחַת הָעִרִים הַיּוֹתֵר
קְדוּשׁוֹת לַיְּהוּדִים וְלַמוֹשְׁלִימִים, כִּי שָׁם תִּמְצָא מְעֵרַת

הַמִּכָּלָה, מְקוֹם קְבוּרַת אֲבוֹת הָאוֹמָה הָעִבְרִית. הַמַּעֲרָה
עִם הַמִּגְרָשׁ סָבִיב הַמִּיָּקָף הַזֶּה גְּבוּחָהּ הִיא עֵתָה בְּרִשּׁוֹת
הַמִּשְׁלִימִים, אֲשֶׁר בָּנוּ שָׁם מִסְגֵּד גָּדוֹל וְאִינֶם נוֹתְנִים

גִּתְּלָה לְשֵׁן

רִשִּׁית לִבִּנִי אֲמִינָה אַחֲרַת לְהַכְנִס אֶל תוֹךְ הַחוֹמָה. מִסְפֵּר
יוֹשְׁבֵי הָעִיר הוּא כִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֶלֶף וְחֲלָק עֲשִׂירֵי מֵהֶם
יְהוּדִים. נוֹצְרִים כְּמֵעֵט אֵין בָּהּ. סוֹחֲרֵיהֶם עוֹשִׂים מִסָּחָר עִם

שְׁכַמִּי הַבְּדוּאִים בְּדָרוּם הָאָרֶץ וְגַם עִם אֱלֹהַ הַיּוֹשְׁבִים
מִמִּזְרַח לַיָּם הַמֶּלֶח.

מִמַּעֲרָבִית-צְפוֹנִית לָעִיר הַרְדֵּךְ חָצִי שָׁעָה מִמֶּנָּה יִמָּצֵא
עֵץ עֲתִיק מְאֹד אֲשֶׁר הַמִּסְוָה אוֹמַרְתָּ עָלָיו כִּי הוּא אֶחָד
מֵאֵלֵנִי מִמָּרָא אֲשֶׁר בָּצְלוּ קִבְלָא אֲבִיהֶם אֲבִינוֹ אֶת
שְׁלֹשֶׁת הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר בָּאוּ אֵלָיו בְּתוֹר עוֹבְרֵי אוֹרֶחַ²⁴⁴.
הָעֵץ עִם הַמִּגְרָשׁ סָבִיב לוֹ הוּא עֵתָה קֶנֶן הָרוֹסִים.

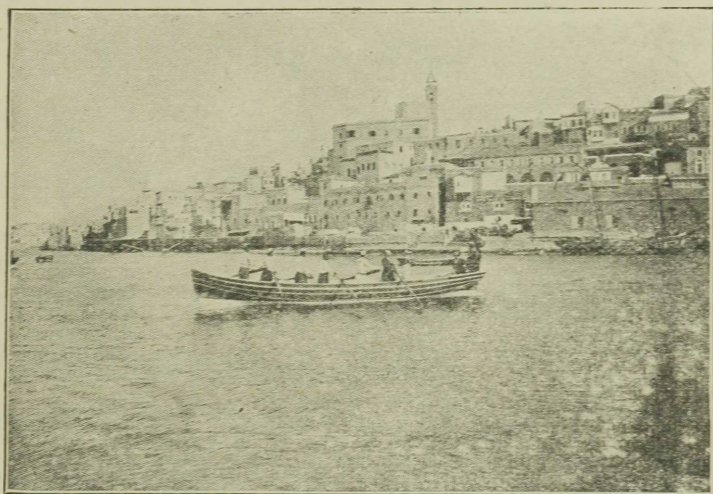
בְּמַחֲזוֹ הַחֲרוֹן תִּמָּצֵא מוֹשְׁבָה יְהוּדִית אַחַת הִיא
הַמוֹשְׁבָה הַרְטוּב אוֹ אֶרְטוּף, הַסְמוּכָה לְתַחֲנַת הַיָּרֵד-
אֲבָאן שֶׁל מְסֻלַּת הַבְּרָנָל יְפוֹ-יְרוּשָׁלַּיִם בְּמָקוֹם, אֲשֶׁר בּוֹ
עוֹנֶבֶת הַמְּסֻלָּה הַזֹּאת אֶת הַשְּׂפֵלָה וְנִכְנָסֶת אֶל תּוֹךְ
הַהָרִים. שְׂטַח אֲדָמָתָהּ הוּא כַחֲמִשָּׁת אֲלָפִים דוּנָם וּמִסְפַּר
יּוֹשְׁבֵיהָ כִּמְאַה וַחֲמִשִּׁים נָפֶשׁ.

יְפוֹ. עִיר הַרְאָשָׁה שֶׁל מַחֲזוֹ גְדוֹל; עִיר הַחֵף שֶׁל
יְרוּשָׁלַּיִם עִיר עֲתִיקָה מְאֹד הַנִּזְכָּרְתָּ בְּכַתְבֵּי הַקֹּדֶשׁ וְגַם
בְּשִׁירֵי הוֹמִירוֹס הַיּוֹנִי. עִיר הַמִּסְחָר הַיּוֹתֵר גְּדוֹלָה בָּאָרֶץ
יִשְׂרָאֵל, וְהָעִיר הַשְּׁנִיָּה אַחֲרֵי יְרוּשָׁלַּיִם לְפִי מִסְפַּר יּוֹשְׁבֵיהָ.
הַמִּסְפַּר הַכִּלְלִי שֶׁל יּוֹשְׁבֵיהָ הוּא כְּאַרְבָּעִים אֲלָף. מֵהֶם
יְהוּדִים כִּשְׁנַיִם עָשָׂר אֲלָף, נּוֹצְרִים כַּעֲשָׂרֶת אֲלָפִים וַיְתָרֵם
מוֹשְׁלִימִים. הָעִיר יְפוֹ מְפָרֶסֶמֶת בְּפֶרֶדֶסֶיהָ הַנִּפְיִים הַמְקִיפִים
אוֹתָהּ כִּמוֹ בְּקִשָּׁת יְרוּקָה מְצַד מִזְרָחָהּ.

יְפוֹ הִיא מְרֻבּוֹ הַיּוֹשֵׁב הָעֶבְרִי הַחֲדָשׁ בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל.

בָּהּ יִמָּצְאוּ הַמִּשְׁרָדִים הַמְרְכָּוִים שֶׁל כָּל הַתְּכָרוֹת וְהַמְּוֹסָדִים
הָעוֹסְקִים בְּיִשׁוּב הָאָרֶץ, כִּמּוֹ תְּכָרֵת חוֹכְבֵי צִיּוֹן אֲשֶׁר
בְּרוֹסֶסְיָה, תְּכָרֵת אֲנָגְלִיָּה-פֶלְשְׁתִּינָה, הוּא הַבֶּנֶק הָעֶבְרִי
אֲשֶׁר בָּאָרֶץ, מִשְׁבֵּר הַקָּפָה הַלְאִימִית וְהַפְּקִידוֹת הָאֲרָצִי-
יִשְׂרָאֵלִית שֶׁל הַהֶסְתָּדְרוֹת הַצִּיּוֹנִית.

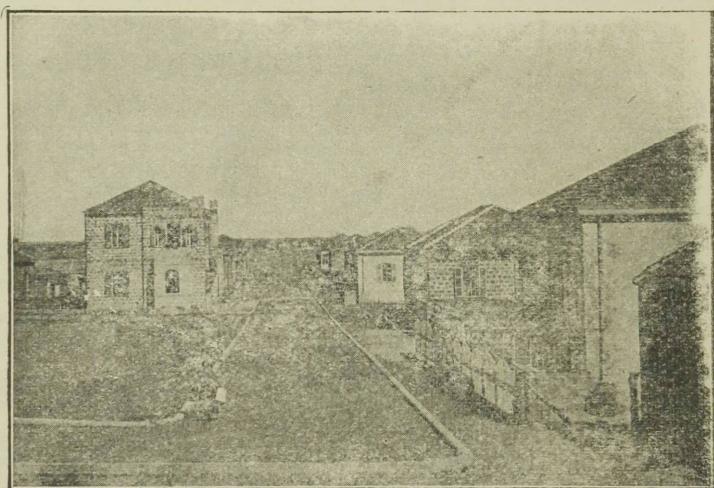
כְּמַעַט כָּל יְהוּדֵי יְפוֹ מִתְּנַחֲסִים אֶל הַיִּשׁוּב הַחֲדָשׁ

יפו

בָּאָרֶץ וּבָלָם לִוְקָחִים חֶלֶק הַיִּשׁוּב בְּעִבְדוּתוֹ וּבַהֲתַפְתָּחוּתוֹ.
בָּהּ נוֹסֵד בֵּית הַסֵּפֶר הָעֶבְרִי הָרִאשׁוֹן לְטוֹכַת תְּחִינַת הַשָּׂפָה
הָעֶבְרִית²⁴⁵, בָּהּ נוֹסְדָה הַיִּמְנִסְיָה הָעֶבְרִית הָרִאשׁוֹנָה וּבָהּ
נִמְצְאוּ בְּזֶמֶן הַזֶּה עוֹד בְּתֵי סֵפֶר עֶבְרִים חֲשׂוּבִים.
הַיְּהוּדִים יוֹשְׁבִים בְּכָל חֶלְקֵי הָעִיר, אֲכָל גַּם הֵם, כִּמּוֹ
אֲחֵיהֶם בִּירוּשָׁלַם יֹסְדוּ שְׂכִינּוֹת אֲחֵדוֹת, כִּמּוֹ גִּנְה-אֶדֶן, אֲדָרְכָּהּ,

נְהַי־שְׁלוֹם, בְּתִי־אֶחָה וְעוֹד. אָכֵל עַל כָּלֵן עוֹלָה
הַשְׁכֵּנָה תֵּל־אֶבִיב, אֲשֶׁר הִיא עֵתָה פֶּאֶר הָעִיר יָפוֹ וְכָל
הַיְשׁוּב הָעֵבְרִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בְּרַחֲבוֹתֶיהָ הַיְשָׁרִים
הַמְרֻצָּפִים אֲבָנִים, בְּבִנְיָנֶיהָ הַנִּפְיִים הַמִּקְפִּים נִגְנִי פְּרָחִים,
בְּשִׁדְרוֹת עֵצֶיהָ וּבְכָל חִיצוֹנוֹתֶיהָ מְזֻכָּרָה הִיא אַחַת הָעָרִים
הַיּוֹתֵר יְפוֹת שֶׁל אֶרֶץ אוֹ שֶׁל אַמְרִיקָה.

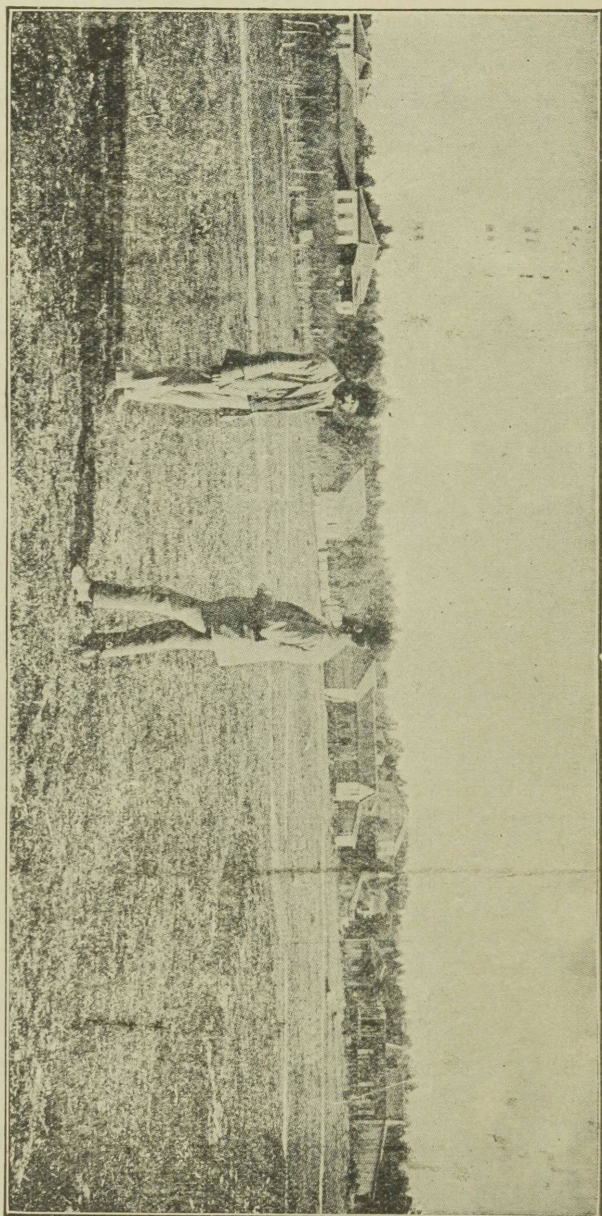
תֵּל־אֶבִיב

הַמּוֹשְׁבּוֹת הָעֵבְרִיּוֹת בְּמַחֲזוֹ יָפוֹ. הָעִיר יָפוֹ
נִחְשֶׁבֶת לְשַׁעַר הָרָאשִׁי שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִכְּנָן נִמְצְאוֹת
בְּמַחֲזֶה מוֹשְׁבּוֹת עֵבְרִיּוֹת בְּמִסְפָּר הַגָּדוֹל. הַמּוֹשְׁבּוֹת הָאֵלֶּה
מְקִיפוֹת אֶת הָעִיר מִשְׁלֶשֶׁת עֵבְרִיָּה, מַצְפֵּינִית־מְזֻרְחִית,
מְמֻזְרָח וּמְמֻזְרָחִית־דְּרוֹמִית.

בְּצִפּוֹנִית־מוֹרְחִית תִּמָּצֵא מוֹשְׁבָה הַגְּדוֹלָה—פֶּתַח־
תִּקְוָה. מוֹשְׁבָה הַזֹּאת הִיא הַיּוֹתֵר גְּדוֹלָה בְּמוֹשְׁבוֹת
הַיְּהוּדִים בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל לְפִי מִסְפֵּר יוֹשְׁבֵיהָ, אֲשֶׁר הוּא
כְּשֶׁלֶשֶׁת אֲלָפִים, וְאַחַת הַיּוֹתֵר גְּדוֹלוֹת לְפִי שְׁטַח אֲדָמָתָהּ,
אֲשֶׁר הוּא עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה אֲלָף דוּנָם. פֶּתַח־תִּקְוָה
מְפָרֶסֶמֶת בְּפִרְדֶּסֶיהָ הַמְּכֻסִּים שְׁטַח שֶׁל שֵׁשֶׁת אֲלָפִים
דוּנָם. מְלֶכֶד נָה נִשׁ בָּהּ בְּרָמִי נָפֹךְ, שְׂקָדִים, וַיִּתִּים וַיִּתֵּר
עָצֵי פָרִי וְשְׁטַח הַגֵּן שֶׁל אֲדָמַת זְרִיעָה.

הִיא נוֹסְדָה מֵאֵת יְהוּדֵי יְרוּשָׁלַיִם בְּשָׁנַת תַּרל"ח. אַךְ
מִסְפְּדֵיהָ הָיוּ נֶאֱלָצִים לְעֹנְבָה מִפְּנֵי כִי בָנוּ הֵם אֶת בְּתִיָּהֶם
הָרֵאשׁוֹנִים בְּקִרְבַּת בָּצָה וְלִבְנָן סָבְלוּ הִרְבֵּה מְאֹד מִקְדַּחַת
הַבָּצוֹת. בְּשָׁנַת תַּרמ"ג שָׁבוּ וַיְבָנוּהָ שֵׁנִית. הַפֶּעַם בָּנוּ אֶת
בְּתִיָּהֶם בְּמָקוֹם יוֹתֵר נָאֶה וּמְנִי אִין לֹא הִדְלָה מוֹשְׁבָה
לְהַתְּפִתָּהּ.

כְּאֲשֶׁר פָּחַדוּ עוֹד בָּנוּ פֶּתַח־תִּקְוָה מִפְּנֵי הַקְּדַחַת קָנוּ
הֵם חֲלָקַת אֲדָמָה קִטְנָה רְחוֹק מֵאֲדָמָתָם מִצַּד דְּרוֹם וַיְבָנוּ
שָׁם בְּתִים לְשִׁבְתָּם וּבָנוּ יְסָדֵי אֶת מוֹשְׁבָה יְהוּדִי. אַךְ
מִפְּנֵי כִי נִיכְחוּ בְּמַהֲרָה כִי אֵין יוֹתֵר פֶּסֶד הַמַּחְלוֹת עֲלֵיהֶם
גַּם בְּפֶתַח־תִּקְוָה וּבְכָד הֵנָּה לְשִׁבְתָּ בִּיהוּד וְלַעֲבֹד אֶת
הָאֲדָמָה בְּפֶתַח־תִּקְוָה הִרְחוֹקָה מִבְּתִיָּהֶם דֶּרֶךְ שְׁתֵּי שָׁעוֹת,
עֹזְבוּ אֶת יְהוּדִי וּבְתֵי מוֹשְׁבָה עוֹמְדִים רִיקִים. הָאִפְרִים

הכפר-החדש

חושבים לקנות שטח אדמה הגיון בסביבות יהוד ואז תשוב גם המושבה הזאת לתחיה.

סמוך לפתח-תקנה נבנתה המושבה עין גנים. שתי המושבות האלה כבר התאחדו למושבה אחת. מצפון לפתח-תקנה נמצאת המושבה כפר מל²⁴⁶ אשר עוד לא נבנתה כראוי.

אגודת אנשים מבני פתח-תקנה ובני יפו קנו חלקת אדמה של שש מאות דונם סמוך לגבול פתח-תקנה לטעת בה פרדים גדול ויקראו למקום בחר²⁴⁷.

בין יפו ופתח-תקנה תמצא המושבה שרונה אשר נקנתה מידי הגרמנים בזמן האחרון²⁴⁸. במושבה הזאת הרבה פרדסים, פרמי גפן וישקדים ואדמת זריעה.

ממזרח ליפו על הבקיש העולה ורשלימה דרך שלשה קילומטרים מן העיר ומצא בית ספר לעבודת האדמה מקנה ושראל. שטח אדמתו כשלשת אלפים דונם. בית הספר הזה נוסד מאת הקברת כל ישראל חברים (בשנת תרכ"ט) וכל הלומדים בו נלמדים מצרפתית.

המושבה הראשונה במזרחית-דרומית ליפו היא ראשון לציון, אשר נוסדה בשנת תרמ"ב לאמר, בראשית הישוב החדש בארצנו. שטח אדמתה כחמשד עשר אלף דונם ומספר יושביה כאלף וארבע מאות נפש.

היא המושבה המרכזית של כל מושבות יהודה. ביד
נמצא הנקב הגדול למעשה הנין ואל הנקב הזה מובאים
הענבים של כל המושבות אשר ביהודה. מצפון לראשון
לציון סמוך לגבול אדמתה תמצא המושבה של פועלים
נחלת יהודה²⁴⁹.

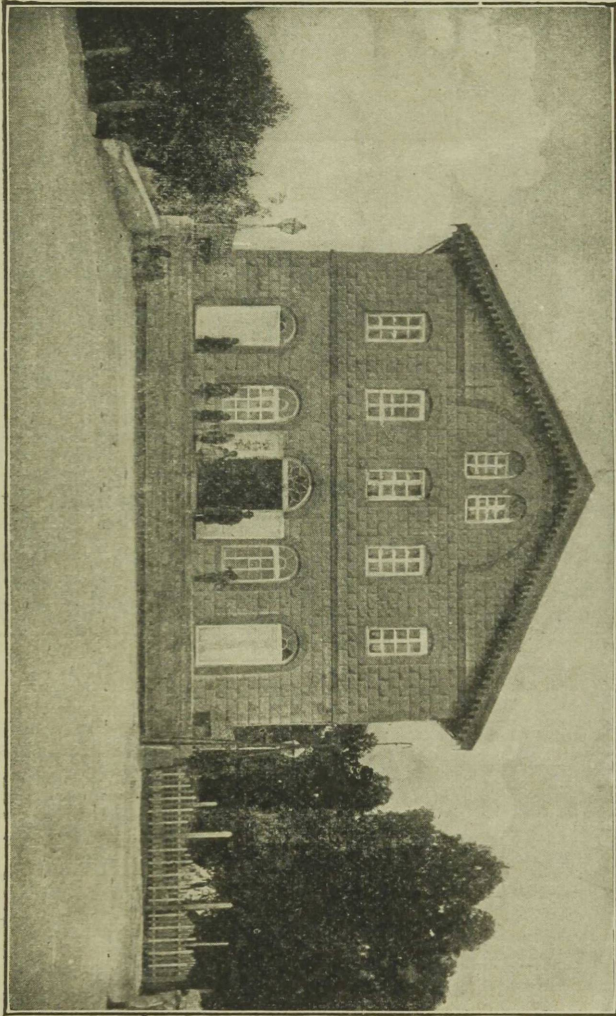

תלמידי מקנה ישראל

במזרחית-דרומית לראשון לציון תמצא המושבה
באר נעקב. ומדרום לה לראשון לציון תמצאנה
המושבות נדי-חגין וגם ציונה אשר קבר התאחדו
למושבה אחת, שטח אדמתה אלפים וארבע מאות דונם
ומספר יושביה כשתי מאות.

הלאה, דרומית-מזרחית לנדי-חגין תמצא המושבה
רחבות אחת המושבות הגדולות בארצנו. שטח אדמתה

בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר אֲלֶף הַיָּנִים וּמִסְפַּר יוֹשְׁבֵיהָ יוֹתֵר מֵאַלֶּף
נָפֶשׁ.

לולא לולא לולא לולא לולא

הָ אֵת, בְּאוֹתָהּ הַיָּדֵךְ מִזְרָחִית-דְּרוֹמִית תִּמְצָא הַמִּוֹשְׁבָה
עֶקְרוֹן אוֹ מִנְּבֶרֶת-בִּתְיָה. גַּם שָׁמַח אֲדָמָתָהּ הוּא כִּמּוֹ שְׁמַח

אֲדָמַת רַחֲבוֹת. בַּךְ מִסְפַּר יוֹשְׁבֵיהָ יוֹתֵר קָמֹן, כִּשְׁלֹשׁ
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים נָפֶשׁ. אֲכָרֵי עֶקְרוֹן עוֹסְקִים מְעַט בְּנִטְיָעוֹת.
עֲבוֹדָתָם הָעִיקָרִית הִיא זְרִיעַת תְּבוּאוֹת.

מִמְזוֹרַח לְמוֹשָׁבוֹת הָאֵלֶּה נִמְצְאָה שׁוֹרֵת מוֹשָׁבוֹת שְׁנֵי־הָ
הַקְּרוֹבוֹת אֶל אֶרֶץ הַהָרִים וְאֲשֶׁר אֲדָמָתָן תָּכִיל בְּקִרְבָּהּ
חֵלֶק הַנִּבְעָעוֹת אֲשֶׁר הֵן הַמַּעֲבָר בֵּין הַשְּׂפֵלָה וּבֵין הַהָרִים.
לַנִּבְעָעוֹת הָאֵלֶּה קוֹרְאִים הָאֲשֵׁרוֹת.

הַצְּפוֹנִית בְּמוֹשָׁבוֹת שֶׁל הַשׁוֹרֵת הַזֹּאת הִיא הַמוֹשָׁבָה
בֶּן־שִׁמְּוֹן הַקְּרוֹבָה לְעִיר לֹוד. הִיא תָּכִיל בְּקִרְבָּהּ אֲלָפִים
וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת דּוֹנָם. יוֹשְׁבֵיהָ כְּמַעַט כָּלָם פּוֹעֲלִים הָעוֹבְדִים
בְּיַעַר הָרֶצֶל וְגַם בְּבֵית הַחֲרָשֶׁת לְשִׁמְוֹן וְסָבוֹן שֶׁל
הַחֲבֵרָה עֲתִיד. בֵּית הַחֲרָשֶׁת הַזֶּה נָתַן לְמוֹשָׁבָה
אֶת שְׁמָהּ.

דְּרוֹמָה מִבֶּן־שִׁמְוֹן תִּמְצָא אֲדָמַת גִּזְרֵי, בַּעֲרָכִית
אֲבוֹ שׁוֹשָׁה, אֲשֶׁר תָּכִיל כְּעֶשְׂרֵת אֲלָפִים דּוֹנָם. הַמוֹשָׁבָה
שֵׁם עוֹד לֹא נִכְנָתָהּ.

הַלְּאָה דְּרוֹמָה, נוֹכַח עֶקְרוֹן, תִּמְצָא הַמוֹשָׁבָה חֶלְדָּה,
אֲשֶׁר הִיא קִנְיֵן הַקָּפָה הַלְּאוּמִית. אֲדָמָתָהּ תָּכִיל אֲלָפִים
דּוֹנָם. יוֹשְׁבֵיהָ פּוֹעֲלִים הָעוֹבְדִים בְּנִטְיָעוֹת אֲשֶׁר גַּם הֵן חֵלֶק
שֶׁל יַעַר הָרֶצֶל. לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה הִחֲלֹט לְחַלֵּק אֶת כָּל
אֲדָמַת הַמוֹשָׁבָה לְעֹשְׁרִים פּוֹעֲלִים.

עוֹד יוֹתֵר דְּרוֹמָה — כְּפַר־אִירִיָּה הַקְּרוֹבָה לְסִגְד

תחנת מסלת הברזל יפו — ירושלים. המושבה הזאת קנין
אגודה אחת אשר חבריה יושבים עוד בחוץ לארץ. שטח
אדמתה כחמשת אלפים דונם. יושביה פועלים.

במחוז יפו נמצאות שתי ערים חשובות לוד וברמלה.
לוד היא התחנה הראשונה של מסלת הברזל יפו-
ירושלים וברמלה התחנה השנייה. מלבד זה, גושרת ברמלה
מסלת הברזל את הכביש אשר גם הוא עולה ירושלימה.
שתי הערים קרובות אחת לרעותה. שתיהן מוקפות
נער עצי זית ונותר עצי פרי. יושביהן רבים מושלמים אך
ישנם גם נוצרים במספר הגון. יהודים כמעט אין בהן.
מלבד משפחות מעטות ברמלה.

עזה. העיר היותר גדולה בדרום השפלה. היא
רחוקה קילומטרים אחדים מן הים. מספר יושביה כששה
עשר אלף, כמעט כלם מושלמים. נוצרים בה כחמש
מאות נפש ויהודים פחות ממאה. ערך העיר הזאת יגדל
בעתיד הקרוב, כי עומדת היא על מסלת הברזל
המקשרת את מצרים עם ארץ ישראל.

שלש מושבות עבריות תמצאנה במחוז עזה. היותר
צפונית היא גדרה, הקרובה לעקרון ולרחבות אשר
במחוז יפו. שטח אדמתה — כחמשת אלפים דונם, אדמת
תבואה וגם פרמי גפן ו שקדים. מספר יושביה כמאה
וחמשים.

יְרוּמָה מְגִדְרָה מוֹשְׁבָה בְּאֶרֶץ טוֹבָיָה. שָׁטַח
אֲדָמָתָה בַּחֲמִשָּׁת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת דּוֹנָם. רָבָה אֲדָמַת
תְּבוּאָה. יוֹשְׁבֵיהָ בְּמֵאָה וְשִׁבְעִים נַפְשׁ.
מִמּוֹרָח לְעֹזָה מוֹשְׁבָה רוֹחָמָה, קִנְיָן אֲנוּחַת "שְׂאֲרִית
יִשְׂרָאֵל" בְּמִסְקָבָה. שָׁטַח אֲדָמָתָה יוֹתֵר מִשְׁשָׁת אֲלָפִים דּוֹנָם.
יוֹשְׁבֵיהָ פּוֹעֲלִים.

בְּאֶרֶץ שִׁבְעִי. הָעִיר הַזֹּאת נִבְנְתָה מִחֲדָשׁ עַל יְדֵי
הַמִּמְשָׁלָה הַתּוֹרֵכִית בִּשְׁנַת תר"ם, לְמַעַן חֲזֹק אֶת הַשְׁפָּעָתָה
עַל שְׂבִטֵי הַבְּדוּאִים בְּדָרוֹם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בָּהּ הִתְיַשְׁבוּ גַם
מִשְׁפָּחוֹת יְהוּדִיּוֹת אֲחֵרוֹת. הָעִיר הַזֹּאת מְחַבֵּרֶת עַל יְדֵי
מִסְלַת הַבְּרָנָל עִם יְפוֹ וִירוּשָׁלַיִם וְגַם עִם עֹזָה וְעַל יָדָה עִם
מִצְרַיִם. אֶל־חֲפִיר בְּמִדְבָּרָה, הוּא רַחֲבֹת הַעֲתִיקָה.

פֶּלֶךְ שִׁבְעִי

פֶּלֶךְ שִׁבְעִי מִתְאִים לְאֶרֶץ שְׁמֵרוֹן בִּימֵי הַבֵּית הַשֵּׁנִי.
אֵךְ הַפֶּלֶךְ שֶׁל הַזְּמַן הַזֶּה קָצַת יוֹתֵר גָּדוֹל מֵאֶרֶץ שְׁמֵרוֹן.
כִּי לוֹ נִחְשָׁב עֵתָה גַם חֹף הַיָּם, בָּעֵת אֲשֶׁר בִּימֵי קֶדֶם הָיָה
חֹף הַיָּם עִם הָעָרִים דּוֹר וְקִסְרֵיָה מִתְיַחֵם לְאֶרֶץ יְהוּדָה.
פֶּלֶךְ שִׁבְעִי מְכִיל אֶפּוֹא אֶת הַר־אֶפְרַיִם, אֶת חֶלֶק
הָעֲרָבָה מִמּוֹרָח לְחֵרִים וְאֶת חֶלֶק הַשְּׁרֹון מִמַּעַרְב. לָהֶם.

בְּתוֹךְ אֶרֶץ הַהָרִים עוֹבְרַת שְׁלֹשֶׁת אַרְבָּה שֶׁל בִּקְעוֹת
פּוֹרְיֹת וְרִחְבּוֹת יָדִים הַחֹלְכוֹת מֵעֵמֶק יִזְרְעֶאל דְּרוֹמָה
וְגַם הַחֶלֶק הַדְּרוֹמִי שֶׁל עֵמֶק יִזְרְעֶאל נִכְלָל בְּתוֹךְ הָאֶרֶץ
הַזֹּאת. גַּם עֲשִׂירֵה הָאֶרֶץ הַזֹּאת בְּמַעֲיָנוֹת מַיִם. בְּכָל־
אֲשֶׁר לְחִגְדֵי עָלֶיהָ כִּי הִיא אֶרֶץ בְּרוּכָה וַיְכֻלָּה לְכַלֵּל
עַם רַב.

מִלְבַּד מְחֻזֵּי שָׂכָם וְכִיל הַפֶּלֶךְ הֵנָּה שְׁלֹשָׁה מְחֻזּוֹת:
מְחֻזֵּי גִ'ינִי, מְחֻזֵּי טוֹל־כֶּרֶם וּמְחֻזֵּי סֶלֶפִית.

הָעִיר שָׂכָם נִמְצְאָה בְּבִקְעָה בֵּין שְׁנֵי הַהָרִים, הַר גִּרְזִים
וְהַר עֵיבָל. מַעֲיָנוֹת מַיִם רַבִּים מְשָׁקִים אֶת הַבִּקְעָה וְאֶת
הָעִיר. הָעָרְבִים קוֹרְאִים עֵתָּה לָעִיר הַזֹּאת נִכְלָו²⁵¹. מִסְפֵּר
יוֹשְׁבֵיהָ יוֹתֵר מֵעֲשָׂרִים אָלֶּה. מִלְבַּד מֵאוֹת אֲחֻדוֹת שֶׁל
נוֹצָרִים וּמִשְׁפָּחוֹת מִסְפֵּר שֶׁל יְהוּדִים כָּל יוֹשְׁבֵיהָ
מוֹשְׁלִימִים. בָּעִיר הַזֹּאת וּבְסִבּוֹתֶיהָ גָּרִים שְׂרִידֵי
הַשְׂמֹרוֹנִים.

דֶּרֶךְ הָעִיר שָׂכָם עוֹבֵר הַכְּבִישׁ מִירוּשָׁלַיִם לְצִפּוֹן
הָאֶרֶץ. מִצְּפוֹנִית־מְעָרְבִית לָעִיר שָׂכָם יִמָּצֵא הַכְּפָר
סֶבֶס טִיָּה, הִיא שְׁמֹרוֹן הָעֵתִיקָה²⁵², עִיר בִּירַת מְמֻלָּכֶת
יִשְׂרָאֵל.

טוֹל כֶּרֶם. הָעִיר הַזֹּאת בְּנוּיָה עַל גִּבְעָה הַמִּתְנַשֵּׂאָה
מֵעַל לְעֵמֶק הַשָּׂרוֹן. דֶּרֶךְ הָעִיר הַזֹּאת עוֹבֵר הַכְּבִישׁ מִצִּפּוֹ
לְשָׂכָם וּמִסְלַת הַבְּרֹזֶל מִלֹּדֶד עַד עֲפּוֹלָה, אֲשֶׁר בְּעֵמֶק

יִזְרְעָאל, וְשֵׁם, בַּעֲפֹלָה, נִפְגְּשֶׁת הַמְּסֻלָּה הַזֹּאת עִם מְסֻלַּת
הַבְּרִיָּה מִחִיפָה לְדַמְשֶׁק.

ג' נִיֵּן הוּא עֵינֵי-גִנִּים הַעֲתִיקָה²⁵³. הָעִיר הַמָּצֵא בְּקֶצֶה
הַדְּרוֹמִי שֶׁל עֵמֶק יִזְרְעָאל. מְסֻלַּת הַבְּרִיָּה מְלֻדָּה וְטוֹל־כָּרֶם
עַד עֲפֹלָה עוֹבְרֶת דֶּרֶךְ הָעִיר הַזֹּאת וְגַם הַכְּבִישׁ מִירוּשָׁלַם
לְשָׂבָם צְפוֹנָה עַד הָעִיר נֶאֱבֶרֶת. סְלִפִּית בְּתוֹךְ הַהָרִים
בְּדְרוֹמִית-מְעַרְבִית לְשָׂבָם.

בְּפֶלֶךְ שָׂבָם בְּמַחוֹז טוֹל־כָּרֶם יֵשׁ רַק מוֹשָׁבָה עֶבְרִית
אַחַת. הוּא כְּפַר-סָבָא הַקְּרוֹבָה לְפֶתַח-חֲתָקוֹה וְהַגּוֹבֵלֶת
עִם אֲדָמַת הַמוֹשָׁבָה, כְּפַר-מֶלֶל. שָׁטַח אֲדָמַתָּה שְׁבַעַת
אַלְפִים וַחֲמִשׁ מֵאוֹת דּוֹנָם. יוֹשְׁבֵיהָ מְעֻשִׂים כִּי אֶבְרִיָּה
יוֹשְׁבִים עוֹד בְּפֶתַח-חֲתָקוֹה.

בְּצְפוֹנִית-מְעַרְבִית לְשָׂבָם עַל שְׂפַת הַיָּם הַמָּצֵא אַחֲוָה
גְּדוֹלָה וְדֹאֲלִי-חֲוִינָה. חֶלֶק אֲדָמַת הָאֲחִיוָה הַזֹּאת הוּא
קִנְיֵן הַיְּהוּדִים.

פֶּלֶךְ עֲבֹ

פֶּלֶךְ עֲבֹ שֶׁל הַזְּמַן הַזֶּה הוּא אֶרֶץ הַגָּלִיל בְּיָמֵי
קָדָם, הַגָּלִיל הָעֶלְיוֹן וְחֵד עִם הַגָּלִיל הַתַּחְתּוֹן. הוּא מְכִיל
בְּקֶרְבּוֹ אֶת הָרֵי הַגָּלִיל וְאֶת הַבְּקָעוֹת הַגְּדוֹלוֹת וְהַפּוֹרְיֹת,
הַמְּקִיפּוֹת אוֹתָם אוֹ הַחוֹדְרוֹת אֶל תוֹכָם: עֵמֶק יִזְרְעָאל,

עֵמֶק וְכָלוּ, בִּקְצֵת דָּמָה, עֵמֶק עֲבוּ, בִּקְצֵת הַיַּרְדֵּן עִם כָּל
סְעִיפֶיהָ. הַיַּרְדֵּן עִם הָאֲנָמִים מִי מָרוֹם וְיָם כִּנְרַת וְכָל
הַנְּחָרוֹת הַנוֹפְלִים אֶל תוֹכָם עִם הַמַּעֲנִיּוֹת הָרַבִּים בְּתוֹךְ
הַחֲרִים נוֹתְנִים לְאֶרֶץ הַזֹּאת עֵשֶׂר גָּדוֹל בַּמָּוִם. וְכָל זֶה
נוֹרָם כִּי הָאֶרֶץ הַזֹּאת מַצְטַנֶּת בְּעֵשֶׂר טַבָּעָה. הַגָּלִיל בְּלִבָּל
תָּמִיד עִם רַב; וְיִדּוּם חְרוּצוֹת יְכוּלוֹת לְבִסּוֹתוֹ כָּלֹו גִּיּוֹם,
פְּרִדָּסִים וְכַרְמֵי חֶמֶד.

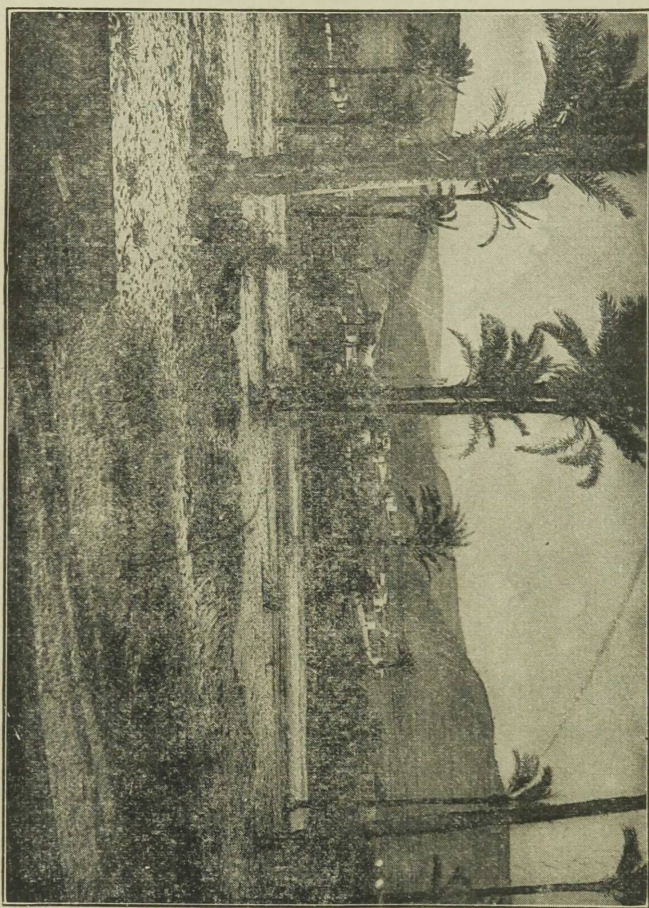
הַפֶּלֶךְ הַזֶּה נִחְלַק עֲתָה לְחֲמִשָּׁה מַחֲזוֹת: מַחֲזוֹ אֶחָד
הַמְתַּנַּחֵם יֵשֶׁר לְעִיר הַפֶּלֶךְ, לְעֲבוּ, וּמַחֲזוֹת הַיָּפָה, נוֹצְרַת,
טַבְּרִיָּה וְצָפֶת.

עָרָיו. עֲבוּ, עִיר הַחֶף עַל שְׂפַת הַיָּם הַגָּדוֹל. עִיר
עֲתִיקָה מְאֹד. מִסְפֵּר יוֹשְׁבֶיהָ הוּא כִשְׁנָיִם עֶשְׂרֵי אֶלֶף נֶפֶשׁ.
רַבָּם מִיִּשְׁלִימִים. וְיִהוּדִים כֶּה כְּמֵאָה וְחֲמִשִּׁים נֶפֶשׁ.

שֶׁפֶר עִם בְּעֶרְכֵי שֶׁפֶר עֶמֶר. עִירָה קְטָנָה מְמוֹרָח
לְהַיָּפָה. בְּתוֹךְ אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת נֶפֶשׁ שֶׁל יוֹשְׁבֶיהָ נִמְצְאוּ
שֶׁבַע מֵאוֹת מִיִּשְׁלִימִים, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת נִזְכָּרִים, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
דְּרוּזִים וְכַחֲמִשִּׁים יְהוּדִים. הַיְּהוּדִים הָאֵלֶּה הֵם שְׂרֵידֵי
יְשִׁיב גָּדוֹל בְּיָמִים מְקֻדָּם. אֲחֵדִים מֵהֶם גַּם עֲתָה בְּעָלֵי
נַחֲלוֹת שָׂדֶה וְכַרְמֵי זֵיתִים.

הַיָּפָה. בֵּין הַר הַבְּרָמָל וּמִפְּרֶץ עֲבוּ. עִיר הַמִּסְחָר
הַשְּׂנִיָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי יָפוֹ. הָעִיר מִתְפַּפֶּחֶת יוֹתֵר
וְיוֹתֵר, וְאֵלֶיהָ עוֹבֵר מִסְחָר עֲבוּ. מִסְפֵּר יוֹשְׁבֶיהָ בְּעֶשְׂרֵת

אֶלֶּפִים נֶפֶשׁ וּמֵהֶם יְהוּדִים כֶּשֶׁלֶשֶׁת אֲלָפִים. וַתֵּרֶת הַתּוֹשָׁבִים
הָעָצִים מוֹשְׁלִימִים וְחָצִים נוֹצְרִים. בַּחֲיִפָּה בָּנִי הַיְּהוּדִים
שְׂכֻנָּה מְיוֹחֶדֶת יָבִיחַ וַיִּקְרְאוּ לָהּ הָרֶצְלִיָּה. וַמֶּלֶךְ נָדוּל

הַרֶצְלִיָּה

נִקְנָה לְמַעַן הָרְחִיב אֶת הַשְּׂכֻנָּה הַזֹּאת. סְמוּךְ לָהּ
הַטְּבִינִיקוּם הָעִבְרִי.

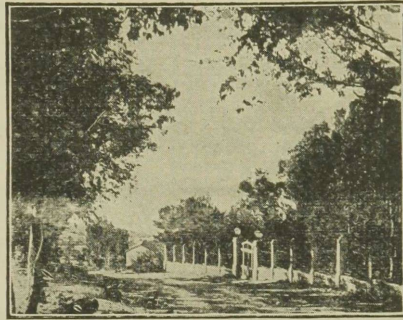
המוֹשְׁבָה הַגֵּרְמָנִית בְּרָמֶל, אֲשֶׁר נִבְנְתָה בְּרֹאשׁוֹנָה
מֵחַיִּין לְעִיר נְהַשְׁכֶּת בְּכָר עֲתָה לְחֵלֶק הָעִיר.

בְּמַחֲזֵי חֵיפָה תִּמְצָאָנָה מוֹשְׁבוֹת אֲחֵדוֹת חֲשׂוֹבוֹת מְאֹד.
וְהַמוֹשְׁבוֹת הָאֵלֶּה הוֹלְכוֹת בְּשׂוֹרָה אֲרָבָה לְאַרְבֵּי שָׁפֶת
הַיָּם מִחֵיפָה דְּרוֹמָה עַד גִּבּוֹל פֶּלֶךְ שָׁכֶם. הָרֹאשׁוֹנָה בָּהֶן
הִיא עֵת לִית דֶּרֶךְ שְׁתֵּי שָׁעוֹת מִחֵיפָה. הַלְּאָה דְּרוֹמָה,

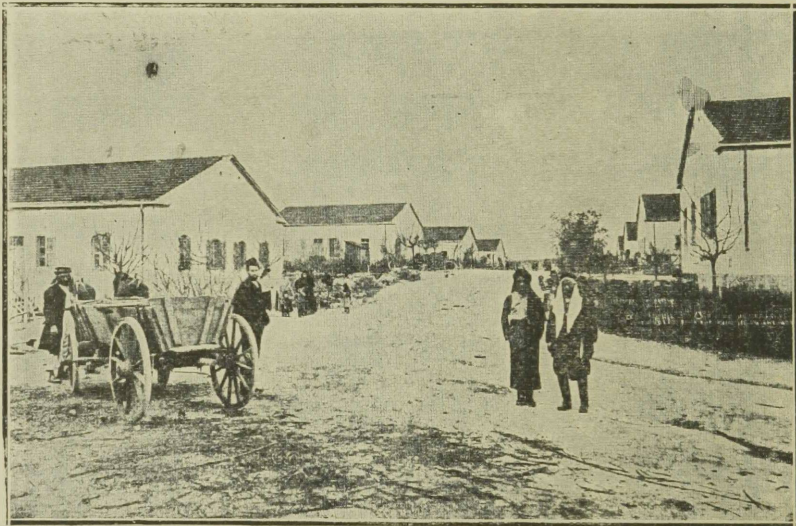
בֵּית הַנִּבְנֶת בְּזִכְרוֹן יַעֲקֹב

בְּמֶרְחֶק שְׁתֵּי שָׁעוֹת מֵעֵת לִית פּוֹנְשִׁים בְּזִכְרוֹן יַעֲקֹב
וּבִנְיָתֶיהָ. וּזְכָרוֹן יַעֲקֹב אַחַת הַמוֹשְׁבוֹת הַיּוֹתֵר גְּדוֹלוֹת.
אֲדָמָתָה אֲדָמַת זְרִיעַת תְּבוּאוֹת וְגַם אֲדָמַת גְּטִיעוֹת בְּרָמִי
גִּפּוֹן שְׁקָדִים, זֵיתִים וּפְדֵה־סִיב. בָּהּ יִמָּצֵא, כְּמוֹ בְּרֹאשׁוֹן
לְצִיּוֹן, יָקֹב לְמַעֲשֵׂה הַיּוֹן. בְּשֵׁם בָּנוֹת וּזְכָרוֹן יַעֲקֹב
יִדְּעוֹת הַמוֹשְׁבוֹת הַקָּטָנוֹת הַמְּקִיפּוֹת מִקְּל צַד אֶת הַמוֹשְׁבָה

בית החולים בִּזְכֵּרוֹן יֶזֶק

הזאת: מַצְפּוֹן שְׂפִיָּה אוֹ מֵאִיר־שְׂפִיָּה, מַצְפּוֹנִית
מִזְרָחִית בֶּת-שָׁלֹמֶה אוֹ אֶס-אֶל־נֶמֶל מִדְרוֹם-מִיָּאֵם

מֵאִיר־שְׂפִיָּה

אוֹ שׁוֹנֵי עַל שְׂפַת נָהָר הַתְּבִלָּת אוֹ יְדֵי יִרְקָה; יוֹתֵר
דְּרוֹמָה בּוֹרְג' בַּמַּעֲרָב וּבִמְרָח בַּמִּזְרָח. אֵלֶיָּהֶן צָרִיךְ

לְחוּסִיף אֶת הַכֶּפֶר טָנְטוּרָה עַל שֹׁפֶת הַיָּם, אֲשֶׁר בּוֹ יֵשׁ
 לַיהוּדִים הִלְקֶת אֲדָמָה קִטְנָה, אֶת אֲדָמַת זְרֻנְיָה לֵאמֹר
 הָאֲדָמָה הַכְּמִיכָה לְנִדְי־זִרְקָה, אֲשֶׁר עוֹד לֹא נִתְּשָׁבָה, וְגַם
 אֶת הַמוֹשָׁבָה עֵתְלִית. אֲדָמַת כָּל הַמוֹשָׁבוֹת הָאֵלֶּה, לֵאמֹר
 אֲדָמַת זָכְרוֹן וְעֶקֶב וּבְנֵי־זִרְקָה, תִּכּוֹל כְּשָׂעִים וַחֲמִשָּׁה אֲלֶף
 דִּינָם וּמִסְפַּר יוֹשְׁבֵיהֶן הוּא כְּאַלְף וַחֲמִשׁ מֵאוֹת.

כַּעֲתָלִית תִּמְצָא תַחְנָה לְנִסְיוֹנוֹת מַדְעִיִּים בְּתוֹרַת
 הַצִּמְחִים. דְּרוּמָה מִזְכְּרוֹן וְעֶקֶב, הֶרֶד שְׁתֵּי שָׁעוֹת מִמְּנָה,
 תִּמְצָא הַמוֹשָׁבָה הַדֶּרֶה, אֲשֶׁר לְפִי שְׁטַח אֲדָמָתָהּ הוּא
 הַיֹּתֶר גְּדוֹלָה בְּמוֹשָׁבוֹת הַיהוּדִים בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל. וְחָד עִם
 אֲדָמַת הַכְּצִי־בָה, אֲשֶׁר בְּמַעֲרֵב־יִתְצַפּוּנִת לָהּ, תִּכּוֹל הוּא
 כְּאַרְבָּעִים אֲלֶף דִּינָם. מִצַּד מַעֲרָב תִּגִּיעַ אֲדָמַת הַדֶּרֶה
 וַחֲכָצִי־בָה עַד הַיָּם. מִסְפַּר יוֹשְׁבֵיהָ יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת
 וַחֲמִשִּׁים נָפֶשׁ.

אֲדָמַת הַדֶּרֶה מְסֻגָּלֶת לְזִרְיָעַת תְּבוּאוֹת וְגַם לְמַטְעִים
 שׁוֹנִים, בְּכֶרֶט לְמַטְעֵי פְרֻדְסֵי תְּפִיחוֹ וְזָבִי. בְּהַדֶּרֶה נִמְצָא
 גֵּן שָׁמוּאֵל²⁵⁴ וְגַם אֲחֻזַּת דּוֹרְשֵׁי צִיּוֹן²⁵⁵.

כִּמְזֻרָה לְמוֹשָׁבָה הַזֹּאת תִּמְצָא הַמוֹשָׁבָה קֶרֶקוֹר.
 אֲדָמָתָהּ תִּכּוֹל כְּשִׁשָּׁת אֲלָפִים דִּינָם. יוֹשְׁבֵיהָ פּוֹעֲלִים.
 בֵּין זָכְרוֹן וְעֶקֶב וַחֲדָרָה עַל שֹׁפֶת הַיָּם תִּמְצָא הָעִירָה
 הַקִּטְנָה קֶסֶר־יָהּ. חֶלֶק אֲדָמָתָהּ הוּא קֶנֶן הַיהוּדִים. מִלְּבַד
 זֶה רָכְשׁוֹ הַיהוּדִים חֶלֶקֶת אֲדָמָה מִצִּפּוֹן לְקֶסֶר־יָהּ, אֲשֶׁר

תכיל ארבעת אלפים דונם. היא ידועה בשם שמוניה. מפני כי כל המושבות של מחוז חיפה נמצאות ממערב להרי אפרים, נחשבות הן לפעמים לארץ שמרון. אבל באמת לא הניעה ארץ שמרון עד שפת הנם וחלק השרון הנה היה נחשב לארץ יהודה.

נוצרת בתוך ההרים בין עמק יזרעאל ועמק יבלין. מספר יושביה בעשרת אלפים נפש. מהם שתי שלישות נוצרים ורק שלישית אחת מושלמים. יהודים אין בה כלל.

במחוז נוצרת תמצאנה שתי מושבות עבריות: מרחביה ונחל-עבש. שתיהן בעמק יזרעאל וסמוכות לכפר עפולה אשר הוא תחנת מסלת ברזל חשוכה, כי בה נפגשת מסלת הברזל הבאה מירושלים ויפו עם מסלת הברזל חיפה-רמשק. אדמתן פורייה מאד. שטחן הכללי בשלשים ושנים אלף דונם. יושביהן—פועלים. רק במרחביה יושבים גם אפרים בעלי נחלה.

טבריה על שפת ים כנרת. יושביה במעט כלם יהודים: שבעת אלפים בתוך שמונת אלפים תושבים.

במחוז העיר הזאת ימצא החלק העיקרי של הישוב היהודי בגליל התחתון. רב המושבות נמצאות בחלק הדרומי של המחוז. היותר קרובה לטבריה מצד דרום היא המושבה כנרת. אחריה ב'תניה ממערב לנחל

וּבְנֵינָה מִמּוֹרֶחַ לְהָהָר הַזֶּה. מִדְּרוֹם לְבֵיתֵנָה הַמּוֹשְׁבָה
מִלְחָמָה עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן. כָּל אֵלֶּה נִמְצְאוּ בְּעֶרְכָּה
מִמַּעַרְב לְבִנְיָמִן. עַל הָהָר שׁוֹכְנֵת פּוֹרְיָה. יוֹתֵר מִעֶרְכָּה
הַמּוֹשְׁבוֹת יֵמָּה אוֹ יְבֻנְאֵל²⁵⁴ וּבֵית גִּ'ן. יֵמָּה תַּחֲשָׁב
לַמּוֹשְׁבָה הַמֶּרְכָּוִית שֶׁל הַגִּלְגַּל הַתַּחְתּוֹן. מִמַּעַרְב לֵימָּה—
הַמּוֹשְׁבָה שָׂרוֹן²⁵⁵, וְעוֹד יוֹתֵר מִעֶרְכָּה מִסְּחָה אוֹ בֶּפֶר
תְּבוּר לְרֵגֶל הַר תְּבוּר מִצַּד מוֹרֶחַ. מִצָּפוֹן לְתְבוּר
הַמּוֹשְׁבָה סִגְרָה. בֵּין סִגְרָה וְטַבְרִיָּה עַל הַכְּבִישׁ מַחִיפָה
וְנוֹצֶרֶת לְטַבְרִיָּה תִּמְצֵא הַמּוֹשְׁבָה מִצָּפָה. וּמִצָּפוֹן לְטַבְרִיָּה
בְּתוֹךְ עֵמֶק גִּינוֹסָר עַל הַכְּבִישׁ מִטַּבְרִיָּה לְצֶפֶת וּלְדַמְשֶׁק—
הַמּוֹשְׁבָה מִגְדֹּל²⁵⁶. גַּם בְּתוֹךְ אֲדָמַת הָעִיר טַבְרִיָּה נִמְצְאוּ
תַּלְקִים אֲשֶׁר הֵם קִנְיָן אֶפְרַיִם יְהוּדִים.

הַשְּׂטִחַ הַכָּלְלִי שֶׁל כָּל אֲדָמַת הַיְּהוּדִים בְּמַחֲזוֹ טַבְרִיָּה
הוּא כְּמֵאֵה אֶלֶף הוֹנָם וְהוּא הַחֲצִי מִכָּל אֲדָמַת הַמַּחֲזוֹ
הַזֶּה. אִם נִצְרָף לְמִנְיֵן אֵת יְהוּדֵי טַבְרִיָּה נִמְצָא, כִּי הַיְּהוּדִים
הֵם הָרֹיב שֶׁל יוֹשְׁבֵי הַמַּחֲזוֹ.

צֶפֶת, הָעִיר הָרֵאשִׁיָּה שֶׁל הַגִּלְגַּל הָעֶלְיוֹן, בְּנוּיָה עַל
הַר גְּבוּהַּ הַסְּמוּךְ לַהָר כְּנָעֵן. מִסְּפָר יוֹשְׁבֵיהָ הוּא כִּשְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֵי אֲלֶפֶת וּבִתְוֹכָם כִּשְׁמוֹנֶת אֲלָפִים יְהוּדִים. אֶל הַמַּחֲזוֹ
הַזֶּה מִתְיַחֲסוֹת הַמּוֹשְׁבוֹת שֶׁל הַגִּלְגַּל הָעֶלְיוֹן: עֵין וַיִּתִּים
מִצָּפוֹן לְצֶפֶת דֶּרֶךְ חֲצִי שָׁעָה מִמֶּנָּה. רֹאשׁ פְּנֵה הַמּוֹשְׁבָה
הַמֶּרְכָּוִית שֶׁל הַגִּלְגַּל הַזֶּה לְרֵגֶל הַר-כְּנָעֵן מַחְבֶּרֶת עִם

צפת על יְהִי כְּבִישׁ עֲשָׂרָה קִלּוֹמֶתֶרִים אָרְכּוֹ. מִמְּזֻרְחִית־
צְפוֹנִית לְרֹאשׁ פִּנָּה מִחֲנָנִים, מִשְׁמַר הַנֶּרְדֵּן עַל הַנֶּרְדֵּן
וְיֹסֵד הַמַּעֲלָה עַל שְׂפַת מִי מְרוֹם. הַשְּׂטִיחַ הַכָּלְלִי שֶׁל אֲדַמַּת
הַמּוֹשְׁבוֹת בְּגִלְגַּל הָעֲלִיֹּן הוּא כְּשִׁבְעִים אֶלֶף דּוֹנִים וּמִסְפַּר
יֹשְׁבֵי כָּל הַמּוֹשְׁבוֹת הָאֵלֶּה הוּא כֶּאֱלֶּה נֶפֶשׁ.

הַחֲגִיגָה בְּמִירוֹן עַל קֶבֶר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי

מִצְפּוֹן לְפֶלֶךְ עֶבּוֹ, בֵּין הַר הַקֶּבֶנוֹן וְהַר הָרִמּוֹן וּמִצְא
הַמַּחֲזוֹז הַיְדוּעַ בְּשֵׁם מֶרְגִ' עִיּוֹן עַל שֵׁם הַמִּישׁוֹר מֶרְגִ' -
עִיּוֹן, אֲשֶׁר הוּא חֶלְקוֹ הַיּוֹתֵר חָשׁוּב. בְּמַחֲזוֹ הַזֶּה הַמּוֹשְׁבָה
הַיּוֹתֵר צְפוֹנִית בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְטוֹלָה, אֲשֶׁר תָּכִיל כִּשְׁשָׁה
עֶשְׂרֵי אֶלֶף דּוֹנִים אֲדָמָה וּכְשִׁלֵּשׁ מֵאוֹת נֶפֶשׁ.

מִצְפּוֹנִית־מַעֲרָבִית לְפֶלֶךְ עֶבּוֹ עַל שְׂפַת הַיָּם וּמִצְא
שְׁנֵי מַחֲזוֹזֹת עִם עֲרִיקָם, צוּר וְצִידוֹן. בְּעִיר צִידוֹן וְשִׁנָּה

קָהֵלָה עֲבָרִית חֲשׂוּבָה וּמִסְפַּר חֲבֵרֶיהָ בְּאַלְפֵי נַפְשׁ. בְּצִוֵּר
מִסְפַּר יְהוּדִים קָטָן מְאֹד.

אֶרֶץ רַחֲבַת הַיָּדִים אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מְזֻרְחָה, הִיא
הָאֶרֶץ אֲשֶׁר תִּכְבִּיל בְּתוֹכָהּ אֶת גִּחְלַת הַשְּׂבָטִים רְאוּבֵן, גָּד
וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה, אֶת אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן, מוֹאָב וְהַר שְׁעִיר
הַמְּזֻרְחָה, נִהְלָקֶת עֲתָה עַל יְדֵי גִחְלַת לְשֹׁנֵי פְלָכִים.
הַפֶּלֶךְ הַצְפוֹנִי הוּא פֶּלֶךְ חוּרְאָן וְהַפֶּלֶךְ הַדְּרוֹמִי – פֶּלֶךְ
קָרִי. מֶרְכְּזוֹ פֶּלֶךְ חוּרְאָן הוּא בְּעִיר הַקְּטָנָה שֵׁיף-סַעַד.
מִלְבַּד הַמְּחוּזוֹ הַמְּתִינָחִים אֵל עִיר הַפֶּלֶךְ נִמְצְאוּ בּוֹ עִזֵּי
חֲמֹשֶׁה מְחוּזוֹת: מְחוּז גּוֹלָן עִם הָעִיר קִנְתָּרָה, מְחוּז לַגֹּחַ
הוּא חֶבֶל אֲרָגוֹב עִם הָעִיר בּוּצָר-אֶל-הָרִיר, מְחוּז
הָרִי בִשָּׁן (גִּבְלֵ-דִירוֹז) עִם הָעִיר סוּבִידָה, מְחוּז הָרִי
עֵגְלוֹן עִם הָעִיר אִירִבִּידָה, מְחוּז דִּירוֹם חוּרְאָן עִם הָעִיר
הַרְעָה. הִיא אֲדָרְעִי, עִיר עֹג מֶלֶךְ הַבִּשָּׁן.

מִמְזֻרְחָה לַיָּם בְּנִגְרֶת תִּמְצָא הַמוֹשְׁבָה בְּנֵי יְהוּדָה,
הַיְחִידָה בְּכָל אֶרֶץ עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מְזֻרְחָה (מִלְבַּד דְּנֻנְיָה
הַמְּתִינָחֶסֶת לְטַבְרִיָּה). הַמוֹשְׁבָה הַזֹּאת עוֹד לֹא הִסְתַּדְּרָה
וְלֹא נִבְנְתָה כְּרָאוּי.

מִלְבַּד זֶה נִקְנִי מֵאֵת הַבְּרוֹן רְאִמְשִׁילָר בְּשִׁבְעִים אֲלָף
דִּינָם אֲדָמָה בְּכַפְרִים גִּילִין וְסַחֲם-גִּילָן. מוֹשְׁבוֹת עוֹד
לֹא נִבְנִי עַל הָאֲדָמָה הַזֹּאת.

פֶּלֶךְ קֶרֶךְ מִשְׁתַּרְע מִנְחָל יִבֶּק דְּרוֹמָה עַד גְּבִיל אֶרֶץ
עָרָב. קֶרֶךְ הוּא קִיר מוֹאָב הַעֲתִיקָה. מִלְכָּד הָעִיר הַזֹּאת
תִּמְצָאנָה בַּפֶּלֶךְ הַזֶּה הָעָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר הֵן מִרְכְּזֵי
מְחֻזּוֹת: סֶלֶט בַּצְפּוֹן; עַמָּאן, הִיא רַבַּת עַמּוֹן, וּמִעַן
עַל מְסֵלַת הַבְּרָזִל הַהוּלָקֶת לְאֶרֶץ עָרָב; תְּפִילָּה
הִיא תְּפִלָּה²⁵⁸ מִדְּרוֹם לַיָּם הַמֶּלֶח בְּתוֹךְ הָעָרָה. בְּקֶצֶה
הָעָרָה עַל שְׂפַת יָם סוּף תִּמְצָא עִיר הַחֹף עֲנָקָה הִיא
אֵילַת אוֹ עֲצִיּוֹן נָכָר.

הערות והארות

הערה כללית: (1) שמות הפרטים בספר הזה נכתבו עפ"י קריאת ארץ ישראל. במלל ארפה למשל קוראים את הקמץ הראשון כמו o בשפות ארפה מפני כי הוא קמץ קטן (אחריו פ דגושה) והקמץ השני נקרא כמו a בשפות ארפה. החולם יקראי תמיד o.

להקל את הקריאה לבני חוץ לארץ נתן דגש במלים מתר וקילומתר אף כי זה מתנגד לחקי הלשון.

(2) מדות הארץ הן צרפתיות, אשר בהן משתמשים בארצות רבות מחוץ לצרפת וגם בארץ ישראל. המתד הצרפתי הוא מעט יותר מהירד האמריקאי (שלוש דגלים feet). וקילומתר הוא אלף מטר או שלש שמיניות מיל אנגלי.

(1) על פני כדור הארץ מדמים קוים שונים הנותנים את היכולת למצא עליו כל מקום ומקום:

ממזרח למערב מדמים קוים שונים הנמצאים תמיד במרחק אחד אחד מן השני. הקוים האלה נקראים קוים מקבילים. הם אינם שווים ביניהם. היותר גדול בהם הוא הנמצא באמצע ונקרא קו המשווה. יתר המקבילים בהתרחקם מקו המשווה צפונה או דרומה יקטנו יותר ויותר עד אשר יהיו לשתים נקודות והנקודות האלה נקראות קטבים. באופן כזה יש קטב צפוני וקטב דרומי.

מרחק המקום מקו המשווה יקרא רחב המקום ויש רחב צפוני ורחב דרומי.

מן הקטב הצפוני עד הקטב הדרומי מדמים קוים רבים, אשר כלם שווים ביניהם וכלם נפגשים יחד בנקודות הקטבים. הקוים האלה נקראים קוים הארץ או קוים הצהרים. מרחק המקום מאחד מקווי הצהרים יקרא ארך המקום.

ומפני כי כל קווי הצהרים שווים ביניהם, בוחרים באחד מהם וקוראים לו קו הצהרים הראשון. ופה אין הסכמה כללית בין העמים. הצרפתים חושבים לקו הצהרים הראשון את הקו העובר דרך עיר בירת ארצם פריס. האנגלים את הקו העובר דרך העיר גרינוויטש הסמוכה ללונדון ואהריהם הולכים גם האמריקאים גם הנוטים.

ישנם עוד רבים החושבים לראשון את קו הצהרים העובר דרך האי פרו במערב אפריקה.

כל הקוים המקבילים (עגול שלם) נחלקים 360 חלק, הנקראים מעלות וסמן המעלה הוא אפס קטן 0 וכל מעלה נחלקת לשישים חלק הנקראים דקים

וסימן הדק הוא פסיק קטן ' וכל דק נחלק לששים שני ות' וסימן השניה שני פסיקים קטנים". הסמנים האלה נכתבים מימין המספר למעלה מעט.

אחרי אשר הקוים המקבילים אינם שווים ביניהם כגדלם לכן לא שות ביניהן המעלות וחלקיהן. כל מעלה ומעלה של קו המשוה היא מאה ואחד עשר קילומטר או כשבעים מיל אנגלים.

כל קוי הצהרים (חצי-עגול) נחלקים ל180 חלק הנקראים גם הם מעלות. כל המעלות של קוי הצהרים שות ביניהן וארך כל אחת ואחת מהן הוא מאה ואחד עשר קילומטר או כשבעים מיל אנגלים (כמי מעלות קו המשוה).

(2) יהושע יב, ט—יא ועוד.

(3) בתוך הנבולות האלה נחשבות גם הארצות הסמוכות לארץ ישראל:

פיניקיה (צור וצדון), פלשת, אדום, מואב ועמון המהברות עתה אל הארץ.

(4) קוראים מפרץ או לשון-ים לחלק הים הנכנס אל תוך היבשה.

וים הוא חלק האקינוס הקרוב אל היבשה.

(5) בשם הזה ידועים סוף בשפות כל עמי המערב: Red Sea, Mer Rouge,

Красное море אבל יש לחשב, כי השם הזה בא להם משם ים אדום כי בני אדום ישבו בין ארץ ישראל ובין הים הזה ובשניאה קראו הסופרים הראשונים יש אדום במקום ים אדום.

(6) בתהלים פט, יג נזכרים יחד תבור וחרמון ולכן חשבו, כי שני ההרים

האלה קרובים אחד אל השני. אך כאשר נודע, כי הר חרמון ימצא רחוק בצפון, קראו להר הזה חרמון הקטן.

(7) שופטים ז, א.

(8) גבה ההרים נמדד לא מעל פני הכבר מסביב להם כי מעל פני הים

גם אם הם רחוקים מן הים.

(9) הוא בעל הצור העתיקה (שמואל ב, יג, כג).

(10) השם הזה מזכיר לנו את השם בור הסרה אצל חבורן (שמואל

ב, יג, כז).

(11) שופטים א, לו.

(12) יהושע יז, טז; יהושע א, יח ועוד.

(13) חשמונאים חלק א, יב, מט. (14) מלכים א, ד, ללא. (15) שופטים

ז, א. (16) מלכים א, טו, כ.

(17) דברי הימים ב, כ, כז.

(18) במדבר יג, כג.

(19) יואל ד' יח.

(20) שמואל א, יז, ב.

(21) קוראים רמה למישור הגבה מעל פני הים לכל הפחות חמש

מאות מטר.

(22) יחזקאל מז, טז, יח. עתה הסכימו לקרא חורן.

(23) דברים ג, ט.

- (24) דברים ד. יח.
 (25) שיר השירים ד, ח.
 (26) במדבר לג, מז.
 (27) דברים לב, מט; לד, א, יח.
 (28) במדבר כא, כא—כד.
 (29) במדבר כ, כב—כח.
 (30) דף.....
 (31) בהר אפרים נמצא הר אשר היה נקרא לפניו הר געש (יהושע כד. ל; שופטים ב, ט). השם הזה נגזר מן הפעל געש והפעל הזה דומה בהוראתו ובצורתו לפעל געש (שמואל ב, כב, ת; תהלים יח, ח). בלי ספק נקרא ההר הר געש, מפני כי היה גועש אי רועש. לאמר היה פועל בתור הר שרפה.
 (32) פנים כדור הארץ ידוע לנו רק מעט, כי העמק היותר גדול, אשר אליו הגיעו בני האדם בהפרס בארות מים או מכרות להוציא מתוך האדמה מתכות ופחמי אבן הוא לא יותר מאלפים מטר בעת אשר המרחק עד מרכז*) הארץ הוא כ 6,370 קילומטר (אלף מטר הקילומטר). ידוע כי במדה אשר יגדל העמק יגדל בתוך הארץ גם החם. בעמק של עשרה מטרם אין הבדל בין קיץ וחרף, בין יום ולילה ואחרי כן על כל מאה מטר אשר יוסף על העמק תוסף מעלת חם אחת במעלות צלסיוס (הערה 61). ולכן משערים, כי בעמק של חמשים או של מאה קילומטר החם כל כך גדול עד כי כל החמרים צריכים להיות במצב נוזל-בוער. לפי ההשערה הזאת כל כדור הארץ הוא נוזל-בוער ורק קלפה דקה של אדמה מוצקת מכסה מכל צד את הכדור הזה.
 (33) בכלל אפשר להניח כי טבע ארץ ישראל מצטין ברכוי גוניו והדרן הבלתי רגיל. תכלת הים בלי גבול מצד אחד, המדבר רחב הידים מצד שני, החרמון המרים עד גבהי שחקים את ראשו המכסה שלג עולם ולרגליו בקעת הירדן העמוקה כהחום. הרי הגליל הירוקים והסלעים הערומים שבסביבות ים המלח. ועל כלם שמי התכלת והבהירים כמעט במישך כל ימות השנה — כל זה היה צריך להשפיע על אפי יושבי הארץ הזאת, על מחשבותיהם והשקפותיהם על החיים. האזן הערץ של המישור יכולה גם עתה לקלט באויר ארץ ישראל את החזות הקשה של הנביא, המוכיח את עמו בעד התמכרותו לתענוגי החיים ולמותרות, יחד עם הצלצולים הרכים והנעימים של מזמורי התהלים ושיר השירים! (מן הספר ארץ ישראל בזמן הזה של המחבר).
 (34) לפעמים קוראים גם לנהר תמיד י נחל ואומרים נחל שורק.
 (35) Inch, pouce, дюйм.
 (36) מוצאים את כמות המים הנופלים שנה שנה מהגשמים בעזרת כלי

(*) קוראים מר כז ה כד ור לנקודה אחת בתוכו אשר תמצא במרחק אחד מכל הנקודות אשר על פני הכדור.

הנקרא פלוויוס ר. והוא כלי זכוכית פתוח בעל קירות ישרים ועל הקירות מסמנות מידות באינצ'ים או בסנטימטרים ומילימטרים. את הכלי מעמידים בתוך חצר פתוחה או בתוך גן. בדרת הנשם ימלא חלק הכלי מים ורואים את המדה, אשר אליה הגיעו המים. את המדה הזאת רושמים בספר. וכך עושים כאשר ירד גשם שנית שלישית במשך כל השנה. בסוף השנה מחברים את המספרים המראים את המדות והסכום מראה את מדת הגשמים אשר נפלו במשך כל השנה.

(37) ישיעהו ה. ב. ירמיהו ב. כא.

(38) שופטים יח, כט.

(39) Off-shoot, contre-fort, выстрел.

(40) Papyrus, папирус.

(41) ראה הערה 150.

(42) Sandbank, banc de sable, мель.

(43) Switzerland, Suisse, Швейцария.

(44) ירמיהו יב, ה; מט, יט; נ, מד ועוד.

(45) שופטים ז, כד.

(46) שם, ז, א.

(47) ידוע, כי המים המתאדים ונהפכים לקטור אינם מכילים בתוכם מלח.

והמלח אשר היה בתוכם לפני שהתאדו נשאר בתוך הכלי. אם נשארים עוד מים בכלי ישאר המלח בתוכם ויריו הם מלוחים מאד.

(48) Kali, кали.

(49) Calcium, кальций.

(50) Dead Sea, Mer Morte, Мертвое Море.

(51) צפיפות, Density, densité, плотность. לא כל הגופים שווים

ביניהם בצפיפותם ויש הבדל גדול ביחס לזה בין גוף לגוף. צפיפות הגופים נמדדת בצפיפות המים. ואם אומרים, למשל, כי צפיפות הזהב היא 19, אומרים בזה כי צפיפות הזהב 19 פעם יותר גדולה מצפיפות המים. בצפיפות הגופים תלוי משקלם החלקי. ואם אומרים כי משקל החלקי של הזהב הוא 19 רוצים בזה להגיד כי כמות ידועה של זהב 19 פעם יותר כבדה מכמות כזאת של מים. מסמנים את המשקל החלקי של מים במספר 1, משקל החלקי של זהב במספר 19, של כסף במספר 13 ועוד. הגופים הקלים ממים צפים על פניהם והגופים היותר כבדים ממים טובעים בהם.

(52) כל גופי הטבע נחלקים לשלוש מערכות גדולות: מערכת החי, מערכות

הצומח ומערכת הדומם. גופי שתי המערכות הראשונות נקראים גם כן בעלי אברים, כי כמו לחי כן גם לצומח ישנם אברים אשר בלעדיהם הם אינם יכולים לחיות ולהתקיים. אבר בלשונות ארפה יקרא ארגן ולכן נקראים גופים ארגוניים גופים של שתי המערכות הראשונות.

(53) בראשית יא, ג; יד, י; שמות ב, ג.

- (54) יהושע יב, ג.
 (55) יחזקאל מז, יח. יואל ב, כ. זכריה יד, ח.
 (56) יהושע יט, כז.
 (57) מלכים ב, יד, ז. תהלים ס, א.
 (58) שמואל א, ל. ט. כא.
 (59) מלכים א, ח. סה.
 (60) הדרום כהיותו פקיד הגליל נלחם נגד גדוד קנאים אשר התבצרו בתוך המערות האלה. הוא היה נאלץ לחוריד על שלשלאות ברזל ארנזים חזקים מלאים אנשי צבא מן הרומאים למען להגיע עד המערות וללחם עם אלה, אשר נמצאו בהן.
 (61) מלכים ב, יד, ז.
 (62) ידוע הוא כי בימי הבית השני בא שבט ערבי מבני נביות (בראשית כה, יג; כה, ט), וילחץ את בני אדום צפונה וייסד ממלכה אדירה בארצם, ממלכה אשר התקיימה כמה מאות שנה. עיר בירתה היתה סלע אשר הרומאים תרגמו בשם פטר. הרבות העיר הזאת יפות מאד ומפליאות את הנוסעים.
 (63) במדבר ב, ח—יא. (64) דברים, א. א. (65) במדבר, כא, יב, דברים ב, יג. (66) ישעיה, טו, ו; ירמיה מז, לד. (67) ישעיה טו, ו.
 (68) קוראים אקלים למצב החם והקר, החרב והרטיבות. אקלים כל מקום תלוי.

א) במרחקו מן המשוה (הערה 1). בין הקוים המקבילים מלבד קו המשוה ישנם עוד ארבעה קוים אשר להם צריך לשים לב. הקו המקביל העובר במרחק עשרים ושלוש מעלות וחצי מצפון לקו המשוה יקרא קו הסרטן והקו העובר במרחק עשרים ושלוש מעלות וחצי מדרום לקו המשוה יקרא קו הגדי. קו הסרטן וקו הגדי נקראים קוי ההפוך או טרפיים (טרופיקס, טרופיק). הקו המקביל במרחק עשרים ושלוש מעלות וחצי מדרום לקטב הצפוני או במרחק ששים ושש מעלות וחצי מצפון לקו המשוה יקרא קו הקטב הצפוני והקו העובר במרחק עשרים ושלוש מעלות וחצי מצפון לקטב הדרומי או במרחק ששים ושש מעלות וחצי מדרום לקו המשוה יקרא קו הקטב הדרומי. ארבעת הקוים האלה מחלקים את פני כל כדור הארץ ביחס לאקלים לחמשה חלקים או אזורים. משני עברי קו המשוה בין קו הסרטן וקו הגדי, או בין קוי ההפוך, אזור החם. בין קו הסרטן וקו הקטב הצפוני אזור הבינוני הצפוני. בין קו הגדי וקו הקטב הדרומי אזור הבינוני הדרומי.

מקוי הקטב עד הקטבים בצפון ובדרום שני אזורי הקר: אזור הקר הצפוני ואזור הקר הדרומי.

אקלים האזורים הבינוניים איננו שוה בכל מקום. בקרבת קוי הקטב הוא הרבה יותר קר ולכן נקרא הוא אקלים בינוניקר ובקרבת קוי ההפוך הוא הרבה

יותר הם נקרא אקלים בינוניים, הוא האקלים אשר יקרא גם סובטרפי לאמר אקלים כמעט טרפי כי קוי ההפוך נקראים בשפות עמי ארפה טרפיקים.

(ב) בגבה המקום מעל פני הים. קרני השמש מחממות לא את האוויר כי אם את פני הארץ. ולכן שכבות האוויר הקרובות אל פני הארץ מתחממות יותר, והשכבות העליונות אינן מתחממות באותה המדה. לכן במדה אשר נעלה למעלה יגדל הקר יותר ויותר. ובאופן כזה גם באזור החם בגבה חמשת אלפים מטר הקר חזק מאד וההרים מכסים שלג עולם.

(ג) במרחק המקום מן הים. במקומות הקרובים אל הים האוויר מלא אדי מים ולכן האקלים שם יותר לח יותר רטוב. ובמקומות הרחוקים מן הים האוויר איננו מכיל הרבה אדי מים ולכן האקלים שם יבש או חרב. מלבד זה יצנן רוח הים את האקלים בעת החם ויחממו בעת הקר. אך פעולת הים הזאת אובדת במדה אשר נתרחק ממנו.

(69) הטמפרטורה, לאמר החם והקר, נמדדת בעזרת כלי הנקרא טרמומטר לאמר מדרגתם. וזה הוא עיקר מעשה הטרמומטר. לוקחים כדור זכוכית נבוב אשר אליו מחברת שפופרת זכוכית ארכה. את הכדור ואת השפופרת ממלאים כספית או כסף חי, והוא מין נוזל הכבד מאד הדומה לכסף. את הכדור שמים בתוך קרח ההולך להנמס או לתוך מים ההולכים להקפא (לשני הדברים האלה טמפרטורה אחת!) ורואים את המקום, אשר שם עמדה הכספית, ושמים עליו סמן. אחרי כן לוקחים את הכדור עם השפופרת ונותנים אותו בתוך קטור מים רותחים או בתוך מים המתחילים לרתת. טבע כל הדברים בעולם הוא כי מפני החם הם מתרחבים. גם הכספית תתרחב ותעלה בשפופרת. מסמנים את גבה עמוד הכספית בתוך השפופרת. משתי הנקודות אשר מצאנו האחת נקראה נקודת הקפאון של מים והשניה נקודת רחיתתם. בדרכם הלאה נפרדים ביניהם ההכמים. אחד מהם, צלסיוס, כתב על הנקודה, אשר שם עמד עמוד הכספית בעת הקפאון — (0) אפס ועל הנקודה, אשר שמה הגיע עמוד הכספית בשעת הרתיחה כתב 100 (מאה). ואת כל חלק השפופרת אשר בו נמצאה הכספית חלק באופן כזה למאה חלקים או מעלות. מסמנים את המעלות בעזרת (0) אפס קטן אשר כותבים מימין המספר מלמעלה: 80° וקוראים שמונים מעלות.

השני, ריאומיור, כתב גם הוא על נקודת הקפאון אפס (0); אך על נקודת הרתיחה רק שמונים (80) ובאופן כזה הוא חלק את עמוד הכספית בשפופרת ברגע הרתיחה רק לשמונים מעלות. לכן כאשר אומרים כי הטמפרטורה היום היא 5° צלסיוס היא רק 4° ע"פי ריאומיור; 10° צלסיוס הן 8° ריאומיור וכן הלאה. וקל מאד לחשב למצא ואת המעלות של אחד ע"פי מעלות השני.

מחלקים גם את חלק השפופרת אשר מלמטה 05 (אפס) גם כן לחלקים השווים לחלקים אשר מלמעלה לאפס. הן מעלות הקר ואצל כל מספר של המעלות האלה צריך לשמים קו — הנקרא מינוס. אם כותבים למשל 10° צ צריך לקרא זה עשר מעלות חם ע"פי טרמומטר של צלסיוס ואם כותבים 10° — צ, צריך לקרא זה:

עשר מעלות קר ע"פי טרמומטר של צלסיוס, ע"פי רב אומרים פשוט 10° עשר מעלות מלמעלה לאפס 10° — עשר מעלות מלמטה לאפס.

כרב ארצות העולם משתמשים בטרמומטר של צלסיוס. ברוסיה משתמשים בזה של ריאומיור אך באנגליה ובאמריקה הצפונית לאמר בארצות הברית משתמשים במין שלישי, בטרמומטר של פרנהייט. החכם הזה כתב על נקודת קפאון המים לא אפס כי אם 32 ועל נקודת הרתיחה 212. ואת ה(0) אפס הוא כתב למטה מנקודת קפאון המים. באופן כזה המעלות של פרנהייט קטנות ממעלות ריאומיור וגם צלסיוס, כי המרחק בין נקודת הקפאון ונקודת הרתיחה הוא אצלו של $32 - 212 = 180$ מעלות. מה שאצל האחרים 100 או 80 וצריך תמיד לדעת לחשב ולמצא את מספר המעלות מטרמומטר אחד לשני.

נקח את הטמפרטורה של 20° ריאומיור, על פי צלסיוס זה יהיה $25^{\circ} = 80 : (20^{\circ} \times 100)$. ועל פי פרנהייט $(20^{\circ} \times 180) : 80 = 45^{\circ}$ אבל על נקודת הקפאון אצל פרנהייט עומד המספר לא אפס כי אם 32 לכן צריך להוסיף את המספר הזה אל 45 ונמצא 77° . נגיד כי היום היה הקר 8 — על פי ריאומיור על פי צלסיוס זה היה $10^{\circ} = -80 : (100 \times -8^{\circ})$ ועל פי פרנהייט $(8^{\circ} \times 180) : 180 = 14^{\circ}$ את המספר הזה צריך לחסר מ32 ונמצא 18° . אם בשנה הזאת היה הקר באמריקה 16° — פ. לאמר 16 מעלות מלמטה לאפס ע"פי פרנהייט, היה $16 \times 32 = 48$ מעלות תחת נקודת קפאון המים או מלמטה לאפס של צלסיוס ושל ריאומיור. וטרמומטר של צלסיוס יראה $26^{\circ} = -80 : (100 \times -48^{\circ})$ וזה של ריאומיור יראה $21\frac{1}{2}^{\circ} = -180 : (80 \times -48^{\circ})$.

70) בראשית לא, מ.

71) Storm, orage, гроза.

72) שיר השירים ב, יאיד.

73) קוראים מ ש ק ע י ה א ו י ר לכל המים הנופלים מן האויר על

פני הארץ בתור גשם, שלג, ברד או טל.

74) Apricot, abricot, абрикосъ.

75) Peach, pêche, персикъ.

76) Plum, prune, слива.

77) Quince, coing, айва.

78) Apple, pomme, яблоко.

79) Pear, poire, груша.

80) Pomagranate, grenade, гранатовое яблоко.

81) Mulberry-tree, mûrier, тутовое дерево.

82) Nut, noix, орехъ.

83) Medlar, nèfle, ярга.

84) Potato, pomme de terre, картофель.

85) Onion, oignon, лукъ.

- 86) Garlic, ail, чеснокъ.
- 87) Cabbage, chou, капуста.
- 88) Cauliflower, chou-fleur, цвѣтная капуста.
- 89) Pepper, poivre, перецъ.
- 90) Carrot, carotte, морковь.
- 91) Radish, radis, рѣдка.
- 92) Beet-root, betterave, свекла.
- 93) Turnip, navet, рѣпа.
- 94) Artichoke, artichaut, артишокъ.
- 95) Asparagus, asperge, спаржа.
- 96) Spinach, épinard, шпинатъ.
- 97) Okra, gombo, бамія.
- 98) Tomato, tomate, томаты.
- 99) Mad-apple, egg-plant, aubergine, баклажана.
- 100) Parsley, persil, петрушка.
- 101) Chicory, chicorée, цикорія.
- 102) Peas, pois, горохъ.
- 103) Bean, haricot, фасоль.
- 104) Poppy, pavot, макъ.
- 105) Wheat, froment, пшеница.
- 106) Barley, orge, ячмень.
- 107) Oats, avoine, овесъ.
- 108) Lupine, lupins, волчьи бобы.
- 109) Beans, fèves, бобы.
- 110) Chick-pea, pois chiche, овечій горохъ.
- 111) Lentil, lentille, чечевица.
- 112) Vetch, vesce, вика.
- 113) Sesamum, sesame, sesame, кунжутъ.
- 114) Corn, maïs, маисъ.
- 115) Sorgo, sorghum, sorgho, сорго.
- 116) Millet, millet, просо.
- 117) Cotton, coton, хлопокъ.
- 118) Flax, lin, ленъ.
- 119) Hemp, chanvre, конопля.
- 120) Water-melon, pastèque, арбузъ.
- 121) Melon, melon, дыня.
- 122) Gourd, pumpkin, courge, кабачки.
- 123) Cucumber, concombres, огурецъ.

- 125) Pumpkin, potiron, тыква.
- 126) Sycamore, sycomore, сикомора.
- 128) Carbut-tree, caroubier, рожковое дерево.
- 129) Chestnut, chataigne, каштановое дерево.
- 130) Castor-oil plant, ricin, рицинове дерево.
- 131) Indigo, indigo, индиго.
- 132) Liquorice, réglisse, лакрица или солодковый корень.
- 133) Mint, menthé, мята.
- 134) Coloquintida, coloquinte, колохинта.
- 135) Mustard, moutarde, горчица.
- 136) Hyssop, hysope, гисопъ.
- 137) Cactus, cactus, кактусъ.
- 138) Acacia, acacia, акація.
- 139) Soap-wort, saponaire, мыльный корень.
- 140) Sorrel, oseille, щавель.
- 141) Lucerne, luzerne, люцерна.
- 142) Sainfoin, sainfoin, эспарцетъ.
- 143) Oak, chêne, дубъ.
- 144) Holm-oak, chêne-vert, каменный дубъ.
- 145) Turpentine-tree, terebinthe, теребинта.
- 146) Pine-tree, pin, сосна.
- 147) пинія.
- 148) Poplar-tree, peuplier, тополь.
- 149) Willow, saule, ива.
- 150) Laurel, laurier, лавръ.
- 151) Buffalo, buffle, буйволъ.
- 152) שופטים, ה, י.
- 153) Rabbit, lapin, кроликъ.
- 154) Leopard, léopard, леопардъ.
- 155) Hunting-leopard, leopard de chasse, охотничій леопардъ.
- 156) Wild-cat, chat sauvage, дикая кошка.
- 157) Hyena, hyène, гиена.
- 158) Jacal, chacal, шакаль.
- 159) מיכה א, ה.
- 160) Gazelle, gazelle, газель.
- 161) Wild-goat, bouquetin, серна.
- 162) Antelope, espèce d'antilope, родъ антилопы.
- 163) Hind, biche, лань.

- 164) Wild-bear, sanglier, кабанъ.
- 165) *Hyrax syriacus*,
- 166) Mole, taupe, кротъ.
- 167) Porcupine, porc-épie, дикобарзъ.
- 168) Hedgehog, hérisson, ежъ.
- 169) Squirrel, écureuil, бѣлка.
- 170) Badger, pig-badger, blaireau, барсукъ.
- 171) Bat, flitter-mouse, chauve-souris, летучая мышь.
- 172) Eagle, aigle, орелъ.
- 173) Vauture, vautour à tête blanche, бѣлоголовый коршунъ.
- 174) Kite, milan, коршунъ.
- 175) Griffin, gypaetas; gypaete, ягнятникъ.
- 176) Vulture, vautour-moine, коршунъ-монахъ.
- 177) Hawk, épervier, ястребъ.
- 178) Falcon, faucon, соколъ.
- 179) Buzzard, buse, сарычъ.
- 180) Home-owl, due, сова.
- 181) Screech-owl, chouette, филинъ.
- 182) Owl, hibou des clochers, родъ совы.
- 183) Great horn-owl, grand-due, сычъ.
- 184) Sparrow, moineau, воробей.
- 185) Swallow, hirondelle, ласточка.
- 186) Gull, mouette, чайка.
- 187) Petrel, pétrel, буревѣстникъ.
- 188) Lark, alouette, жаворонокъ.
- 189) Quail, caille, перепелъ.
- 190) Pewet, hurpe, угодъ.
- 191) ירמיה מן, כח; שיר השירים ב, יד.
- 192) Partridge, perdrix, куропатка.
- 193) Pelican, pelican, пеликанъ.
- 194) Ostrich, autruche, страусъ.
- 195) Nightingale, rossignol, соловей.
- 196) Goldfinch, chardonneret, щеголь.
- 197) Thrush, grive, дроздъ.
- 198) Starling, sansonnet, скворецъ.
- 199) Finch, pinson, зябликъ.
- 200) Wagtail, hochequeue, трясогузка.
- 201) Stork, cigogne, аистъ.

- 202) ירמיה ה, ז.
 203) Lizard, lezard, ящерица.
 204) Gecko, gecko, геко.
 205) משלי ל'
 206) Crocodile, crocodile, крокодилъ.
 207) Chameleon, cameleon, хамелеонъ.
 208) Turtle, tortue, черепаха.
 209) Frog, grenouille, лягушка.
 210) Insects, insectes, наѣкомыя.
 211) Grasshopper, cigale, стрекоза.
 212) Cricket, grillon champêtre, кузнечикъ.
 213) Ant, fourmi, муравей.
 214) Beetle, scarabée, жукъ.
 215) Cockroach, blatte, тараканъ.
 216) (House)-cricket, grillon, cri-cri, сверчокъ.
 217) Glow-worm, ver luisant, свѣтлякъ.
 218) Spider, araignée, паукъ.
 219) Tarantula, tarentule, тарантулъ.
 220) Scorpion, scorpion, скорпионъ.
 221) יחזקאל מז, יט. כפי הנראה היא גם הציון-תמר (בראשית יד, ו).
 222) Mother of Pearl, naere, парламуטרъ.

(223) יחזקאל כז, כ.

(224) דף 57.

(225) יחזקאל כז, יז.

(226) למועד פתיחת תעלת סואץ בשנת תרכ"ט בקר את ארץ ישראל קסר

אוסתריה פראנץ יוסף. ולכבודו צותה הממשלה התורכית לסל את הכביש מיפו לירושלים.

(227) ידוע הוא, כי הערבים אשר יצאו מארץ מולדתם תחת השפעת נביאם מחמד לא למען התישב בארצות אשר כבשו יצאו, כי אם למען הפיץ בהן את אמונתם. גם מספרים לא היה גדול. ואם במשך זמן קצר יסרו מדינה רחבת ידים במערב אסיה ובצפון אפריקה, אות הוא כי לא מפני כי התישבו הם במספר גדול בארצות הנכבשות נוסדה המדינה הגדולה הזאת, כי אם מפני כי יושבי הארצות קבלו את מרותם יחד עם אמונתם ושפתם. מצד השני יודעים אנחנו כי גם אחרי החרבן ואחרי מרד בר כוכבא היה מספר היהודים לא קטן בארץ. שמונה שנים לפני כבוש ירושלים על ידי הערבים נלחמו היהודים בהצלחה גדולה יחד עם הפרסים נגד הרומאים-הנוצרים. סופרי דברי הימים הערבים מספרים, כי כאשר יסד ע ב א ס בית כליפות חדש במדינת הערבים ויקרא מלחמה על הכליף האחרון ממשפחת אומיה, מרואן, ברח זה האחרון לארץ

ישראל כי קוה לאספ חיל יהודים אשר ילחמו בעדו. מזה נראה כי מאה ועשרים שנה אחרי אשר כבשו הערבים את ארץ ישראל, היה בה עוד ישוב יהודי עצום. אפס היהודים האלה היו בלי מנהיגים רוחנים, אשר עזבו את הארץ וייסדו ישיבות בבבל ובארצות אחרות, ולכן לא יכלו לעמד נגד השפעת הערבים אשר אלצום במשך כמה דורות לקבל את אמונת האישלם.

ידוע הוא, כי במקומות הישוב הקבוע בארץ נשתמרו כל השמות העברים העתיקים לפעמים בלי שנוי כלל ולפעמים בשנויים קלים, כמו לוד, עכו, חיפה, גמזו בית-דגון ועוד ועוד, בעת אשר במקומות אשר בהם יושבים בדואים אין זכר לשמות העברים.

לכן מובן, כי כאשר שואלים אחד הערבים האלה בארצנו, מי הוא, הוא לעולם לא יגיד כי הוא ערבי. הוא יגיד כי הוא מושלים (לפי אמונתו) פלח (לפי מצבו בחברה ועבודתו). כי ע ר ב י ם יקרא רק את הבדואים. וכאשר ישאלוהו, באיזו שפה הוא מדבר, יענה כי מדבר ע ר ב י ת.

228) המלה פלח פרושה אכר עובד אדמה. השרש הוא עברי ופרושו שבר כי האכר בהרשו שובר את הקרקע (תהלים קמא, ז. מלכים ב, ד, לט. משלי ז, כט). מזה באה המלה פלח רכב (שופטים ט. נג) פלח הרמון (שיר השירים ד, ג).

229) שיר השירים א, ה.

230) נקנתה בזמן האחרון מאת היהודים, לכה"פ חציה.

231) יהושע יט, טו.

232) השב ם נה מזכיר לנו את השם משנה. ההבדל אפוא בין השעיים והסננים הוא בהבדל בין הקראים המקדשים רק את כתבי הקדש והרבניים המקדשים גם את ה ת ל מ ו ד.

233) הו"ד ראשי תבת הולנדר דייטשלאנד (גרמניה).

234) במזרחית-דרומית של רוסיה בגלילות נהר ולנה, קוקז ובסיביריה נמצאים רוסים רבים אשר התייחדו. הממשלה הרוסית הקנאית לא יכלה להם ומספרם הולך ורב. רבים מהם באים לארץ ישראל ומתישבים בערים ובמושבות. רק חסרון אמצעים מעכב אותם לבא אל ארצנו בהמונים גדולים.

235) בדברי ימי ארץ ישראל אין איש הידוע בשם רבי מאיר בעל הנס ואשר על שמו נקראה קפת העזרה ליהודי ארץ הקדושה. יש לחשב כי רמב"ן הוא רבי משה בן נחמן, אשר היה כאמת המיסד האמתי של הישוב היהודי בארץ ישראל אחרי הגזרות הנוראות של מסעי הצלב. ועל שמו נבראה הקפה — קפת ר מ ב ן. ויהודי ארץ ישראל קראו את ראשי התבות האלה רבי מאיר בעל הנס במקום רבי משה בן נחמן.

236) מכללה — אוניווערסיטה.

237) מלכים א, ד.

238) אף כי עומדת ארצנו על מפתן תקופה חדשה השארנו עוד החלוקה

של הזמן הזה כמו שהיא היתר עד עתה. ראשית מפני שהיא דומה לחלוקת הארץ בימי הבית השני; שנית יש לה ערך היסטורי לדעת את דברי ימי הישוב החדש בארצנו; ושלישית לא מהר יעשו בה השנויים הנצרכים לשנות את חלוקת הארץ החדשה וטרם נדע באיזה אופן תהיה החלוקה החדשה הזאת.

(239) שיר השירים א, יד.

(240) בשם פרושים נקראים בארץ ישראל אלה, אשר בחוץ לארץ נקראים

מתנגדים.

(241) כידוע, נוהרים יהודי ירושלים האדוקים לבא אל חצר בית המקדש

מפני כי הושבים הם את עצמם לטמאי מתים ואסור להם לדרך על אדמת קדש. לכן רק מרחוק יכולים הם לראות את החצר הזאת ואת מקום המקדש.

(242) בתקופה אשר לפני חרבן בית המקדש השני היה רב מאד מספר

הגרים, לאמר מספר בני הנכר אשר התיחדו. בתוכם היה בית המלוכה בהדיב על נהר פרת. הילינה המלכה עם בנה איזטים התישבו בירושלים ונכדיה לקחו חלק נכבד במלחמת היהודים ברומאים. — כלבא שבוע היה עשיר גדול בירושלים בתקופת החרבן ויקרא בשם הזה מפני כי היו אומרים עליו כי אם איש אחד נכנס אל ביתו רעב כלב היה יוצא ממנו שבע. הוא היה קרוב למשפחת הילינה המלכה ולכן נושאת המערה היפה את שמו בפי העם, אף כי צריך ליחס אותה אל משפחת המלוכה בהדיב.

243 במדבר יג, כב. (244) בראשית יח א—ד. (245) בשנת תרמ"ט מאת

ישראל בלקינר. (246) המושבה נקראה בשם הזה לזכר העסקן המפרסם בעבודת חובבי ציון מ. ל. לילינבלום, אשר היה חותם את שמו מ"ל. (247) בחריה-הארץ אשר בחר (בה) יה. (248) לא כל האכרים הגרמנים מכרו את אדמתם וחלק מהם עוד יושב במושבה. (249) המושבה הזאת נוסדה לזכר ד"ר יהודה (ליאו) פינסקר. (250) מפני בית החרשת הזה קבלה המושבה את שמה.

(251) הרומאים אחרי כבשם את ארץ ישראל שנו שמות ערים רבות בה

ויקראו ללוד — דיוספוליס, לבית שאן סקיתופוליס, לעכו פתולומאים, לעפרי — דיוקסריה, לשכם ניאפוליס ועוד. כאשר לקחו הערבים את הארץ מידי הרומאים שבו לתחיה שמות הערים העבריים ורק מעטות מאד הערים אשר שמותיהם נשארי רומיים. בינוהן מצוינת העיר שכם אשר הערבים קוראים לה נבלוז לאמר ניאפוליס.

(252) גם לעיר הזאת נשאר השם הרומי או היוני.

(253) יהושע יט, כא.

(254) הגן הזה נטע לזכר הרב רבי שמואל מאהליווער אחד הטובים

בעסקנים לטובת ישוב ארץ ישראל.

(255) אגודה גדולה אשר נוסדה ברוסיה במטרה להתנחל בארץ ישראל.

היא נקראת גם כן אגודת א"י מפני כי מספר חבריה היה או היה צריך להיות א"י.

(256) יהושע יט, לג.

(257) יהושע יב, יח. גם שרון וגם פוריה הן אחוזות בני אמריקה בארץ הזאת. בעליה הסבו את השם שרון לדמה. אבל השם הזה איננו מתאים למצב המקום, והשם שרון הנמצא בתנ"ך נאה מאד למקום, אחרי כי גם יושבי המקום קוראים לו שרונה.

(258) יהושע יט, לח.

(259) מלכים א, טו, כ.

(260) דברים א, א.

ה מאיר הוצאת ספרים

הוא מביל 256 דף וכחלק הראשון הוא נדפס על נייר יפה עם הרבה תמונות ובכריכה מהדרת.

ה מאיר הציג לו למטרה להפיץ בתוך הקהל העברי באמריקא את ידיעת ארץ ישראל, דברי ימיה ובפרט דברי ימיו ישובה החדש. לתכלית זו הוא מוציא ספרים בעברית, ביהודית המדברת באמריקא ולפי היכלת גם באנגלית.

עד עתה יצאו ספרי ישראל בלקונד :

(1) מלחמת היהודים ברומאים, סקירה היסטורית. הספר כלו מנקד ומכיל שתי מפות (מפת קסרות רומא ומפת ארץ ישראל בזמן המלחמה החיא) והרבה תמונות.

מחירו 85 סנט. בכריכת בד 50 סנט.

(2) ארץ ישראל. גיאוגרפיה שלמה של ארצנו. עם הרבה תמונות ומפות. הספר כלו מנקד שפתו קלה ומתאימה לבתי ספר העברים. מחירו דלר אחד.

על נייר יותר טוב ובכריכת בד \$1.65.

(3) די ערשטע שריט פון ישוב ארץ ישראל. חלק ראשון (ביהודית). הספר הזה מכיל את דברי ימי ראשון לציון, ביל"ו, גדרה, מקוה ישראל, פתח תקוה, עקרון יסוד המעלה, זכרון יעקב וראש פנה. הוא מכיל 240 דף על נייר יפה עם הרבה תמונות ובכריכה מהדרת. מחירו דלר אחד.

(4) די ערשטע שריט פון ישוב ארץ ישראל, חלק שני. החלק הזה מכיל את דברי ימי המושבות רחבות, חדרה, מוצא, הרטוב, המושבות, של הגליל התחתון, והמושבות ודייחנין, באר טוביה, משמר הירדן, מטולה, שפיה, אוסאל ג'מל ועוד.

מחירו דלר אחד.

שני החלקים של הספר הזה נותנים מושג נאמן מכל אשר נעשה בארצנו לפני אשר החלה את עבודתה ההסתדרות הציונית החדשה ומפיצים אור בהיר על שאלות נכבדות של הישוב.

מפת ארץ ישראל בזמן הזה עפ"י המקורות היותר נאמנים והמאורעות היותר חדשים עם כל המושבות ועם הדרכים ומסלות הברזל. הוצאת הפרציה הציונית באמריקא.

מחירה : על ניר דק 35 סנט ; על ניר יותר עבה 50 סנט.
לקונים את אחד הספרים הנ"ל.

מחירה : המין הראשון 25 סנט ; המין השני 30 סנט.
ה ע ר ה :

- (1) הקונים את הספרים בסכום הגון מקבלים הנחה הגונה.
- (2) בעד שלשה דלרים אפשר לקבל את כל ארבעת הספרים.
- (3) בעד ארבעה דלרים אפשר לקבל את ארבעת הספרים ובתוכם אחד הספרים העברים בכריכת בד יחד עם מפת ארץ ישראל.
הכתבת :

DR. H. GUELMAN
For Hammeir

245 E. 24th Street, Cor.
Second Ave., New York, N. Y.

1435 & 1436
Chicago

Compliments of
KEHILATH JACOB HEBREW SCHOOL